

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Depremde vefat eden öğrencilerimiz ile vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, asil milletimize ve kederli ailelerine başsağlığı diliyoruz.

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Milli Savunma Üniversitesi

Deniz Harp Enstitüsü

Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi

Yıl: 4 Sayı: 12

6 Aylık Süreli Yayın

İmtiyaz Sahibi

MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Adına

Tuğamiral Selçuk AKARI

Genel Yayın Yönetmeni

Dz.Alb. Ahmet ÖZTÜRK

Editör

Dr.Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN

Yayın ve İnceleme Kurulu

Dz.Alb. Ahmet ÖZTÜRK

İk.Kur.Alb. Ömer EFE

Doç.Dr. Mehmet KORKMAZ

Sayfa Tasarım / Grafik Uygulama

De.Me.Aslı YILMAZ

İletişim

Tel: 0212 398 01 00 (3512)

E-Posta: mkozanhan@msu.edu.tr

Basıldığı Yer ve Tarih

Milli Savunma Üniversitesi

Merkez Basımevi ve Yayınevi

Yenilevent / İSTANBUL

Sertifika No: 52940

Şubat 2023

Kapak Resmi

dzkk.tsk.tr

İÇİNDEKİLER

4

BAŞLARKEN

6

MONTRÖ SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA
ALINAN ÜCRETLERİN DAYANDIĞI
ALTIN FRANK'IN DEĞERİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME

20

GÜNEY ÇİN DENİZİ TAHKİMİ'NİN MESKÛN
OLMAYAN ADA, ADACIK VE KAYALIKLARA
İLİŞKİN KARARININ TÜRKİYE'YE ETKİSİ

60

GEÇMİŞ DÖNEM NATO STRATEJİK
BELGELERİ ÇERÇEVESİNDE 2022
STRATEJİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Deniz Harp Enstitüsü yayını olan Mavi Vatan'dan Açık Denizlere Dergisi yılda 2 kez yayınlanan ulusal bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler hazırlayanın sorumluluğunda olup şahsi fikirleridir. Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Enstitüsü Müdürlüğü'nün resmî görüşü değildir.

84

**II. DÜNYA SAVAŞI'NIN PASİFİK'TE SAHNE
ALMASI: 1941 YILI PASİFİK SAVAŞLARI VE
GÜNÜMÜZE ÇIKARILACAK DERSLER**

106

**RUSYA-UKRAYNA ÇATIŞMASININ ABD'NİN
KARADENİZ VE BALKAN STRATEJİLERİNE
ETKİLERİ**

124

**KARARLARIMIZA GÖTÜREN YOL:
ÖZGÜR İRADEMİZ Mİ? MANİPÜLASYON MU?**

142

**TÜRK DENİZCİ ALİ MACAR REİS'İN
ATLASININ İNCELENMESİ**

MAVİ VATAN

MAVİ VATAN'DAN AÇIK DENİZLERE

Değerli Okurlarımız,

Kahramanmaraş merkezli deprem ve sonrasında yaşanan deprem felaketleri bizleri de derinden etkilemiştir. Bu felakette, MSÜ bünyesinde öğrenim gören 10 öğrencimizde kaybetmenin derin üzüntüsünü yaşıyor, vefat eden öğrencilerimiz ile asil milletimize Allah'tan rahmet, kederli ailelerine başsağlığı diliyoruz.

Yayın hayatına başladığı 2019 tarihinden bu zamana kadar, dört aylık periyotlarla yayınlanan dergimizin, 2023 yılından itibaren, altı aylık dönemlerle yayınlanacağını da sizlere buradan duyurmak isteriz.

Alanımıza özgün makalelerle hazırlanan bu sayımızda; deniz hukuku, strateji, stratejik iletişim ve deniz harp tarihi konularında ki çalışmaların, tarafınızdan ilgiyle okunacağı kanaatindeyiz.

Sayımızın ilk makalesi, Tuğa. Mevlüt Savaş Bilican tarafından hazırlanan, “Montrö Sözleşmesi Kapsamında Alınan Ücretlerin Dayandığı Altın Frank’ın Değeri Üzerine Bir Değerlendirme” konulu çalışmadır. Makalede, Montrö Sözleşmesinin Lahika-I’inde bulunan hizmetlere (sıhhi kontrol, fener, tahlisiye hizmeti) yönelik ücretlerin; miktarları ele alınmış, mevcut uygulamaların karşılıklı mukayesesi yapılmış ve söz konusu hizmetlerin, Türk Boğazlarından geçen gemilere verilmesi durumunda, hangisinin Türkiye Cumhuriyeti’ne daha fazla kazanım sağlayacağı hususu tartışılmıştır.

Bu sayımızda yer verdiğimiz diğer bir çalışma, Dz. Kur. Alb. Koray Vural tarafından kaleme alınan, “Güney Çin Denizi Tahkiminin Meskûn Olmayan Ada, Adacık ve Kayalıklara İlişkin Kararının Türkiye’ye Etkisi” başlıklı makaledir. Makalede yazar; ada, adacık ve kayalıkların hangi şartlarda meskûn mahal ya da kendine ait ekonomik yaşamı olmadığından yola çıkarak, Daimî Hakemlik Mahkemesi’nin, Güney Çin Denizi hakkında verdiği kararın değerlendirilmesi mercek altına alınmıştır.

Dz. Yzb. Yusuf Emre Avcı ve tarafımdan hazırlanan, “Geçmiş Dönem Nato Stratejik Belgeleri Çerçevesinde 2022 Stratejisinin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışma sayının üçüncü makalesidir. Bu çalışmada, NATO’nun bugüne kadar hazırladığı stratejik konseptler incelenmiş, örgütün, 2022 stratejisi ele alınarak ve günümüz uluslararası güvenlik ortamına bakışı irdelenmiştir.

Dz. Kur. Bnb. İrfan Uygul tarafından hazırlanan, “II. Dünya Savaşı’nın Pasifik’te Sahne Alması: 1941 Yılı Pasifik Savaşları ve Günümüze Çıkarılacak

Dersler” konulu makale sayının dördüncü çalışmasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, 1941 yılı Pasifik Deniz Savaşları’nda uygulanan strateji ve taktikler üzerinde incelemelerde bulunulmuş ve bu deniz savaşlarının sonuçları hakkında özgün değerlendirmeler yapılarak günümüze dersler çıkarılması amaçlanmıştır.

“Rusya-Ukrayna Çatışmasının ABD’nin Karadeniz ve Balkan Stratejilerine Etkileri” konulu makale, Dz.Bnb. Ercan Aras ve Dz.Bnb. Onur Cenk Cengiz tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada, Rusya’nın Şubat 2022’de Ukrayna’ya karşı başlattığı operasyonun, ABD’nin Karadeniz ve Balkan stratejileri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Dz. Yb. Kemal Varlı tarafından hazırlanan, "Kararlarımıza Götüren Yol: Özgür İrademiz mi? Manipülasyon mu?" Konulu çalışma sayımızın altıncı makalesini oluşturmaktadır. Stratejik iletişim çerçevesinde ele alınan konuda; algı, algı yönetimi, manipülasyon ve özgür irade kavramları ile kararlarımıza nasıl yol aldığımıza dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu sayının son makalesi, Dz. Tğm. Ali Gökhan Bora’nın “Türk Denizci Ali Macar Reis’in Atlasının İncelemesi” konulu çalışmasıdır. Yazar tarafından, 16’ncı yüzyılda yaşamış, Osmanlı denizcilerinden, Ali Macar Reis’in Atlasında bulunan haritaların incelemesi yapılmış ve Ali Macar Reis’in kullanmış olduğu çizim tekniği hakkında bilgiler, siz değerli okuyuculara aktarılmıştır.

Yeni sayımızda buluşmak üzere, sağlıklı ve bol okumalı günler dileğiyle.

Murat Kağan KOZANHAN
Dz.Alb.
Dr. Öğretim Üyesi

■ Tuğamiral Mevlüt Savaş BİLİCAN*

MONTRÖ SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA ALINAN ÜCRETLERİN DAYANDIĞI ALTIN FRANK'IN DEĞERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

[İstanbul Boğazı
\(aa.com.tr/tr/turkiye/istanbul-artik-avrupanin-ilk-4-mega-sehri-arasinda/524062\)](https://aa.com.tr/tr/turkiye/istanbul-artik-avrupanin-ilk-4-mega-sehri-arasinda/524062)

* Milli Savunma Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Öz

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Türk Boğazları olarak bilinen İstanbul Boğazı, Marmara ve Çanakkale Boğazı'ndan seyir ve sefer geçişleri, 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Bu sözleşme kapsamında, boğazlardan yararlanacak gemiler ile bu boğazların egemenliğine haiz Türkiye Cumhuriyeti'nin tasarrufları kapsamında karşılıklı hak ve yükümlülükler bulunmaktadır. Türk Boğazlarından geçiş yapan gemiler seyir serbestisinden istifade ederken, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne sözleşmenin Lahika-1'inde bulunan hizmetlere (Sihhi kontrol, fener, tahlisiye hizmeti) yönelik ödeme yapmaları hükme bağlanmıştır. Söz konusu lahikada ödenecek miktarın net ton başına ve hizmet türüne göre Altın Frank üzerinden tespit edileceği belirtilmektedir. Bu çalışmada, boğazlardan geçen gemi sayısı ve toplam tonaj dikkate alınarak, ülkemize ödenecek ücretin belirlenmesinde Montrö Sözleşmesi'nde tanımlanan Altın Frank uygulaması ile mevcut uygulamaların karşılıklı mukayesesi yapılmış ve yöntemlerden hangisinin Türkiye Cumhuriyeti açısından daha kazançlı olacağı tartışılmıştır.

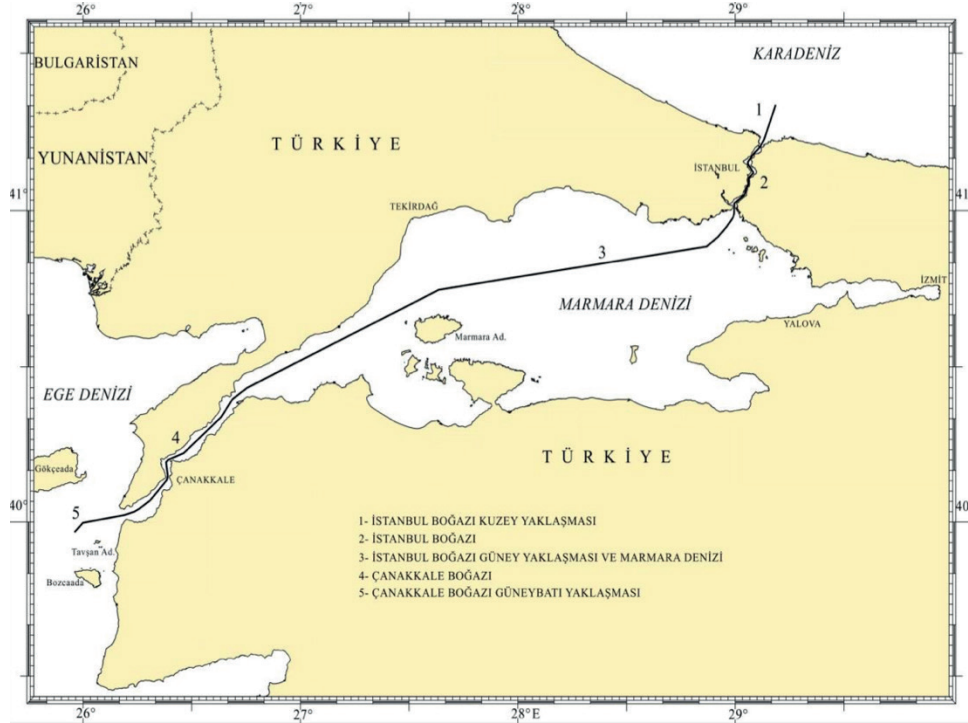
Anahtar Kelimeler: Altın Frank, Boğaz Geçiş Ücreti, Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazları, Türkiye Cumhuriyeti.

Giriş

Montrö Sözleşmesi'ne göre Türk Boğazlarından geçecek gemilerden alınacak harçlar Altın Frank (AF) (Germinal Frank) değeri üzerinden belirlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında altının sadece dolar ile konvertibil olduğu Bretton Woods sisteminin yürürlüğe girmesi ile AF'de, sistemin kaldırılmasına kadar olan süre içerisinde, dolara bağlı olarak hesaplanabilmiştir. Ancak Bretton Woods sisteminin kaldırılması ve doların artık altına bağlı olmayacağının ilanı ile AF'nin, dolayısıyla söz konusu geçiş ücretlerinin belirlenmesinde bazı hatalar ve tereddütler oluşmuştur. Bu hatalı uygulama sonucu yıllarca eksik ücretlendirme yapılmış ve esasen alınabilecek miktarın çok altında kazanç elde edilmiştir. Ağustos 2022'de ise Türkiye Cumhuriyeti tarafından boğaz geçişlerinde alınacak ücretlerin yeniden belirleneceğine ve AF değerinin her yıl 1 Temmuz'da yeniden tespit edileceğine yönelik yapılan açıklamalar ile bu gelişmeleri müteakip 7 Ekim 2022 yılında uygulamaya konulan yeni fiyatlandırma sayesinde, gerçek AF değeri ile mevcut tarife arasındaki farkın yıllara sari olarak tedricen azalacağı ve bu vesile ile de boğazlardan geçen gemilerden, Türkiye'nin daha fazla gelir elde edebileceği öngörülmektedir.

1. Boğazların Fiziki Özellikleri ve Geçiş İstatistikleri

Kısaca tanımlamak gerekirse, Türk Boğazları; İstanbul, Çanakkale boğazları ve Marmara Denizi, toplamda 164 deniz milinden oluşan bir su yoludur. İstanbul Boğazı 17 deniz mili, Çanakkale Boğazı 37 deniz mili ve Marmara Denizi 110 deniz mili uzunluğundadır. İstanbul Boğazı en dar yerinde 700 metre, Çanakkale Boğazı ise en dar yerinde 1200 metredir.

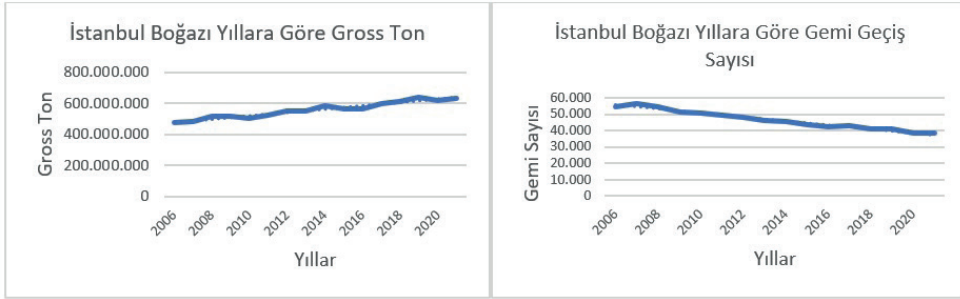

Şekil-1: Türk Boğazları¹

Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan istatistiki veriler incelendiğinde, İstanbul Boğazı'ndan 2006 yılında 54,880 gemi (31,880 uğraksız) 476 milyon groston ile geçiş yaparken, bu rakam 2021 yılında 38,551 gemi (24,654 uğraksız) ile 632 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.² Verilerden de görülebileceği üzere, her ne kadar gemi sayısında bir düşüş yaşanmış olsa da toplam grostonaj miktarı 2006 yılından 2021 yılına 150 milyon tondan fazla artış göstermiştir. Bu verilerin yıllara sari detaylı grafiği aşağıda sunulmuştur.

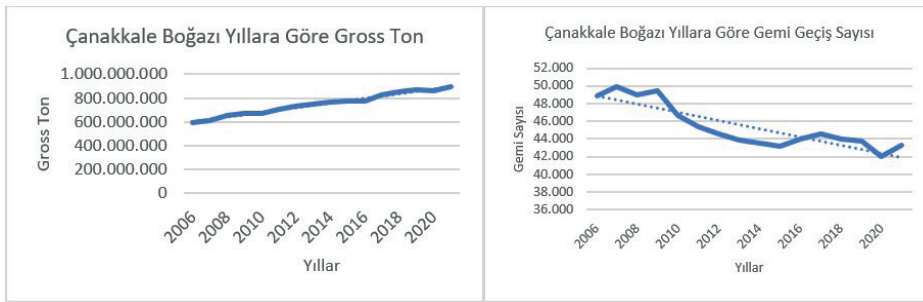
1 Mevzuat Bilgi Sistemi, "Türk Boğazları Deniz Trafik Düzeni Yönetmeliği", <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.1426.pdf> (Erişim Tarihi: 06.12.2022)

2 Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, "İstatistikler", <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler> (Erişim Tarihi: 04.12.2022)

Şekil-2: İstanbul Boğazı'ndan Geçen Gemilerin ve Tonajlarının Yıllara Göre Dağılımı³

Benzer durum Çanakkale Boğazı için de söz konusudur. 2006 yılında 48,915 gemi (32,061 uğraksız) 596 milyon ton ile geçiş yaparken, bu rakamlar 2021 yılında 43,342 gemi (24,668 uğraksız) ile 900 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.⁴ 2006-2021 yılları arasında Çanakkale Boğazı'ndan taşınan yük miktarı, yaklaşık 300 milyon ton artmıştır.

Şekil-3: Çanakkale Boğazı'ndan Geçen Gemilerin ve Tonajlarının Yıllara Göre Dağılımı⁵

Kıyı emniyeti Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan istatistiki verilere göre İstanbul Boğazı'ndan yılda ortalama 9,000 tehlikeli yük taşıyan gemi geçmektedir. 2021 yılında geçiş yapan 38,551 gemiden 25,357 adedi kılavuz alarak, 13,194 gemi ise kılavuz almadan geçiş yapmıştır. Çanakkale Boğazı'ndan ise yılda ortalama 9,200 tehlikeli yük taşıyan gemi geçmektedir. 2021 yılında geçiş yapan 43,342 gemiden 23,706 adedi kılavuz alarak, 19,636 gemi ise kılavuz almadan geçiş yapmıştır. Ayrıca, bu gemi sayılarına her iki boğazda da karşılıklı işleyen bölgesel yolcu trafiği de eklendiğinde, boğazlardan geçen toplam gemi sayısında kayda değer bir artış olduğu görülmektedir.

3 Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, "İstatistikler", <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler> (Erişim Tarihi: 06.12.2022)

4 Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, "İstatistikler", <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler> (Erişim Tarihi: 09.01.2023)

5 Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, "İstatistikler", <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler> (Erişim Tarihi: 06.12.2022)

2. Montrö Sözleşmesi'ne Göre Geçiş Rejimi

20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan ve Boğazların geçiş rejimini düzenleyen sözleşmenin⁶ birinci maddesinde, Çanakkale ve İstanbul Boğazı'ndan gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü kabul edilmiştir. İkinci maddesinde ise geçiş yapacak ticaret gemilerinden sözleşmenin Lahika-1'inde belirtilen rusüm ve harçların, ilgili Türk makamları tarafından tahsil edilmesi hususu hüküm altına alınmıştır.

Lahika-1'de ticaret gemilerinden geçişleri sırasında söz konusu hizmetler için alınacak harçlar, net ton başına ve hizmet türüne göre Altın Frank ile tayin ve tespit edilmiştir. Bu kapsamda uygulanacak tarife, aşağıda gösterilmiştir:

Tablo-1: Boğazlardan Geçecek Gemilerden Alınacak Harçlar⁷

Sağlık Resimleri	Altın Frank (AF)
Net Ton	0.075
Fener Ücretleri	
800 Net Tona Kadar	0.42
800 Net Tondan Fazla	0.21
Kurtarma Ücretleri	
Net Ton	0.10

Sözleşme, AF'yi açık olarak tarif etmemesine rağmen, Sözleşmenin Lahika-1'inde bulunan dipnot ile AF'nin kuru ve değeri açıkça ortaya konulmuştur. Dipnot; “Şimdiki durumda 100 kuruş, yaklaşık olarak 2 AF 50 centimes değerindedir.” şeklindedir. Bu dipnot iki açıdan önem arz etmektedir. İlk olarak o dönemdeki piyasa değeri göz önünde bulundurulduğunda; bu AF'nin Napolyon tarafından 1805'de ihdas ve 1920 yılında Milletler Cemiyeti'nce hesap birimi olarak kabul edilen, 900/1000 ayarında, 10/31 gram altını içeren Fransız AF'ı olduğu anlaşılmaktadır. Bu AF ise 0.290323 gram saf altına tekabül etmektedir. O dönemde tedavülde olan ve 900/1000 ayarında 65.5 miligram altın ihtiva eden Poincare Frankı olarak adlandırılan başka bir AF de mevcuttur. Ancak, dipnotta belirtilen kambiyo değeri (100 kuruşun yaklaşık olarak 2 AF 50 centimes değerinde olduğu), sözleşmede ifade edilen AF'nin Germinal Frank olduğuna işaret etmektedir.⁸ Bu nedenle belirtmekte fayda vardır ki; yazıda atıf yapılan AF, Poincare Frank değil, Germinal Frank'dır.

İkinci olarak, bu dipnot, ülkemizin, harçları AF'nin güncel piyasa kambiyo değeri üzerinden tahsil edilebileceğine işaret etmektedir. Bizim açımızdan tartışma yaratan husus Montrö Sözleşmesi'nin hükümleri değil; orada belirtilen para biriminin güncel piyasa değeri üzerinden ücretlendirme yapılmasıdır.

⁶ “Montrö Sözleşmesi”, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Hidrografi Yayını, İstanbul, 2000, s.7-8.

⁷ “Montrö Sözleşmesi”, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Hidrografi Yayını, İstanbul, 2000, s.18.

⁸ Tahir Çağa, “Gemilerden Altın Frank Esası Üzerinden Alınacak Resimlere Dair”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.3, S.1-3, 1986, ss.35-45, s.37.

Bir başka husus olarak; söz konusu geçiş ücretleri, Boğazlar'dan iki kez yapılacak geçiş içindir. Özetle geçiş ücreti, Ege Denizi'nden Karadeniz'e bir geçiş ve Ege Denizi'ne dönüş seyahati ya da Karadeniz'den Ege Denizi'ne Boğazlar'dan bir geçiş ve müteakiben Karadeniz'e dönüş seyahatini kapsamaktadır. Ancak bir ticaret gemisi, gidiş yolculuğu için Boğazlar'a girdiği tarihten itibaren altı aylık zaman dilimini aşarsa ve Ege Denizi'ne veya Karadeniz'e dönmek üzere Boğazlar'dan tekrar geçerse; bu gemiden, bayrağı ne olursa olsun, belirtilen AF değeri üzerinden yukarıda belirtilen ücretler yeniden alınmaktadır. Ayrıca bir ticaret gemisinin, Boğazları geçtikten sonra dönmeyeceğini beyan ettiği durumlarda ise o gemiden söz konusu geçiş ücretlerinin yarısı tahsil edilmektedir. Buna ek olarak Türkiye, belirtilen AF miktarlarının üzerine çıkmamak kaydıyla, tarifelerde her zaman değişiklik yapma hakkına sahiptir. Sözleşmede belirtilen tarife değeri üzerinde bir geçiş ücreti alınması ise, Sözleşme'nin revize edilmesine bağlıdır.⁹

3. Altın Frank Değeri Üzerine

1930 yılı ile birlikte etkisini tam anlamıyla hissettiren ekonomik buhran, hemen ardından gelen 2'nci Dünya Savaşı ile ekonomisi dibe vuran ülkeler, uluslararası alanda yaşanan para değişiminin duraksama noktasına gelişi ve savaş sebebiyle ülkeler arası ticaretinin durması gibi olaylar, tekrar parasal döngünün düzelmesi ve ekonomik istikrarın sağlanması için uluslararası alanda yeni bir sistemin kurulması ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacı gidermek üzere 1944 yılında Bretton Woods olarak adlandırılan sistem kabul edilmiştir. Yeni sisteme göre Amerika Birleşik Devletleri (ABD) doları altına, diğer ülke para birimleri de dolara bağlanmıştır.¹⁰

Doların değerinin altına bağlanması sonucunda; 1 ons altın yaklaşık 35 \$'a sabitlenmiş ve diğer para birimleri de ABD dolarına endekslenmiştir. Bu bağlamda altına dönüştürülebilen tek para birimi dolar olarak kabul edilmiştir.

Ancak, söz konusu sistem 1955 yılından itibaren zayıflamaya başlamış, tüm para birimlerinin dolara endeksli olması durumu, zamanla piyasalarda gerilim yaratmıştır. Nihayetinde, 1971'de ABD'nin doları altına endekslemekten vazgeçtiğini açıklamasıyla birlikte Bretton Woods sistemi çökmüştür. Diğer bir deyişle, ABD, artık 35 dolar karşılığında 1 ons altın satılmayacağını ilan etmiştir. ABD, bu noktadan sonra parasını iki kez devalüe ederek, 1972 yılında 1 ons altının 38 \$, 1973'te ise 1 ons altının 42.222 \$ olduğunu ilan etmiştir. Ancak, dolar artık altın ile konvertibil olmadığı için bu oranlar farazi kalmış

9 İsmail Demir, Montrö Sözleşmesine Göre Alınan Geçiş Ücretleri, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu, 16-18 Nisan 2020, Antalya, Bildiriler Kitabı ss. 61-70. Ayrıca tekrardan bkz. Kıyı Emniyet Genel Müdürlüğü İstatistikleri.

10 Britannica, "Bretton Woods Sistemi", <https://www.britannica.com/topic/Bretton-Woods-system> (Erişim Tarihi: 04.12.2022)

ve altın, serbest piyasada işlem görmeye başlamıştır.¹¹ Altının serbest piyasa fiyatları yıl sonu değerlerine göre aşağıda sunulmuştur.

Tablo-2: 1 Ons Altının Yıl Sonu Fiyatları¹²

Yıl	1 Ons Altının Piyasa Değeri (\$)	Yıl	1 Ons Altının Piyasa Değeri (\$)
1973	115	1980	620
1974	190	1981	410
1975	144	1982	480
1976	138	1983	390
1977	170	1984	315
1978	235	1985	315
1979	560	1986	390
1 Ons Altının Güncel Piyasa Değeri (\$)	-	-	1825

Buna ek olarak Bretton Woods sisteminin kaldırılarak, altının serbest piyasada işlem görmeye başlamasından itibaren dolar karşısındaki değer değişimi, yıllara göre aşağıdaki grafikte sunulmuştur.

Şekil-4: 1 Ons Altının Dolar Karşısında Yıllara Sari Değişimi¹³

Türkiye 1981 yılına kadar, 1 AF'ın 0.290323 gram saf altına ve 1 Ons (1 ons = 31.10 gram) altının da 35 \$'a eşit olduğundan hareketle, 1 gram altının dolar karşılığını hesaplamış, onun da 0.290323'ünü alarak AF değerini hesaplamıştır:

¹¹ Tahir Çağa, "Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından Transit Geçen Ticaret Gemilerden Alınacak Resimlere Dair", Journal of Istanbul University Law Faculty, C.54, S.1-4, 1994, s.223.

¹² Gold Price, <https://goldprice.org/>, (Erişim Tarihi: 09.01.2023)

¹³ Gold Price Chart, <https://goldprice.org/gold-price-chart.html> (Erişim Tarihi:06.12.2022)

$$\begin{aligned} 31.10 \text{ gr altın} &= 35 \$, \\ 1 \text{ gr altın} &= \frac{35 \$}{31.10 \text{ gr}} = 1.125 \$ \\ 1 \text{ AF} &= 1.125 \$ \times 0.290323 = 0.326 \$ \end{aligned}$$

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere uygulanan bu yöntem, Bretton Woods sisteminin çökmesi ile birlikte 1971 yılında geçerliliğini yitirmiş, 1973 yılında dolar devalüe edilmiş ve 1 Ons altın 42.222 \$'a eşitlenmiştir. Bu eşitleme farazi kalmış, altın ise serbest piyasada işlem görmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye 1981 yılına kadar, yani 10 yıldan fazla süreyle, eski fiyatlandırmaya bağlı kalmıştır.¹⁴ Yıllar içinde şartların değişmesiyle dönemin Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Montrö Sözleşmesi ile belirtilen AF'nin Türk parası ile karşılığının ne şekilde hesaplanması gerektiğini, 1981 yılında T.C. Merkez Bankası, Kambiyo Genel Müdürlüğü'ne sormuş ve aşağıdaki formüle göre ilgili hesabın yapılması gerektiğine dair bir yanıt almıştır:¹⁵

$$1 \text{ Altın Frank (AF)} = \frac{ABD \text{ dolarının alış kuru} \times 0.290323 \text{ gr (Frankın içerdiği altın miktarı)}}{0.736662 \text{ gr (doların içerdiği altın miktarı)}}$$

1981 yılında T.C. Merkez Bankası bu hesaplamayı yaparken 1973 yılında kabul edilmiş olan ancak tedavülde olmayan bir oranı kabul etmiştir. Yani 1 ons altını 42.222 \$ olarak kabul etmiştir. Oysa, o tarihte 1 ons altın serbest piyasada 410 \$'dan işlem görmekteydi.

Ancak belirtilen orana bağlı kalarak hesaplamaya geri dönecek olursak, dönemin Merkez Bankası;

$$\begin{aligned} 1 \text{ ons altın} &= 31.10 \text{ gr altın} = 42.222 \$, \\ 1 \text{ gr altın} &= \frac{42.222 \$}{31.10 \text{ gr}} = 1.3574 \$ \\ 1 \text{ AF} &= 1.3574 \$ \times 0.290323 = 0.394 \$ \\ 1 \$ \text{ ise } &\rightarrow \frac{31.10 \text{ gr}}{42.222 \$} = 0.736 \text{ gr altın} \end{aligned}$$

şeklinde kabul etmiştir. T.C. Merkez Bankası'nın gönderdiği hesaplama formülü esasen yukarıda belirtilen değerlerden ibarettir. Tekrar hatırlamakta fayda vardır ki; bu hesaplamanın yapıldığı dönemde altının ons değeri serbest piyasada 410 \$'dan, gramı ise 13.18 \$'dan işlem görmekteydi. Ancak Merkez

¹⁴ Tahir Çağa, 1994, a.g.m., ss.35-45, s.37

¹⁵ Tahir Çağa, 1986, a.g.m., ss.221-236, s.225.

Bankası'nın, altının gramını 13.18 \$ değil de 1.3574 \$ olarak alması, olması gerekenin onda birinin tahsil edilmesine sebep olmuştur. Özetle T.C. Merkez Bankası, 1 AF'ın hesabı için gereken 1 gram altın fiyatını 1973 verilerine göre, yani tedavülden kalkmış bir sistemin parametreleri ile; yaklaşık 1.35 \$ olarak kabul etmiş, gram altının aynı dönemdeki piyasa değerini (13.18 \$) dikkate almamış ve ücretlendirme tarifesini 10 kat ucuza belirlemiştir.

Hudut ve Sahiller Genel Müdürlüğü, Merkez Bankası'nın bu formülünü benimseyerek 20 Kasım 1981 tarihli 24 seri numaralı genel tebliği ile bu formül doğrultusunda işlem yapmaya başlamıştır.

Bu uygulama, yani AF'ın dolara sabitlenmesine dayalı uygulama, Montrö Sözleşmesi'nin özüne ve amacına aykırı olduğu gibi, ülkemizin menfaatleri hilafında bir durum ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu uygulama ile alınması gereken ücretlerin yaklaşık onda bir kadarı alınabilmektedir (1.3574/13.18).

Söz konusu fiyatlandırma üzerine Prof. Dr. Tahir Çağa tarafından yapılan ve hala geçerliliğini koruyan tespitler, Doç. Dr. İsmail Demir tarafından özetlenmiştir:¹⁶

Buna göre;

1. AF esası, diğer para birimlerinde olabilecek dalgalanmalara karşı Türkiye'nin korunmasını ve söz konusu ücretlerin reel olarak tespitini amaçlamaktadır.

2. T.C. Merkez Bankası Kambiyo Genel Müdürlüğü'nce 1973 yılına ait ve tedavülden kalkmış değerlerin dikkate alınarak hesaplama yapılması menfaatlerimize aykırıdır.

3. Bretton Woods (Doların altına konvertibil olması) sisteminin yıkılmasıyla altın ile dolar arasındaki konvertibilite sona ermiş ve altının değeri serbest piyasada belirlenmeye başlanmıştır. Dolayısı ile Türkiye, altının serbest piyasadaki ons değerini baz alarak 1 AF'ın TL karşılığını hesaplamalıdır.

4. Bu kapsamda antlaşmalarda belirtilen AF değerinin hesaplanmasında, mevcut piyasa değerinin dikkate alınması gerektiği yönünde birçok mahkeme kararı bulunmaktadır.

5. Sonuç olarak; 1 ABD dolarının 0.736 gr altın içerdiği söylenemez ve hesaplamalarda bu varsayım kullanılamaz.

Çağa'nın tespitleri ve girişimleri sonucunda olması gereken değer ve hesaplama modeli dikkate alınarak 1982 yılında alınacak ücret yaklaşık 10 kat artırılarak gerçek değer tespit edilmiştir.

¹⁶ Demir, a.g.m., s.61-70.

Çağa'nın girişimleri sonucu başlatılan AF'nin gerçek değerine dayalı uygulama, ne yazık ki, kısa süre sonra kendi armatörlerimiz de dahil olmak üzere başta Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve beraberinde pek çok devletin tepkisine maruz kalmıştır. Bu tepkiler karşısında ülkemiz, Montrö Sözleşmesi'nin selahiyetini de düşünerek, 1983 yılında bu uygulamadan geri adım atmış ve AF'ı ABD dolarına endekslemek suretiyle eski hatalı uygulamaya dönmüştür. Ne yazık ki bu hatalı uygulama 2022 yılına kadar devam etmiş ve 1983-2022 yılları arasında 1 AF, 0.8063 \$ olarak kabul edilerek ücretlendirme yapılmıştır. Bu değer, 1 AF, 0.8063 \$ olarak kabul edilmesi esasının, nasıl belirlendiğine ilişkin veri bulunmamaktadır. Giriş kısmında da belirtildiği gibi 2022 yılında ise Türkiye tarafından bu fiyat 5 kat arttırılarak AF'nin değeri 4 \$ olarak belirlenmiş ve her yıl Temmuz ayında da bu fiyatın güncelleneceği ifade edilmiştir.

4. 1983-2022 Arası Uygulama, Mevcut Uygulama ve Olması Gereken Uygulamanın Kıyaslaması

1983-2022 yılları arasında yapılan uygulamada AF dolara endekslenerek 1 AF=0.8063 \$ olarak kabul edilmiştir. Ekim 2022 tarihinde bu değer 5 kat arttırılarak 1 AF=4 \$ olarak belirlenmiştir. Buna göre ücretler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-3: Mevcut Ücret Tarifesi

1983-2022 (Ekim) Arası Uygulama (1 AF=0.8063 \$)		Mevcut Uygulama (1 AF=4 \$)
Sağlık Resimleri		
Net Ton	$0.075 \text{ AF} \times 0.8063 \text{ $/AF} = 0.060 \text{ $}$	$0.075 \text{ AF} \times 4 \text{ $/AF} = 0.3 \text{ $}$
Fener Ücretleri		
800 Net Tona Kadar	$0.42 \text{ AF} \times 0.8063 \text{ $/AF} = 0.338 \text{ $}$	$0.42 \text{ AF} \times 4 \text{ $/AF} = 1.68 \text{ $}$
800 Net Tondan Fazla	$0.21 \text{ AF} \times 0.8063 \text{ $/AF} = 0.169 \text{ $}$	$0.21 \text{ AF} \times 4 \text{ $/AF} = 0.84 \text{ $}$
Kurtarma Ücretleri		
Net Ton	$0.10 \text{ AF} \times 0.8063 \text{ $/AF} = 0.08063 \text{ $}$	$0.10 \text{ AF} \times 4 \text{ $/AF} = 0.4 \text{ $}$

Yukarıda da belirtildiği üzere sözleşmenin ruhuna uygun olarak AF hesaplamasında dikkate alınması gereken altının serbest piyasa üzerinden değeridir. Bugün için altının onsu (31,1034768 gr) serbest piyasada 1825 \$ üzerinden işlem görmektedir. Bu çerçevede altının gram değeri ise yaklaşık 59 \$ ($1825/31.1034768=58.6751125$) civarındadır. 1 AF ise 0.290323 gram altına eşit olduğuna göre 1 AF'nin güncel değeri yaklaşık olarak ($58.6751125 \times 0.290323=17.0347347$) 17 \$ civarındadır. Bu güncel değere göre alınması gereken ücretler Tablo-4' de sunulmuştur.

Tablo-4: Olması Gereken Ücret Tarifesi

Sağlık Resimleri	
Net Ton	$0.075 \text{ AF} \times 17.0347347 \text{ \$/AF} = 1.277 \text{ \$}$
Fener Ücretleri	
800 Net Tona Kadar	$0.42 \text{ AF} \times 17.0347347 \text{ \$/AF} = 7.154 \text{ \$}$
800 Net Tondan Fazla	$0.21 \text{ AF} \times 17.0347347 \text{ \$/AF} = 3.577 \text{ \$}$
Kurtarma Ücretleri	
Net Ton	$0.10 \text{ AF} \times 17.0347347 \text{ \$/AF} = 1.703 \text{ \$}$

1983 yılından günümüze kadar yapılan ücretlendirmeye yönelik tablo, karşılaştırmalı olarak aşağıda sunulmuştur:

Tablo-5: Mevcut ve Olması Gereken Ücret Tarifesinin Kıyaslaması

	1983-2022 (Ekim) Arası Uygulama	Mevcut Uygulama (\$)	Olması Gereken Uygulama (\$)
Sağlık Resimleri			
Net Ton	0.060	0.3	1.2776051
Fener Ücretleri			
800 Net Tona Kadar	0.338	1.68	7.15458857
800 Net Tondan Fazla	0.169	0.84	3.5773
Kurtarma Ücretleri			
Net Ton	0.08063	0.4	1.70347347

Mevcut veriler ışığında eğer AF'nin değeri 1983 yılından 2022 yılı Ekim ayına kadar serbest piyasadaki altın değerine bağlı olarak hesaplanmış olsaydı, şu an alınan harçların yaklaşık 21 katı daha fazla gelir elde edilebilecekti. Ancak, Ekim 2022'de ayında alınan isabetli karar ile mevcut harçlar 5 katı artırılmış ve AF'nin gerçek değerine yaklaşık bir değer belirlenmiştir. Ayrıca, alınan kararlar ışığında AF değerinin her yıl yeniden değerlendirilecek olması, önümüzdeki dönemde mevcut farkın da tedricen kapatılacağına işaret etmektedir.

Şu anki durum için mevcut harç değeri ile olması gereken harç değerini 1500 net tonluk bir gemi için kıyaslayacak olursak, aşağıdaki tabloda belirtilen değerler ortaya çıkmaktadır.

Tablo-6: Mevcut ve Olması Gereken Ücret Tarifesine Göre 1500 Tonluk Gemiden Alınacak Ücretler

	Alınacak Ücretler (\$)	
Sağlık Resmi	0.3 x 1500=450	1.277 x 1500= 1916
Fener Ücreti	0.84 x 1500=1260	3.577 x 1500= 5366
Kurtarma Ücreti	0.4 x 1500 =600	1.703 x 1500 =2555
Toplam Ücret	2310	9837
Fark Oranı		4.25

Yukarıdaki örnek tablodan da açıkça anlaşılacağı üzere Türkiye tarafından gereken geçiş oranından 4.25 kat daha az ücret tahsil etmektedir.

Sonuç

Lozan Antlaşması'nın eki olan Lozan Boğazlar Sözleşmesi; yaklaşan 2'nci Dünya Savaşı, boğazların güvenliği, Türkiye'nin; tarafsız olduğu hallerin düzenlenmemiş olması ve kendi güvenlik endişelerimiz nedeni ile dönemin ihtiyaçlarına cevap vermemekteydi. Bu maksatla Türkiye, 10 Nisan 1936'da bir nota vererek belirtilen endişeler çerçevesinde boğazların geçiş rejimine yönelik yeni bir konferans yapılmasını talep etmiştir.¹⁷ Bu çerçevede 20 Temmuz 1936 yılında imzlanan Montrö Sözleşmesi hükümlerine göre Türkiye'nin geçiş ücretlerini AF'nin gerçek değeri üzerinden tahsil etme hakkı bulunmaktadır. Türkiye'nin bu haktan, yani gerçek AF değeri üzerinden ücretlendirme yapması hakkından vazgeçtiği düşünülemez. Bu konuda düzenleme yapma yetkisi sadece Türkiye Cumhuriyeti makamlarına aittir. Ayrıca, AF'nin gerçek değeri üzerinden ücretlendirme, Sözleşme'nin değişmesi ya da herhangi bir şekilde Türkiye'nin, Sözleşme'nin değiştirilmesine yönelik bir irade beyanına işaret etmemektedir. Hüküm, AF'nin gerçek değerini aşacak şekilde değiştirilmesi durumunda, sözleşmenin revize edilmesini öngörmektedir.¹⁸ Bu kapsamda daha önce Çağa'nın işaret ettiği ve kısa süre yürürlükte kalan asıl hesaplama yöntemine dönülmesi, yıllık geçen tonaj miktarının giderek artması, Türkiye'nin çıkarları açısından önemlidir. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti tarafından atılan birtakım adımlar mevcuttur. Basında da yankı bulan geçiş ücretinin yaklaşık 5 kat arttırılarak 1 AF'nin 4 \$ olarak belirlendiği ve AF değerinin ise her yıl 1 Temmuz tarihinde güncellemesi, atılmış önemli bir adımdır.¹⁹

¹⁷"Conference at Montreux for revision of the regime of the Straits, June 22–July 20, 1936. Assurance by Turkey of American participation in benefits of the convention signed July 20, 1936", Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, Volume III, 1936, s.503-529.

¹⁸ İsmail Demir, a.g.e., s. 69.

¹⁹ NTV, "Boğaz Geçiş Ücreti 5 Kat Artıyor", https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogaz-gecis-ureti-5-kat-artiyor,1bLbiRL4EeSvt7-rc_5AQ, (Erişim Tarihi:04.12.2022)

Sonuç olarak; “Altın Frank, uluslararası ulaştırma sözleşmelerinin bir çoğunda hesap birimi olarak kabul edilmiş Germinal Frank’a eşdeğer para birimidir.” demek yanlış olmayacaktır. Altın Frankın birim olarak kabul edildiği pek çok ticari uluslararası sözleşme günün koşullarına uygun değer güncellemeleri yapılmıştır.²⁰ Bu bağlamda Türk Boğazları’ndan geçişteki artış ve geçiş yapan gemilerin değişen niceliklerinin Türkiye’ye etkileri ile ekonomik yükümlülük dikkate alındığında, geçiş ücretinin güncellenmesinin tabii bir uygulamadan ibaret olduğu açıkça görülmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

“Conference at Montreux for revision of the regime of the Straits, June 22–July 20, 1936. Assurance by Turkey of American participation in benefits of the convention signed July 20, 1936”. Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers, Volume III. 1936. s.503-529.

Montrö Sözleşmesi. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Hidrografi Yayınları. İstanbul, 2000.

Makaleler

AKTEN, Necmettin, “Taşıyan Sorumluluğunda Ölçü: Koli, Parça veya Yükçün Başına Sorumluluk”, İstanbul Barosu Dergisi, C.86, S.1 (2012) , 31-51.

ÇAĞA, Tahir, “Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından Transit Geçen Ticaret Gemilerden Alınacak Resimlere Dair”, Journal of Istanbul University Law Faculty, C.54, S.1-4 (1994), ss.221-236.

ÇAĞA, Tahir , “Gemilerden Altın Frank Esası Üzerinden Alınacak Resimlere Dair”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.3, S.1-3 (1986), ss. 35-45.

Bildiriler

DEMİR, İsmail, “Montrö Sözleşmesine Göre Alınan Geçiş Ücretleri”, VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu. 2017. ss.61-70.

İnternet Kaynakları

Britannica, “Bretton Woods System”, <https://www.britannica.com/topic/Bretton-Woods-system> (Erişim Tarihi: 04.12.2022)

Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü, “İstatistikler”, <https://www.kiyiemniyeti.gov.tr/istatistikler> (Erişim Tarihi: 04.12.2022)

NTV, “Boğaz Geçiş Ücreti 5 Kat Artıyor”, https://www.ntv.com.tr/turkiye/bogaz-gecis-ureti-5-kat-artiyor,1bLiBIRL4EeSvt7-rc_5AQ , (Erişim Tarihi:04.12.2022)

²⁰ Necmettin Akten, “Taşıyan Sorumluluğunda Ölçü: Koli, Parça veya Yükçün Başına Sorumluluk”, İstanbul Barosu Dergisi, C.86, S.1, 2012, ss.31-51, s.45.

■ Dz.Kur.Alb. Koray VURAL*

GÜNEY ÇİN DENİZİ TAHKİMİ'NİN MESKÛN OLMAYAN ADA, ADACIK VE KAYALIKLARA İLİŞKİN KARARININ TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Güney Çin Denizi Uydu Görüntüsü
(https://en.wikipedia.org/wiki/South_China_Sea#/media/File:Mar_de_China_Meridional_-_BM_WMS_2004.jpg)

* Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Başkanlığı.

Öz

Adaların rejimi, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) 121. maddesinde açıklanmıştır. 1982 BMDHS'nin 121(1) maddesinde adanın tanımı yapılmıştır. 1982 BMDHS'nin 121(2) maddesinde adaların karasularının, bitişik bölgesinin, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının diğer kara parçalarına uygulandığı şekilde sınırlandırılacağı vurgulanmıştır. Ancak 1982 BMDHS'nin 121(3) maddesi ile adaların karasularının ötesinde bulunan açık deniz alanlarındaki egemen haklarına ilişkin olarak istisna getirilmiştir. Bu istisnaya insanların oturmasına elverişli olmayan (meskûn olmayan) veya kendine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların kendine ait münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının olmadığı belirtilmiştir. İnsan yerleşimine uygun olmayan veya kendi ekonomik yaşamını sürdüremeyen kayalar ifadesi, Filipinler ile Çin arasında Güney Çin Denizi'nde yaşanan uyuşmazlık nedeniyle ilk kez uluslararası mahkeme tarafından esaslı şekilde yorumlanmıştır. Bu kapsamda makalede, ada, adacık ve kayalıkların hangi şartlarda meskûn mahal ya da kendine ait ekonomik yaşamı olmadığı açıklanacak, Daimî Hakemlik Mahkemesi'nin Güney Çin Denizi hakkında verdiği kararın Türkiye'nin deniz yetki alanı sorunlarının çözümüne olan etkisi belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güney Çin Denizi, Daimî Hakemlik Mahkemesi, 1982 BMDHS, Ada, Kayalık.

Giriş

Deniz hukuku, devletlerin denizlerdeki hak ve yükümlülüklerini düzenleyen normları içeren, zor ve kapsamlı bir hukuk dalıdır. 20'nci yüzyılda doğal kaynakların keşfedilmeye başlaması ve teknolojinin her alanda gelişmesi ile karadan sonra denizde de hukuki düzenlemelerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Özellikle kıyı devletlerinin denizlerdeki bu kaynaklara ulaşma isteği ve hakça paylaşımın yapılabilmesi açısından deniz hukukunun önemi her geçen gün artmaktadır.

1982 BMDHS ile kıyı ülkelerinin ekonomik olarak denizden daha fazla yararlanmalarının önü açılmış, kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlarının belirlenmesi özellikle kıyıdaş ülkelerin arasındaki mesafenin 400 deniz milinden az olduğu deniz alanlarında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın, 1982 BMDHS'nin ruhunda olan hakkaniyet ilkesine uymayan tavırlarının kaynağı, bu sözleşme ile kara parçalarına verilen hakların (Karasuları, Bitişik Bölge, Kıta Sahanlığı, MEB) adalara da verilmesinden kaynaklanmıştır.

1982 BMDHS'ye göre tüm adaların karasularının olduğu kabul edilmesine rağmen yalnız insan yerleşimine uygun (meskûn), kendi ekonomik yaşamı olan

adaların kıta sahanlığı ve MEB'i vardır.¹ Ege Denizi (Adalar Denizi)² ve Doğu Akdeniz gibi meskûn ve meskûn olmayan adaların fazla olduğu denizlerde bulunan adaların, MEB ve kıta sahanlığı sınırlarına etkisi Türkiye açısından çok önemlidir. Bu nedenle; Uluslararası Adalet Divanı (UAD), Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (UDHM), Uluslararası Tahkim (UTM) veya Daimî Hakemlik Mahkemesi'nin (DHM) deniz yetki alanlarına ilişkin davalarda verdiği kararlar, çözüm yöntemleri ve hukuki yaklaşımları Türkiye tarafından yakından takip edilmektedir. Uluslararası yargı kararlarında ve devletler arasında yapılan iki veya çok taraflı sınırlandırma antlaşmalarında, genellikle adaların bulunduğu bölgenin konumu, özellikleri ile adaların özellikleri göz önüne alınmaktadır.

Filipinler ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) arasında, Güney Çin Denizi'nde yaşanan deniz yetki alanı sorunları DHM'ye intikal etmiş ve meskûn olmayan adalar uluslararası bir mahkemede ilk kez detaylı şekilde ele alınmıştır. Sorunun geçmişine bakıldığında, problemin başlangıcının Çin Cumhuriyeti tarafından 1948 yılında yayımlanan ve tarihi haklara dayandığı iddia edilen dokuz çizgili hat (nine-dash line) haritasından kaynaklandığı görülmektedir.³ Çin Cumhuriyeti, Güney Çin Denizi'nin yüzde 80'lik kısmında Şekil-1'de gösterildiği gibi hak iddia etmiştir.⁴ ÇHC, ülkede yaşanan iç savaş sonrasında galip gelerek yönetimi 1949 yılında Çin Cumhuriyeti'nden devralmıştır. ÇHC de aynı savı ileri sürerek Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarını bu haritaya dayandırmıştır. Öte yandan ÇHC, dokuz çizgili hat haritasını, 1958 Karasuları Bildirgesi ile, 1992 ÇHC Karasuları ve Bitişik Bölge Yasası'nın bir parçası olarak resmen ilan etmiştir.⁵ ÇHC de Yunanistan gibi Güney Çin Denizi'ndeki adaların (Pratas (Dongsha) Adaları, Paracel (Xisha) Adaları, Spratly (Nansha) Adaları, Macclesfield (Zhongsha) Bankı ve Scarborough (Huang Yan Dao) Sığılığı) tümü üzerinde egemenlik hakkı olduğunu iddia etmekte ve hakkaniyet ilkesine uymayan maksimalist deniz yetki alanı taleplerinde bulunmaktadır. Filipinler ise Scarborough Sığılığı ve Spratly Adaları üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Scarborough Sığılığı Filipinler'e 100 deniz mili uzaklıktayken, Çin'e 500 deniz mili uzaklıktadır. Filipinler, 1982 BMDHS'ye göre 200 deniz mili olarak kabul ettiği kıta sahanlığı içerisinde bulunan bu kara parçalarının kendisine ait olduğunu ileri sürmektedir.⁶ Bölgedeki diğer

1 1982 BMDHS, Madde 121(3).

2 Bu makalede, Ege Denizi, Adalar Denizi olarak anılacaktır. Selçuk Akarı, Dil, Tarih ve Coğrafya Denklemi: Ege Denizi'nin Adlandırma Tarihi ve Ege Denizi'nin Anlamı, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.46-49.

3 Pemmaraju Sreenivasa Rao, "The South China Sea Arbitration (The Philippines v. China): Assessment of the Award on Jurisdiction and Admissibility", Chinese Journal of International Law, 2016, Vol 15, No 2, 265-307, s. 267, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmw019>.

4 Feng Zhang, "Assessing China's Response to the South China Sea Arbitration Ruling", Australian Journal of International Affairs, 2017, Vol 71, No 4, 440-459, s. 440, <https://doi.org/10.1080/10357718.2017.1287876>.

5 Pemmaraju Sreenivasa Rao, a.g.m., s. 267.

6 Özlem Zerrin Keyvan, "Güney Çin Denizi'nde Tahkim: Çin-Filipinler Rekabeti", ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2017, Cilt 1, Sayı 3, 251-267. s. 254.

kıyıdaş ülkeler olan Malezya, Endonezya, Vietnam, Filipinler, Brunei ve Tayvan ile ÇHC arasında da Güney Çin Denizi'nden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır.

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Şekil-1: ÇHC Dokuz Çizgili Hat Haritası (1948)⁷

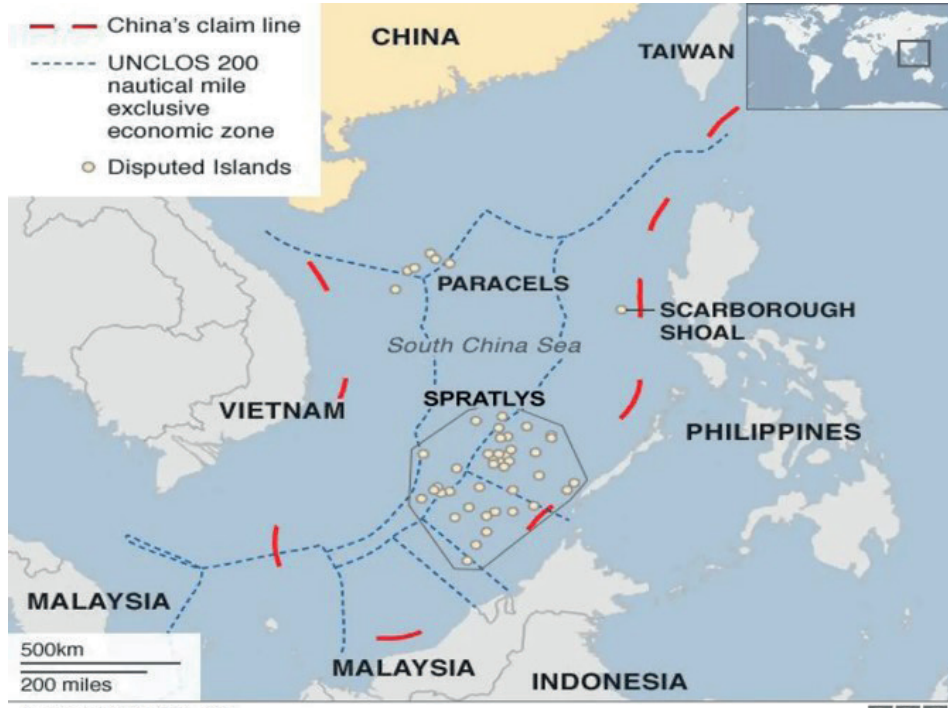
Spratly Adaları'nın bulunduğu bölgedeki ada, adacık, kayalık ve cezir yüksekliklerinin egemenlik sorunlarına ve egemen haklara ilişkin anlaşmazlıklar 2009 yılından itibaren artmıştır. Filipinler, 8 Nisan 2009 tarihinde takımadalar esas hattından itibaren 200 deniz mili MEB ilan etmiştir.⁸ ÇHC, 7 Mayıs 2009'da dokuz çizgili hat içerisindeki egemen haklarını koruyacağına ilişkin notayı⁹ Birleşmiş Milletlere sunmuştur. Karşılıklı girişimlerin başlaması, Güney Çin Denizi'nde gerginliğin artmasına sebep olmuştur. Keza ÇHC tarafından Şekil-2'de gösterilen bölgede resiflere, sığıllıklara ve cezir yüksekliklerine yapılan suni adalardan kaynaklanan sorunlar, Filipinler ile ÇHC arasında çözülememiştir. Filipinler, 1982 BMDHS 287. maddesi (Usulün Seçimi) ve Ek VII'si (Uyuşmazlıkların Çözümü) uyarınca sorunu tek tarafı olarak 22 Ocak 2013 tarihinde DHM'ye taşımıştır. ÇHC, 19 Şubat

7 The Market Oracle İnternet Sitesi, "The Paradox of China's Naval Strategy", <http://www.marketoracle.co.uk/Article35642.html> (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

8 Permanent Court of Arbitration Resmi İnternet Sitesi, "Memorial of the Philippines", s. 42, <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/Memorial%20of%20the%20Philippines%20Volume%20I.pdf> (Erişim Tarihi: 7.4.2022).

9 Permanent Court of Arbitration Resmi İnternet Sitesi, "Memorial of the Philippines", s. 45 <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/Memorial%20of%20the%20Philippines%20Volume%20I.pdf> (Erişim Tarihi: 7.4.2022).

2013 tarihinde Filipinler tarafından kendi aleyhine açılan tahkim davasını hem kabul etmeyeceğini hem de yargılama sürecine katılmayacağını açıklamıştır.¹⁰ Güney Çin Denizi Tahkimi Davası sonucunda DHM, 12 Temmuz 2016'da Filipinler lehine olacak şekilde kararını açıklamıştır. Diğer taraftan, ÇHC her ne kadar kararı kabul etmeyeceğini açıklamış olsa da DHM tarafından aleyhine verilen karar, ÇHC'nin de bölgeye ilişkin politikalarını etkilemiştir. Meskûn olmayan adalara ilişkin olarak verilen bu karar ve kapsamlı açıklama yeni bir içtihat oluşturmıştır. Bu yeni durum çerçevesinde, Yunanistan'ın Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz'de meskûn olmayan ada, adacık ve kayalıklardan kaynaklanan haksız taleplerine karşı Türkiye'nin eli güçlenmiştir.

Şekil-2: Filipinler ve ÇHC'nin Deniz Yetki Alanı İddiaları¹¹

Güney Çin Denizi Tahkimi kararında; bir ada, adacık veya kayalığın statüsünün, bu ada, adacık veya kayalığın kapasitesini artıracak harici eklemeler ya da arazi ıslahı yapılmadan önceki doğal durumu göz önüne alınarak belirleneceği ifade edilmektedir.¹² Ayrıca bu statünün belirlenmesi ile ilişkili olarak insan yerleşimine uygun olmayan ve kendi başına bir ekonomik yaşamı sürdürmeye muktedir olmayan adaların da kıta sahanlığı ve MEB'inin olmayacağı aynı kararda belirtilmiştir.¹³

¹⁰ Feng Zhang, a.g.m., s. 444.

¹¹ Research Society of International Law İnternet Sitesi, "South China Sea Arbitration" <https://rsilpak.org/2017/case-brief-on-the-south-china-sea-arbitration/> (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

¹² PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 511, ss. 214-215.

¹³ PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 496, s. 210.

Bu makalede, Güney Çin Denizi Tahkimi kararı incelenecek ve adaların insan yerleşimine uygun olması veya adaların kendilerine ait ekonomik yaşamı sürdürmesi kavramlarının nasıl ele alındığı tartışılacaktır. Ayrıca, bu karar ile meskûn olmayan adalara ilişkin olarak elde edilen bulguların, Türkiye'nin Doğu Akdeniz özelinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına olan etkisi ele alınacaktır. Bu nedenle çalışmanın kapsamı, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı sorununun önemli bir parçası olan Kızılhisar (Meis) Adası, Karaada (Ro) ve Fener Adası (Strongili) özelinde sınırlandırılmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

20'nci yüzyılın ilk yarısında, deniz tabanı, deniz tabanının altı ve su sütunu üzerinde egemenlik iddialarına ilişkin devletlerin farklı görüşleri mevcuttur. Ancak, 2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu durum kısa sürede değişmiştir. Devletler, açık denizlerin cansız kaynaklarının ekonomik kalkınmaları için çok önemli olduğunu fark etmeye başlamışlardır. Bu durum da kıta sahanlığı kavramının kısa süre içerisinde ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı Truman'ın, 1945 başkanlık bildirisi ile kıta sahanlığı kavramını dünya gündemine taşımasıyla, kıta sahanlığının kıyı devletinin bir uzantısı olduğu ve doğal olarak buna hakkı olduğu ilk kez ifade edilmiştir. Bu bildiride kıta sahanlığı olarak belirtilen bu sahalarda yargı yetkisinin ABD'ye ait olduğu ifade edilmiştir. Bu bildirinin ilanı sonrasında ise Şili, Honduras, Meksika, Kosta Rika, Peru ve Ekvator gibi Latin Amerika devletleri de kendi kıta sahanlıklarında benzer haklar ilan etmiştir.¹⁴ Birçok devlet kısa bir süre içinde benzer beyanlarda bulunmuş ve kıta sahanlığı kavramı 1958 Cenevre Konferansı'nda uluslararası hukuk kavramı olarak kabul edilmiştir. Keza, 1960'lı yıllarda balıkçılık ve avlanma faaliyetlerinde yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte denizlerde bollaşan balık stokları açık deniz balıkçı filoları tarafından yoğun olarak avlanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle 1960'lı yıllarda sıklıkla ifade edilmeye başlanan balıkçılık bölgesi kavramı gelişmeye başlamıştır.¹⁵ Böylece, kıyı devletleri kendilerine ait canlı kaynakları yönetmek ve kullanmak maksadıyla münhasır haklar elde etme çabası göstermeye başlamıştır.¹⁶ Öte yandan kıyı devletleri 1970'li yıllardan itibaren yüksek teknolojiye sahip araçların gelişmesi sayesinde deniz yatağında bulunan doğal kaynakları nispeten daha düşük maliyetlerle kullanmaya başlamıştır.¹⁷ Bu gelişmelerin sonucu olarak kıyı devletlerinin karasularının

¹⁴ Gökhan Yaşar Duran ve Çağdaş Evrim Ergün, *Uluslararası Hukukta Adalar*, Çakmak Yayınevi, Kocaeli, 2011, ss.170-172.

¹⁵ Ümmühan Elçin Ertuğrul, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletinin Egemen Hakları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, Cilt XXI, Sayı 1, 41-71, s. 62.

¹⁶ Gökhan Yaşar Duran ve Çağdaş Evrim Ergün, a.g.e., ss. 272-273.

¹⁷ Sondra Faccio, "Human Habitation or Economic Life of Their Own: The Definition of Features Between

ötesinde canlı ve cansız doğal kaynaklara erişimlerini genişletmek amacıyla MEB kavramı ortaya çıkmış ve 1982 BMDHS ile kabul edilmiş, ayrıca sözleşmede “Kıta Sahanlığı” kavramının tanımı tekrar yapılmıştır.

1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’nin (CKSS) 1’inci maddesinde kıta sahanlığı terimi;

“a. Kıyıya bitişik, fakat karasuları sahasının dışında 200 metre derinliğe kadar olan su altı alanlarının deniz yatağını ve toprak altını veya o derinliğin ötesinde, üstteki suların derinliğinin zikredilen alanların doğal kaynaklarını işletmeye imkân tanıdığı yere kadar uzanan yerleri; b. Adaların kıyılarına bitişik olan benzeri su altı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını...” olarak ifade edilmektedir.¹⁸

1982 tarihli BMDHS Md.76(1)’e göre kıta sahanlığı,

“Bir kıyı devletinin kıta sahanlığı, kara ülkesinin doğal uzantısı boyunca karasularının ötesinde kıta kenarının dış sınırına kadar uzanan veya kıta kenarının dış sınırının 200 deniz miline kadar uzanmadığı yerlerde, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz miline kadar uzanan su altı alanlarını deniz yatağı ve toprak altını kapsar.” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁹

Ayrıca, 1982 BMDHS Md.76(6)’ya göre kıyı devleti, 200 deniz milinin ötesinde doğal uzantısının olduğunu ispat edebilirse, kıta sahanlığını 350 deniz miline kadar uzatabilmektedir. Zira 1982 BMDHS’ye göre karşı kıyılara sahip devletler arasındaki mesafe 400 deniz milinden fazla olduğunda kıyı devletlerinin en az 200 deniz mili genişliğinde bir kıta sahanlığına sahip olması ipso facto (kendiliğinden) ve ab initio (başlangıçtan itibaren) bir hak olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda 1982 BMDHS’nin CKSS’den en önemli farkı, kıta sahanlığı ölçümünde derinlik ölçütü yerine mesafe ölçütü esas alınarak kıyı devletine daha geniş deniz yetki alanı sağlanmasıdır.

1982 BMDHS’nin 57’nci maddesine göre kıyı devletinin MEB genişliği ise,

“MEB, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz milinin ötesine uzanmayacaktır.” şeklinde ifade edilmiştir.

1958 CKSS’ye kıyasla 1982 BMDHS’de kıyı devletlerine denizlerden ekonomik olarak daha fazla faydalanması yönünde haklar verilmiş ve hukuk normları ortaya konulmuştur.

1930 Lahey konferansında ada tanımı ilk kez; “Suların en yüksek olduğu

History, Technology and the Law”, Liverpool Law Review, 2021, Vol 42, No 1, 15-33, s. 16, <https://doi.org/10.1007/s10991-020-09260-1>.

¹⁸ 1958 CKKS, Madde 1.

¹⁹ 1982 BMDHS Madde 76 (1).

zaman sürekli olarak açıkta kalan, etrafı sularla çevrili bir kara parçasıdır” şeklinde yapılmış ve adaların da karasuları olduğu belirtilmiştir.^{20 21}

1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi’nin (CKBBS) 10’uncu maddesinde ise ada tanımı; “Bir ada, suların en yüksek olduğu zaman açıkta kalan, etrafı sularla çevrili bir doğal kara parçasıdır.”²² olarak yapılmıştır.

Adaların rejimi, 1982 BMDHS’nin 121’inci maddesinde üç ayrı paragraf halinde açıklanmıştır. 1982 BMDHS’nin 121(1) maddesinde ada, “Bir ada, sularla çevrili olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal olarak meydana gelmiş bir kara parçasıdır.”²³ olarak tanımlanmıştır.

1982 BMDHS’nin 121(2) maddesinde, ister kıyı devletine ait ada olsun, ister ada devleti olsun, adalar üzerinden egemenlik haklarının ve egemen hakların nasıl kullanılacağı, “3’üncü paragraf hükümleri saklı kalmak üzere, bir adanın karasularının, bitişik bölgesinin, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması, işbu Sözleşmenin diğer kara parçalarına uygulanabilir hükümlerine uygun olarak yapılır.”²⁴ şeklinde açıklanmıştır.

Kıyı devletine adalar sayesinde denizlerde geniş egemen haklar sağlayan 1982 BMDHS’nin 121(2) maddesine, 1982 BMDHS’nin 121(3) maddesi ile kısıtlayıcı bir hüküm getirilmiştir. Bu kapsamda 1982 BMDHS’nin 121(3) maddesi gereği,

“İnsanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgeleri veya kıta sahanlıkları olmayacaktır.”²⁵ şartı konulmuştur.

1930 Lahey konferansında en yüksek su zamanında sürekli su üstünde kalan kara parçası tanımı ile adanın doğal ya da yapay olduğu belirtilmemekte ve bu şekliyle her iki şartta da karasularına sahip olmaktadır. Bu nedenle, 1930 Lahey konferansında adalar için kullanılan “sürekli” ifadesi 1958 CKBBS’de “doğal” kelimesi ile değiştirilmiştir. Ancak bu tanım da meskûn olmayan adaları ve suni adaları kapsamadığından, 1982 BMDHS ile ada tanımı nihai hale gelmiştir. 1982 BMDHS ile insan yaşamına uygun olmayan ve kendi ekonomik yaşamı olmayan kayalıkların egemen haklarının olmamasının ifade edilmesi ise bir anlamda bu şekilde olan adaların da kayalık anlamına

20 ..

21 League of Nations, 3 Acts of the Conference for the Codification of International Law, 219 (League of Nations Doc. No.C.230.M.117.1930.V).

22 CKBBS, Madde 10..

23 1982 BMDHS, Madde 121(1).

24 1982 BMDHS, Madde 121(2)..

25 1982 BMDHS, Madde 121 (3).

gelebileceğini göstermektedir.²⁶ Aynı şekilde 1982 BMDHS’de adaların doğal olarak meydana gelmiş olmasından bahsedilerek suni adaların bu tanımın dışında kaldığı vurgulanmıştır. Tarihsel süreçte, adaların tanımının başlangıçta daha geniş bir anlama sahip olduğu, ancak daha sonra bu anlamın kısmen daraltıldığı görülmektedir. Bu süreç ise deniz hukukunun kara parçalarına verdiği hakların adalara göre daha geniş olduğunu göstermektedir.

1982 BMDHS çalışma toplantılarında, Türkiye’nin her türlü itirazına rağmen adaların da kara parçası gibi haklara sahip olması engellenememiş ve çekince konulmasına da müsaade edilmemesi nedeniyle, Türkiye 1982 BMDHS’yi imzalamamıştır. Zira ada, adacık ve kayalıkların ters tarafta olduğu karmaşık bir coğrafyaya sahip olması açısından, Adalar Denizi’nde sorunların çözümü de aynı derece de karmaşıktır. 1982 BMDHS’nin 1994’te yürürlüğe girmesi hitamında Yunanistan, 1995 yılında sözleşmeyi imzalamıştır. Yunanistan tarafından aynı yıl Karaada (Ro) ve Fener Adası’nın (Strongili) da dâhil olduğu meskûn olmayan 11 adacığın iskâna açılacağı, bu adalara yerleşmek isteyenlere bazı teşvikler verileceği ve bu adacıklara, bina, su, yakıt deposu, bayrak direği, sığınak ve kilise gibi tesisler yapılacağı haberleri Yunan basınına yansımıştır.²⁷ İskân uygulamasında özellikle Anadolu sahillerine yakın adacıklara önem verdiklerinin görülmesi nedeniyle süreç Türkiye tarafından yakından takip edilmeye başlanmıştır.

Aynı şekilde Doğu Akdeniz’de Kızılhisar Adası’nın (Meis) düşük nüfusu, Karaada (Ro) ve Fener Adası’nın (Strongili) Yunanistan beyanına istinaden çok ufak bir nüfusunun olması nedeniyle, bu ada ve adacıkların statüsünün tartışılması gerekmektedir. Türkiye’nin deniz yetki alanları sorunlarına katkı sağlaması açısından 1982 BMDHS 121(3) maddesinin Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz’deki meskûn olmayan adalar özelinde ele alınması önem arz etmektedir. Diğer taraftan, Güney Çin Denizi Tahkimi’nin verdiği kararın detaylı yorumunun da Türkiye’nin tezlerini destekleyecek şekilde kullanılması ve Yunanistan’ın haksız taleplerinin önüne geçilmesi gerekmektedir.

2. Güney Çin Denizi Tahkimi’nin Meskûn Olmayan Adalara İlişkin Verdiği Kararın Değerlendirilmesi

Batı Pasifik Okyanusu’nda bulunan ve yaklaşık 3,5 milyon km² bir alana sahip olan Güney Çin Denizi, yarı kapalı bir denizdir. Güney Çin Denizi coğrafi olarak; ÇHC’nin güney batısında bulunan Hainan Adası’nın ve güney doğusunda bulunan Tayvan Adası’nın güneyinde, Filipinler’in batısında, Vietnam’ın doğusunda, Malezya, Brunei, Singapur ve Endonezya’nın

²⁶ Yann Huei Song, “The Application of Article 121 of the Law of the Sea Convention to the Selected Geographical Features Situated in the Pacific Ocean”, Chinese Journal of International Law, 2010, Vol 9, No 4, 663-698, ss. 680-681, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmq031>

²⁷ Ali Kurumahmut, Ege’de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 10-11.

kuzeyinde bulunmaktadır. ÇHC'nin Güney Çin Denizi'nde sahibi olduğunu iddia ettiği deniz alanını gösteren haritadaki dokuz noktalı çizgi; Pratas Adaları'nı, Paracel Adaları'nı, Macclesfield Bankı'nı ve Spratly Adaları'nı çevrelemekte, 4 derece kuzey enleminde bulunan James Sığılığı'nın hemen güneyine kadar uzanmaktadır. Güney Çin Denizi Şekil-3'te gösterilmiştir. Bu deniz alanında, su üstünde ve su altında bulunan yüzlerce coğrafi formasyon mevcuttur.²⁸

Şekil-3: Güney Çin Denizi²⁹

ÇHC'nin deniz ticaretinin, Güney Çin Denizi üzerinden yapılması nedeniyle bu deniz, ÇHC açısından hayati öneme haizdir. Ayrıca zengin balık stoğuna sahip olması nedeniyle ekonomik açıdan büyük imkânlar sunan Güney Çin Denizi'nde önemli petrol ve gaz kaynaklarının olduğu da tahmin edilmektedir.³⁰ Bu kaynaklar da bölge ülkeleri arasında paylaşım sorununa yol açmaktadır.

ÇHC'nin bölgenin büyük ülkesi olması ve Güney Çin Denizi üzerindeki tarihi hak iddiaları nedeniyle gösterdiği uzlaşmaz tutum, paylaşım sorunu yaşayan Filipinler'in DHM'ye tek taraflı olarak başvurmasına neden olmuştur.

²⁸ Pemmaraju Sreenivasa Rao, a.g.e., ss. 266-267.

²⁹ Nations Online İnternet sitesi, "Map of the South China Sea", <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/South-China-Sea-political-map.htm>, (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

³⁰ Pemmaraju Sreenivasa Rao, a.g.e., s. 266.

Bu nedenle çalışmada öncelikle Filipinler'in mahkemeye başvuru sürecinden kısaca bahsedilecek, müteakiben yargılama sürecine ilişkin bilgi verilecektir. Güney Çin Denizi Tahkimi'nde verilen kararlar ise her iki ülke açısından ele alınacaktır. Güney Çin Denizi Tahkimi'nde verilen kararlardan sadece meskûn olmayan adalar sorununa ilişkin olanlar incelenecektir.

2.1. DHM'nin Kuruluşu ve Davanın Açılış Süreci

Filipinler, üzerinde hak iddia ettiği Scarborough Sığılığı'nda demirlemiş olan Çinli balıkçıları Nisan 2012'de gözaltına almak istemiş ancak ÇHC karakol gemileri bu girişimi engellemiştir.³¹ Daha sonra Filipinli balıkçıların, ÇHC karakol gemileri tarafından aynı bölgede engellenmesi sonucunda Filipinler, ÇHC'ye karşı DHM'ye başvurarak 22 Ocak 2013 tarihinde tahkime gitmiş, 19 Şubat 2013 tarihinde de yargılama başlamıştır.³²

Filipinler meskûn olmayan adalar ile ilgili olarak, ÇHC ile arasındaki üç ana sorunun çözülmesi için DHM'ye başvurmuştur. Bunlar; (1) ÇHC'nin Güney Çin Denizi'ndeki tarihi haklara ilişkin iddiasının geçerli olup olmadığı (2) Scarborough Sığılığı ve Spratly Adaları'nın deniz yetki alanlarına sahip olup olmadığı, (3) ÇHC'nin, Güney Çin Denizi'ndeki uluslararası hukuka uygun olmayan balıkçılık faaliyetleri, suni ada yapımı vb. faaliyetlerinin hukukten değerlendirilmesi gerektiğidir.³³

ÇHC, DHM'ye temsilci atamayacağını 1 Ağustos 2013 tarihinde bir nota ile iletmış ve Filipinler tarafından başlatılan hakemlik sürecini kabul etmeyeceğini bildirmiştir.³⁴ DHM, 1982 BMDHS Ek VII'sinin (Uyuşmazlıkların Çözümü) 9'uncu Maddesine göre, uyuşmazlığın taraflarından birisi olan ÇHC'nin mahkeme sürecine katılmamasının ya da savunma yapmamasının yargılamaya engel teşkil etmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca, ÇHC Dışişleri Bakanlığı, 7 Aralık 2014 tarihinde ÇHC'nin bu davaya ilişkin konumunu belirten bir belge yayımlamıştır. Bu belgeye göre, anlaşmazlığın egemenlik hakları ile ilgili olduğunu belirterek DHM tarafından yargılama yapılamayacağını açıklamıştır.³⁵ ÇHC, sorunun sadece Filipinler ile ÇHC arasında yapılacak bir antlaşmayla çözülebileceğini ileri sürmüştür. DHM ise, ÇHC'nin mahkemeye ilettiği itiraz belgesine istinaden davayı kabul edip etmeyeceğine ilişkin olarak 29 Ekim 2015'te bir duruşma yapmıştır. DHM, duruşma sonucunda davanın ÇHC'nin egemenlik alanına girmediğini belirterek yargılama yetkisi olduğunu

31 Özlem Zerrin Keyvan, a.g.m., s. 255.

32 Cemre Pekcan, a.g.m., s. 65.

33 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 112, ss. 41-42.

34 Permanent Court of Arbitration Resmi İnternet Sitesi, "The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People's Republic of China)", <https://pca-cpa.org/en/cases/7/> (Erişim Tarihi: 30.3.2022).

35 Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China Resmi İnternet Sitesi, "Position Paper", Position Paper of the Government of the People's Republic of China on the Matter of Jurisdiction in the South China Sea Arbitration Initiated by the Republic of the Philippines (fmprc.gov.cn) (Erişim Tarihi: 5.4.2022).

açıklamıştır. Keza DHM, Filipinler'in başvurusunda iddia ettiği toplam 15 sorun alanına ilişkin yargılama yapmayı kabul etmiştir.³⁶

2.2. DHM'nin Güney Çin Denizi'ndeki Meskûn Olmayan Adalarla İlişkin Karar Süreci

Çalışmanın bu bölümünde Filipinler'in meskûn olmayan adalarla ilgili olan uyuşmazlık alanlarına ilişkin talepleri ile Filipinler'in ve ÇHC'nin 1982 BMDHS Md.121(3) maddesine ilişkin yaptıkları yorumlar ele alınacaktır.

2.2.1. Filipinler'in Güney Çin Denizi'ndeki Meskûn Olmayan Adalara İlişkin Talepleri

Filipinler'in, 30 Kasım 2015 tarihi itibarıyla DHM'ye nihai olarak ilettiği 15 uyuşmazlık başlığı ele alınmış ve bu konu başlıkları ile ilgili olarak DHM tarafından 12 Temmuz 2016'da karar verilmiştir. Bu kapsamda, 15 uyuşmazlık başlığı altında yer alan maddeler, Güney Çin Denizi'ndeki adaların ve kayaların durumu ile ilgilidir. Bu maddeler Şekil-4'te gösterilmiş olduğu gibi sırasıyla;

Madde 3: Scarborough Sığılığı, münhasır ekonomik bölge veya kıta sahanlığı için hiçbir hak sağlamaz,

Madde 5: Mischief Resifi ve İkinci Thomas Sığılığı, Filipinler münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının bir parçasıdır,

Madde 7: Johnson Resifi'nin, Cuarteron Resifi'nin ve Fiery Cross Resifi'nin münhasır ekonomik bölge veya kıta sahanlığı hakkı bulunmamaktadır³⁷

Ayrıca, Filipinler kendi MEB ve kıta sahanlığı dâhilinde yaşanan uyuşmazlık maddeleri kapsamında:

Madde 8: ÇHC'nin, Filipinler'in kendi canlı ve cansız kaynaklarından yararlanmasına müdahalesi,

Madde 9: ÇHC'nin kendi balıkçılarının Filipinler'in MEB'indeki avcılık faaliyetlerini engellememesi, konularında ÇHC'nin yaptığı faaliyetleri DHM'ye iletmiştir. Filipinler bu uyuşmazlık başlıklarını 5'inci madde ile ilişkilendirerek Spratly Adaları'nın yüksek gelgit zamanı su üzerinde kalan kısımlarının da "kayalık" olarak kabul edilmesi gerektiğini DHM'ye iletmiştir. DHM, 1982 BMDHS Md.121(3)'e göre Filipinler'in bu iddialarını yorumlamış ve 12 Temmuz 2016 tarihinde kararını açıklamıştır. Sonuç olarak Filipinler, Scarborough Sığılığı'nın ve Spratly Adaları'nın yüksek gelgitte deniz üzerinde kalan kısımlarının 1982 BMDHS'nin Md.121(3)'e göre "kayalık" olması gerektiğini savunmuştur.³⁸

36 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 112, s. 41.

37 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 385, s. 175

38 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 393,394,395,396 ss. 177-178.

Şekil-4: Resifler³⁹

2.2.2. Filipinler'in 1982 BMDHS Md.121(3) Yorumu

Filipinler'in, Scarborough Sığılığı ve Spratly Adaları'nın meskûn mahal olmaması nedeniyle deniz yetki alanlarına sahip olmadığı yönündeki iddiaları, çalışmanın hedefleriyle en çok uyumlu olan kısmını meydana getirmektedir. Filipinler, 1982 BMDHS Md. 121(3)'ün sözleşmeye yazılmasının amacının, yüksek gelgitte su üzerinde kalan küçük ada, adacık ve kayalıkların, kendilerine yakın olan ve uzun kıyı şeridinde sahip devletlerin deniz yetki alanlarını kısıtlamaması gerektiğini ifade etmiştir. Bir başka ifadeyle kendi ana karasından uzak, çok küçük ve ıssız adaların, haksız ve adaletsiz şekilde geniş deniz yetki alanlarına sahip olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Zira bu şekilde yapılan deniz yetki alanı ilanlarının, diğer devletlerin deniz yetki alanlarını veya uluslararası deniz yatağındaki diğer devletlerin haklarını kısıtlayacağı ileri sürülmüştür.⁴⁰

Filipinler'in, 1982 BMDHS Md. 121(3)'e ilişkin olarak ileri sürdüğü tezler;

a. "Kayalık"ın anlamının jeolojik veya jeomorfolojik özellikler açısından sınırlandırılmaması gerektiği, böylece kayanın yanı sıra mercan, çamur, kum

39 Indo Pasific Defense Forum İnternet Sitesi, "South China Sea Strategies", <https://ipdefenseforum.com/2016/08/south-china-sea-strategies/> (Erişim Tarihi: 8.1.2022).

40 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 409, s. 181.

veya topraktan da meydana gelebileceği⁴¹

b. “Kayalık” olarak tanımlanan bir kara parçasının statüsünün yalnızca boyutuna bağlı olmadığı, ancak daha önce yapılan tartışmalara bağlı olarak yüksek gelgit zamanında su üzerinde kalan “1 km²”den daha az alana sahip kara parçalarının insan yaşamına uygun ve kendine özgü bir ekonomik yaşamının olmayacağı,⁴²

c. “Sürdüremeyen, elverişli olmayan” ifadesi ile ada, adacık ve kayalıkların insan yerleşimine uygun olup olmadığına veya kendi kendine ekonomik yaşamı sürdürme kapasitesine sahip olup olmadığına atıfta bulunulduğu, buna karşın ada, adacık ve kayalıkların şimdi mi, yoksa geçmişte mi insan yerleşimine uygun olduğu ya da üzerlerinde ekonomik yaşam sürdürüldüğüne dair bir sorgulama yapılmadığı, ancak tarihsel süreçte daha önce ada, adacık ve kayalıklarda insan yerleşimi olmamasının veya hiçbir ekonomik yaşam sürülmemiş olmasının, bu kara parçalarının böyle bir kapasitelerinin olmadığı anlamına gelen güçlü bir kanıt olacağı,⁴³

ç. “İnsan yerleşimine uygun olmak” ifadesinin, doğal olarak meydana gelen ada, adacık ve kayalıkların yiyecek ve tatlı su kaynakları açısından uzun bir süre boyunca belirli bir insan grubunun yaşamasını sağlayacak yeterlilikte olması anlamına geldiği,⁴⁴

d. “Kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı olması” ifadesinin, ada, adacık ve kayalığın bu durumu destekleme yeteneğine sahip olması anlamına geldiği, yüzde yüz kendi kendine yeterlilik anlamına gelmese de dışarıdan yapılan desteklerle idame edilen bir ekonomik yaşamı olmaması gerektiği,⁴⁵

e. “Ekonomik yaşam” ifadesinin sadece ekonomik bir değer anlamına gelmediği, ekonomik bir kaynağın veya ekonomik nitelikteki bir tesisin varlığından daha fazlasını gerektiren bir faaliyet olduğu, doğal olarak meydana gelmiş ada, adacık ve kayalıkların, belirli bir insan nüfusunun yaşamını sürdürecektir miktarda yeterli üretim, dağıtım ve değişim kapasitesine sahip olması gerektiği, bu kapasitesinin belirlenmesinde ada, adacık ve kayalıkların karasularında bulunan kaynaklardan bahsedilebileceği, karasularının ötesindeki bulunan MEB ve kıta sahanlığında bulunan kaynaklardan bahsedilmesinin mantıksız olacağı, böyle bir yaklaşımın denizin karaya hâkim olacağı bir durum yaratacağı,⁴⁶

f. Tam hak sahibi bir ada olabilmek için, bir ada, adacık veya kayalığın hem insan yerleşimini sürdürme hem de kendi başına bir ekonomik yaşamı

41 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 411 s. 182.

42 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 412 s. 182.

43 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 413 ss. 182-183.

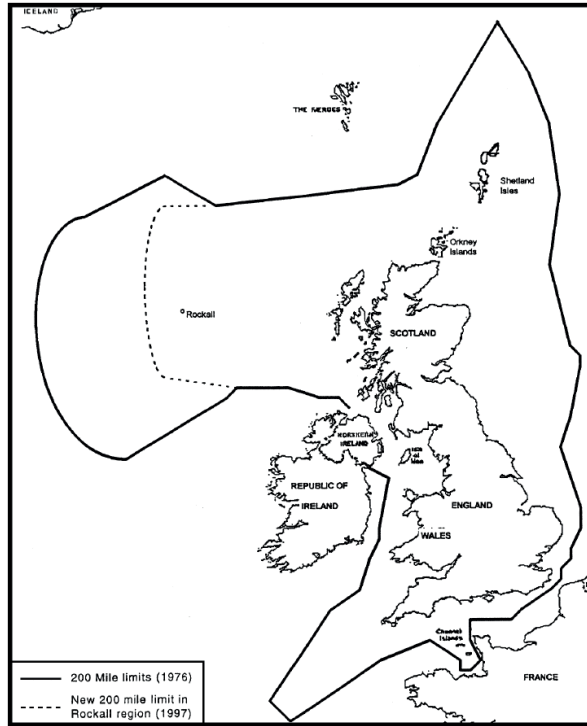
44 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 414 s. 183.

45 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 415 s. 183.

46 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 416 s. 183.

sürdürme yeteneğine sahip olması gerektiği, “insan yerleşimi” ve “ekonomik yaşam” kavramlarının birbiriyle ilişkili olduğu ve biri olmadan diğerini tasavvur etmenin güç olduğu vurgulanmaktadır.⁴⁷

Filipinler bu tezlerinin haricinde, dışarıdan desteklenen bir kayalığın üzerine askeri bir birlik yerleştirilmesi ile bu kayalığın otomatik olarak insan yerleşimine uygun olduğu veya kendine ait bir ekonomik yaşamı olduğu anlamının çıkarılamayacağını ifade etmiştir.⁴⁸ Ayrıca Filipinler tarafından, 1982 BMDHS Md.121(3)’ün yorumlanmasına ilişkin devlet uygulamalarında tutarsızlıklar olduğu belirtilmiştir. Bu tutarsızlıklara örnek olarak; Birleşik Krallık, 1997 yılında 1982 BMDHS’ye katılmasından sonra İskoçya’nın kuzeybatısı 163 deniz milinde bulunan Rockall Kayalığı’nın (784,3 m²) çevresinde daha önce ilan ettiği 200 deniz millik balıkçılık bölgesinden vazgeçmiştir (Şekil-5).

Şekil-5: Rockall Kayalığı⁴⁹

Japonya ise Tokyo’dan yaklaşık 1000 deniz mili uzakta olan Okinotorishima Kayalıkları⁵⁰ (9,36 m²) etrafındaki MEB ve genişletilmiş kıta sahanlığı iddialarından vazgeçmemiştir (Şekil-6).⁵¹

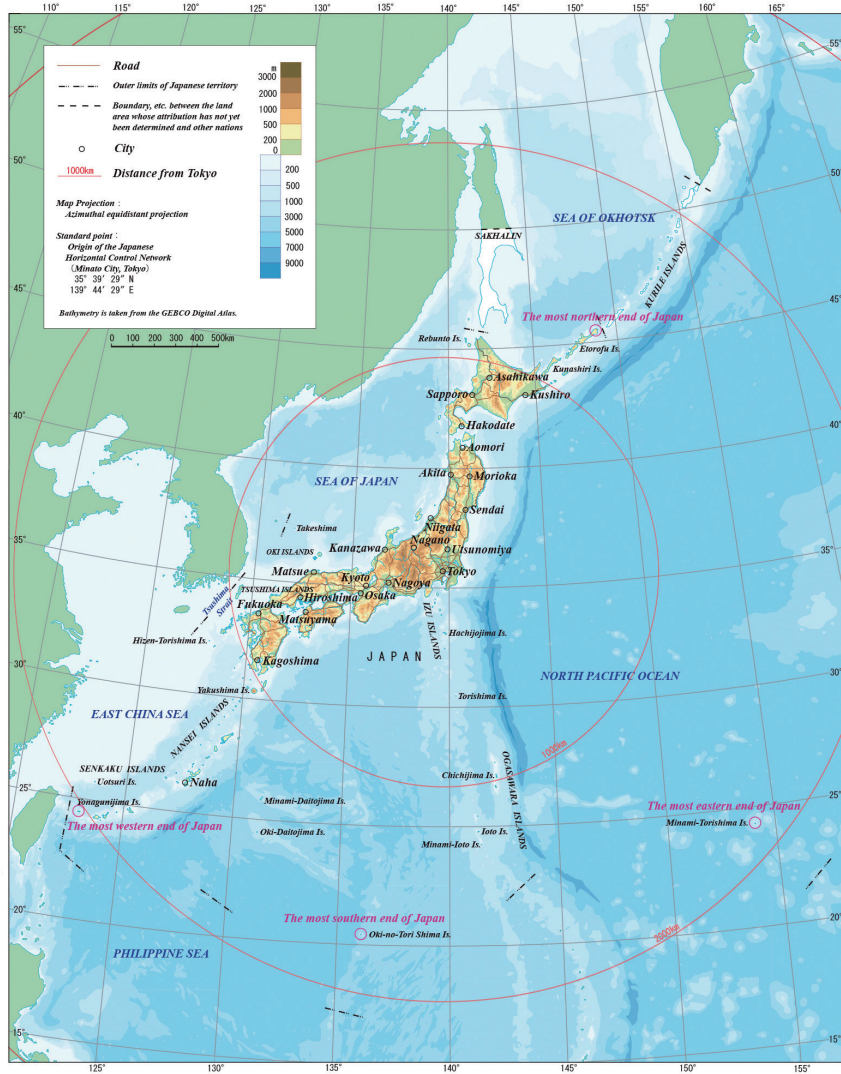
47 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 417 ss. 183-184.

48 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 418 s. 184.

49Rockall İnternet Sitesi, “The Change of the Borders of the Exclusive Economic Zone of the United Kingdom”, <http://www.ondrejdanek.cz/rockall/en/attachments.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

50 Okinotorishima Kayalığı: Japonya’nın ada tanımlamasına karşı, Pasifik Okyanusu’nun batısında Okinawa ile Kuzey Mariana Adaları arasında yer alan ve yüksek gelgitte sadece iki çok ufak bir bölümü doğal olarak suyun üzerinde kalan çok küçük bir kayalıktır.

51 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 419 ss. 184-185.

Şekil-6: Okinotorishima Kayalığı⁵²

2.2.3. ÇHC'nin 1982 BMDHS Md.121(3) Yorumu

ÇHC, Japonya'nın Kasım 2008 ayında Okinotorishima Kayalıkları'nın kıta sahanlığını genişletmesine ilişkin açıklamasını protesto etmiştir. ÇHC, bu protestosunda Okinotorishima Kayalıkları'nın 1982 BMDHS Md.121(3)'e göre bir kayalık olduğundan bahsetmiş ve Japonya'nın iddialarının sözleşme ile uyumsuz olduğunu ifade etmiştir.⁵³ ÇHC, Okinotorishima Kayalıkları'nın insan yerleşimine uygun olmadığına ve kendine özgü ekonomisinin olmadığına ilişkin yazılı notasını Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne 3 Ağustos

⁵² Asien Spiegel İnternet Sitesi, "Japans ver-schwin-dend klei-ne Grenzinseln", <https://asienspiegel.ch/2018/11/japans-verschwindend-kleine-grenzinseln> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

⁵³ PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 451,452, s. 197.

2011’de iletmış, bu durumun insanlığın ortak mirası olan uluslararası deniz yatağının haksız kullanımına yol açtığı iletilmiştir.⁵⁴ ÇHC, yapmış olduğu bu protesto ve yazılı nota ile 1982 BMDHS’nin Md.121(3)’ünde ifade edilen, kayalıkların MEB ve kıta sahanlığının olmadığına ilişkin metni önemsedığını ve pratikte de uyguladığını göstermiştir. Ancak buna karşın 2009 yılından itibaren Güney Çin Denizi’nde yüksek gelgit zamanında su üzerinde kalan ve insan yaşamına uygun olmayan kara parçalarının MEB ve kıta sahanlığı olduğu iddiasını ortaya atması Okinotorishima Kayalıkları ile ilgili girişimleri ile tezat oluşturmuştur.

2.2.4. DHM’nin 1982 BMDHS Md.121(3) ile İlişkili Olarak Verdiği Karar

1982 BMDHS’nin imzalanma sürecinde deniz ile ilgili hususlar çok derinlemesine ve uzun süreyle tartışılrsa da Md.121(3)’te geçen ifade açık ve tam olarak anlaşılır şekilde sözleşmeye dâhil edilememiştir. Güney Çin Denizi davası ise ada, adacık ve kayalıkların deniz hukuku kapsamında detaylı olarak ele alınmaları açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu davada alınan kararlar ile adalar rejiminin hukuki boyutuna ilişkin birçok sorun alanı aydınlatılmıştır. Filipinler’in mahkemeye sunduğu uyuşmazlık alanlarından 5’inci ve 7’nci sırada olan konu başlıkları ile ilgili olarak DHM’nin verdiği kararlar tam yetkili adalar ile 1982 BMDHS Md.121(3)’te geçen “kayalık”ların arasındaki ayrımın yapılmasına olanak sağlamıştır. Filipinler’in, ÇHC ile arasındaki sorun alanları hakkında DHM’ye yaptığı başvuruda adalarla ilgili olan 3’üncü, 5’inci, ve 7’nci maddelere yönelik olarak mahkemenin 12 Temmuz 2016 tarihinde verdiği karar;

(3) Scarborough Sığılığı MEB veya kıta sahanlığı yaratamaz,⁵⁵

(5) Mischief Resifi ve İkinci Thomas Resifi Filipinler’in MEB’inin ve kıta sahanlığının bir parçasıdır,⁵⁶

(7) Johnson Resifi, Cuerton Resifi ve Fiery Cross Resifi MEB veya kıta sahanlığı yaratamaz⁵⁷ şeklinde olmuştur. Ayrıca 8’inci ve 9’uncu maddeler ile yapılan başvuru 5’inci madde içerisinde ele alınarak Spratly Adaları’nın 1982 BMDHS Md.121 (3)’e göre kayalık olduğu, Spratly Adalar grubunun Filipinler Takımadaları’nın karasularının ölçülmeye başladığı esas hattan denize doğru Filipinler MEB ve kıta sahanlığı içerisinde kaldığı, ÇHC ile kesişen kısım bulunmadığı ifade edilmiştir.⁵⁸

54 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 457, s. 199.

55 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 643, s. 259.

56 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 647, s. 260.

57 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 644, s. 259.

58 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 646, s. 260.

DHM, 1982 BMDHS Md.121'in içeriğini oluşturan adalar rejimine ilişkin önemli çıkarımlar yapmıştır. Mahkeme öncelikle 1982 BMDHS Md.121(3)'te yer alan “kayalıklar”, “yapamaz”, “sürdürmek”, “insan yaşamına uygun”, “veya” ve “kendine özgü ekonomik yaşam” ifadelerini yorumlamıştır.⁵⁹ İkinci olarak adaların, kayalıkların, cezir yüksekliklerinin kapsamı ve MEB'in kullanılma amacı ile Md.121(3)'ün MEB'e olan etkisi ele alınmıştır.⁶⁰ Ayrıca Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 32'inci Maddesine göre, 1982 BMDHS Md.121(3)'te geçen “kayalık” tanımının muğlaklığının giderilmesi maksadıyla DHM tarafından ilave açıklama yapılmıştır. Bu kapsamda dava sürecinde, ülkelerin kendi millî çıkarları doğrultusunda uluslararası deniz yatağını haksız şekilde kullanmaması, konunun 1982 BMDHS içinde diğer başlıklar ile birlikte ele alınması, farklı ada çeşitleri kavramlarının kısa ve açık bir kurala bağlanamaması nedeniyle adalar ile ilgili sorunların uzlaşılıyla çözülmesi hedeflenmiştir. DHM ayrıca, 1982 BMDHS Md.121(3)'e yönelik olarak metnin içerisindeki muğlaklığın ortadan kalkması için dokuz tanım anlaşılır şekilde açıklamıştır. Bu başlıklar; (1) Kayalık, (2) Doğal kapasite, (3) Yapamaz, (4) Sürdürmek, (5) İnsan yaşamına uygun, (6) Kendine özgü ekonomik yaşam, (7) Veya, (8) Mevcut kapasite ve gelecekte erişilecek kapasite ile (9) Vakaya bağlı değerlendirme olarak sayılabilir.⁶¹ Bu kapsamda bahse konu dokuz tanım aşağıda açıklanmıştır.

2.2.4.1. Kayalık

Mahkeme kayalık tabiri ile sadece kaya parçalarının ifade edilmediğini, topraktan, çamurdan ve mercandan oluşan kara parçalarının da kayalık olarak adlandırılabilirliğini belirtmiştir. Burada kayalık tabiri ile jeolojik yapısından daha çok, yüksek gelgit zamanı su üstünde kalan ve doğal yollardan oluşmuş bir kara parçasından bahsedilmiştir. Ayrıca kayalık, ada kavramı içerisinde ve onun bir çeşidi olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra mahkeme, ada, adacık ya da kayalık için sabit bir yüzölçümü belirlememiş, yetki alanlarına sahip olmalarının bahse konu kara parçalarının küçüklüğü ya da büyüklüğü ile doğrudan bağlantılı olmadığını söylemiştir. Bunun yerine bu kara parçalarının boyutlarının; su kaynakları, yiyecek, yaşam alanı ve ekonomik yaşam için yeterli olup olmadığı konusunda ele alınması gerektiği ifade edilmiştir.⁶²

⁵⁹ PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 478-506, ss. 205-213.

⁶⁰ Clive Schofield, “The Regime of Islands Reframed”, Sasakawa Global Ocean Institute The Law of the Sea, 2019, 3.1-2, 1-126, s. 40.

⁶¹ Clive Schofield, a.g.y., s. 41.

⁶² Clive Schofield, a.g.y., ss. 42-43.

2.2.4.2. Doğal Kapasite

Ada ve kayalıkların durumu, doğal kapasite kavramı ile ifade edilmektedir. Bu kavram, bahse konu kara parçalarının, arazi ilavesi yapılmadan ya da fiziki yapıları değiştirilmeden önce sürdürülebilir insan yaşamına uygun olup olmadığını veya kendine özgü bir ekonomik yaşama sahip olup olmadığını açıklamaktadır. Alçak su yüksekliklerinin veya deniz yatağının insan gücü ile adaya dönüştürülmesinin deniz hukukuna aykırı olmasının yanı sıra, kayalıkların da insan gücü ile adaya dönüştürülmesinin deniz yetki alanı kazanılması açısından hukuka uygun olmadığı vurgulanmıştır.⁶³

2.2.4.3. Yapamaz

Bu ifade ile ada, adacık veya kayalığın doğal hali ile sürdürülebilir insan yaşamı veya ekonomik yaşamın varlığından bahsedilmiştir. Böyle bir durum yoksa bahse konu kara parçasının 1982 BMDHS Md. 121(3)'e göre kayalık olduğu kabul edilmektedir. Mahkeme, bu kara parçalarının hâlihazırda yerleşik olup olmadığını veya kendine ait bir ekonomik ömre sahip olup olmadığını önemsiz olduğunu, çünkü mevcut hali ile yerleşik olmamasının, onun yaşanmaz olduğunu kanıtlamadığını ifade etmektedir. Benzer şekilde, ekonomik yaşamının olmaması da bu kara parçalarının kendi ekonomik yaşamlarını sürdüremeyeceği anlamına gelmemektedir. Bu kara parçalarının insan yerleşimine veya ekonomik yaşama uygunluğunun belirlenmesinde, kara parçalarının bu kriterleri karşılamadaki yeterliliğine, uygunluğuna ve sağlayacağı katkıya bakılmaktadır. Ayrıca mahkeme, tarihi süreçte bu kara parçalarının insan yerleşimine ve ekonomik yaşama uygunluğuna da bakmakta ve doğal kapasitesine yönelik değerlendirme yapabilmektedir.⁶⁴

2.2.4.4. Sürdürmek

Mahkeme, “sürdürmek” kelimesini “uzun bir süre veya kesintisiz olarak desteklemek” anlamında kullanmıştır. Ayrıca mahkeme, “sürdürmek” kelimesini bir yerin “yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması” kapsamında değerlendirmiştir. Mahkeme bu kelimenin kullanılmasındaki esas amacın, insanların sağlıklı şekilde hayatta kalmasının sürekliliğini sağlamak ve ekonomik yaşamın devamlılığını desteklemek olduğunu belirtmiştir. “Sürdürme”nin bu yorumu, ada, adacık ve kayalığın belirli sayıda nüfusun yaşamına uygun olması ile ilgilidir. Ancak bu uygunluğun standardı kesin hatlarla belirlenmemiştir. Böylece hukuki değerlendirmeler sonucunda verilecek kararlarda keyfilikten kaçınılmış ve elastik olunması sağlanmıştır.⁶⁵

⁶³ Clive Schofield, a.g.y., s. 44.

⁶⁴ Clive Schofield, a.g.y., s. 45.

⁶⁵ Clive Schofield, a.g.y., ss. 45-46.

2.2.4.5. İnsan Yaşamına Uygun Olmak

Mahkeme, ada, adacık ve kayalıklarda az sayıda insanın yaşamasının, orada kalıcı veya olağan bir ikamet olduğunu göstermediğini ifade etmiştir. Yerleşik yaşam ile ilgili önemli bir ölçüt de yaşayanların geçici olarak bu kara parçalarında yaşamaması olarak gösterilmiştir. Mahkeme ayrıca bu ifadeyi açıklarken, “konut, yerleşik, konut işgali, konutta yaşam, sürekli veya olağan” kelimelerini kullanmıştır. Mahkeme, ada, adacık veya kayalığın insan yaşamına uygun olması için yerleşim ve ikamet kavramlarının zamansal ve niteliksel unsurları ile ele alınması gerektiği sonucuna varmıştır.

Bir kara parçasının insan yerleşimine elverişli kabul edilebilmesi için insanları hayatta tutacak unsurların ve insanların geçimini sağlayacak elverişli koşulların bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Mahkeme, dünyadaki sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların çeşitliliğini göz önüne alarak belirli bir kültür veya yerleşim biçiminin değerlendirme için kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Mahkeme, ele alınan ada, adacık ve kayalığın MEB hakkının olabilmesi için buradaki kaynaklardan yararlanacak geçici olmayan bir nüfusun var olması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁶

2.2.4.6. Kendine Özgü Ekonomik Yaşamı Olmak

Mahkeme, “kendine özgü ekonomik yaşamı olmak” tabirini, bir ada, adacık ve kayalıkta barınma ihtiyacını gideren insan nüfusunun, kendi geçimini sağlayacak kaynaklara sahip olması şeklinde açıklamıştır. Mahkeme, “ekonomik yaşam” kavramı içerisinde yer alan “ekonomik” kelimesinin, bir insan topluluğunun maddi kaynaklarının olması anlamına geldiğini, “yaşam” kelimesinin ise mevcut kaynakların kullanılması ve dağıtılması kapsamında yerleşik bir nüfusun olması anlamına geldiğini ifade etmiştir. “Kendine özgü” kavramı; ada, adacık ve kayalığın dışarıdan sağlanan yoğun bir destek olmadan bağımsız bir ekonomik yaşamı olması gerektiğini veya kaynakların yerel nüfusun katılımı olmadan çıkarılmaması ya da elde edilmemesi anlamına geldiğini açıklamaktadır.

Mahkeme, bir ada, adacık veya kayalığın, MEB ve kıta sahanlığındaki faaliyetler ile karasularında meydana gelen faaliyetler arasında ayrım olduğunu belirtmiştir. Muhtemel bir MEB’den türetilen ekonomik faaliyetlerle ilgili olarak mahkeme, bir MEB veya kıta sahanlığı içindeki faaliyetlerin ada, adacık ve kayalığa deniz yetki alanı sağlamasının hukuken mantık dışı olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷ Buna karşılık, Madde 121(1)’e göre ada olma koşulu karşılandığı sürece, herhangi bir adanın karasuları olacağından, karasularındaki ekonomik faaliyetin bu tabirin içerisine dâhil edilebileceği görüşü ileri sürülmüştür.

⁶⁶ Clive Schofield, a.g.y., ss. 46-48.

⁶⁷ Clive Schofield, a.g.y., ss. 48-51.

Bununla birlikte mahkeme, “kendine özgü” kavramının, “sadece bitişik sulardaki ekonomik kaynaklardan ziyade ada, adacık veya kayalığın kendisinin, ekonomik yaşam ile doğrudan ilişkisi bulunması gerektiği” belirtilmiştir. Sonuç olarak, uzak bir bölgeden gelerek küçük bir kayalığın karasularında balıkçılık yapılması, bu kayalığın kendine özgü bir ekonomik hayatı olduğunu göstermemektedir. Benzer şekilde bir ada, adacık veya kayalığın deniz yetki alanında bulunan yer altı kaynaklarının sadece çıkarılması ile de ekonomik bir yaşamın varlığından söz edilemeyecektir.⁶⁸

Mahkeme, bir ada, adacık veya kayalığın insan yaşamına uygunluğunu, tarihsel süreçte bu kara parçalarının kullanımına ve yerleşik hayatın varlığına ilişkin kanıtları ele alarak incelemektedir. Bu nedenle, önemli teknolojik gelişmelerden önce, bir ada, adacık veya kayalığın doğal haliyle durumunun belirlenmesinde, geçmişte nasıl kullanıldığı önemli bir kanıt olarak değerlendirilmiştir.⁶⁹ Mahkeme, ekonomik faaliyetlerin ada, adacık veya kayalıkla ilgili olmasını ya da karasularıyla ilgili olması gerektiğini vurgulamış, ekonomik faaliyetlerin bu kara parçaları üzerinde yaşayan insan topluluğu yararına olması gerektiğini yorumlamıştır. Mahkemenin bu kararı, 1982 BMDHS Md.121(3)’te geçen ifadeyi sınırlama hükmü olarak anlaşılmış, böylece tam yetkili bir ada yerine bir kaya statüsünün ne zaman verilmesi gerektiği açıklığa kavuşturulmuştur.

2.2.4.7. Veya

Filipinler, bir ada adacık veya kayalığın hem insan yerleşimini hem de kendine ait bir ekonomik yaşamı destekleyebilmesi gerektiğini savunmuştur. Mahkeme ise Filipinler ile aynı fikirde olmadığını belirtmiştir. Yüksek gelgit zamanı su üstünde kalan kara parçaları hem insan yerleşimini hem de kendi başına bir ekonomik yaşamı sürdürme kapasitesine sahip olmaması durumunda “kayalık” olarak kabul edileceklerdir. Mahkeme her iki şartı da karşılamayan kayalıkların MEB ve kıta sahanlığının olmayacağını, bunlardan birisine sahip olmaları durumunda ise MEB’e ve kıta sahanlığına sahip olacaklarını ifade etmiştir.⁷⁰

2.2.4.8. Mevcut ve Geçmiş Kapasite

Mahkeme, bir ada, adacık ve kayalığın insan yerleşimini veya kendi ekonomik yaşamını sürdürme kapasitesinin değerlendirilmesi için, tarihsel kullanımına ilişkin kanıtların en güvenilir kanıt olduğunu değerlendirmiştir.⁷¹

68 PCA Case N° 2013-19, a.g.y., para. 503, s. 212.

69 Clive Schofield, a.g.y., ss. 51-52.

70 Clive Schofield, a.g.y., ss. 51-52.

71 Clive Schofield, a.g.y., s. 52.

3.2.4.9. Vakaya Bağlı Değerlendirme

Mahkeme, bir ada, adacık veya kayalığın insan yerleşimine uygun olup olmadığına veya kendine ait bir ekonomik yaşamı olup olmadığına “vaka bazında” yapılacak değerlendirme ile karar verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, bu kara parçalarının insan yerleşimine uygun olmasını veya kendi başına bir ekonomik yaşamı olmasını bazı temel gerekçelere dayandırmıştır. Bir insan topluluğunun varlığını sürdürebilmesi kapsamında yeterli miktarda su, yiyecek ve barınak bulunmasının şart olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, bölgedeki iklim, diğer yerleşim merkezlerine yakınlık ve ekonomik anlamda geçişme potansiyeli de göz önüne alınmıştır.⁷²

2.3. DHM’nin Spratly Adaları ve Scarborough Sığılğı’na İlişkin Kararı

Mahkeme, Spratly Adaları’nın yüksek gelgit zamanı su seviyesi üzerinde kalan tüm ada, adacık ve kayalıklarının Güney Çin Denizi’ne kıyısı olan devletler tarafından işgal edildiğini, bu kara parçalarında inşaat yapıldığını, üzerlerine personel yerleştirildiğini kayıt altına almıştır. Diğer taraftan, tespit edilen bu hususların ağırlıklı olarak askerî maksatlı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu kara parçalarının birçoğunun doğal şekillerinin değiştirildiği belirtilmiştir. Devletlerin, MEB oluşturmak maksadıyla ada, adacık ve kayalıkları suni olarak değiştirme girişimleri dikkatle incelenmiştir. Mahkeme bu nedenle, bölgedeki yükseltilerin insan yerleşimine uygunluğu veya kendine ait bir ekonomik yaşamı olup olmadığı konusunda tarihsel kanıtlara başvurmuştur. Mahkeme ayrıca Spratly Adaları’ndaki içilebilir tatlı su durumunu, bitki örtüsünü, biyolojik hayatı, tarım potansiyelini, balıkçılık faaliyetlerini ve ticari hayatı ele almıştır.⁷³ Bu değerlendirme, 1,4 km uzunluğunda ve 370 m genişliğinde olan Itu Aba (Taiping Adası) Adası ile diğer büyük ada ve adacıklar incelenerek yapılmıştır. Spratly Adaları’nın büyük olanlarında bulunan içme suyunun küçük insan gruplarının hayatta kalmasını sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca adalarda barınak yapabilmeye yarayan bitki örtüsünün, sınırlı tarım yapabilme imkânının, CHC’ye ait Hainan Adası’ndan gelen az sayıda balıkçının olduğu tespit edilmiştir.⁷⁴ Spratly Adaları’nın nispeten büyük olanları, tatlı sularının olması nedeniyle çorak değildir. Spratly Adaları kısmen insan yaşamına uygun olsa da mahkeme tarafından fiziksel özellikleri nedeniyle insan yaşamına uygun olarak kabul edilmemiştir. Mahkeme, Spratly Adaları’nın yüksek gelgit zamanı su üzerinde kalan kara parçalarının yüzölçümlerinin insan yerleşimi ve ekonomik hayat için yetersiz olduğuna karar vermiştir. Ayrıca, Spratly Adaları’ndaki insan yerleşimine ve ekonomik yaşama dair ilgili devletlerin sunduğu tarihsel

⁷² Clive Schofield, a.g.y., ss. 53-54

⁷³ Clive Schofield, a.g.y., s. 59.

⁷⁴ Clive Schofield, a.g.y., s. 60.

kanıtlara mahkeme itibar etmemiştir. Spratly Adaları'nda konuşlanmış askeri ve diğer devlet görevlilerinin varlığı da insan yerleşimine uygunluk açısından bir kanıt olarak kabul görmemiştir. Sonuç olarak mahkeme, Spratly Adaları'nda istikrarlı bir insan topluluğu olmadığına ve tarihi kayıtlara dayanarak Spratly Adaları'ndaki tüm ekonomik faaliyetlerin esas itibarıyla sömürücü olduğuna ve bunun da ekonomik hayatın bir kanıtı olmadığına karar vermiştir. Bu kapsamda, 1982 BMDHS Md. 121(3)'e göre Spratly Adaları'nın yüksek gelgit zamanı su üzerinde kalan kara parçaları, DHM tarafından kayalık olarak kabul edilmiş, MEB ve kıta sahanlığı oluşturamadıklarına karar verilmiştir. Scarborough Sığılığı yükselteleri de benzer şekilde 1982 BMDHS Md. 121(3) kapsamında kayalık olarak kabul edilmiştir.⁷⁵

3. Meskûn Olmayan Adalara İlişkin Diğer Devlet Uygulamaları ve Mahkeme Kararları

Adaların tanımı veya statüsü ile ilgili uluslararası mahkeme kararı nispeten seyrek. Öte yandan, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında adaların yarattığı etkiye ilişkin olarak çok sayıda uluslararası mahkeme kararı bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümde insan yaşamına uygun olmayan ve kendine özgü ekonomik yaşamı olmayan adalara ilişkin uluslararası antlaşmalardan ve mahkeme kararlarından bahsedilecektir.

3.1. Norveç (Jan Mayen Adası)-İzlanda Uzlaştırma Kararı (1981)

Norveç 1963 yılında, tüm kıyılarından itibaren Jan Mayen Adası dâhil olacak şekilde kıta sahanlığı olduğunu ve denizdeki doğal kaynakları kullanabilme hakkı olduğunu ilan etmiştir. İzlanda, 1975 yılında yapmış olduğu idari düzenlemeler ile balıkçılık bölgesini 200 deniz miline kadar genişletmiştir.⁷⁶ Norveç parlamentosu ise Norveç kıyılarına bitişik denizlerde 200 deniz mili MEB ilan edilmesini sağlayan yasayı Aralık 1976 yılında kabul etmiştir. İzlanda parlamentosu daha önce kabul ettiği 200 deniz millik balıkçılık bölgesi yerine Haziran 1979'da 200 deniz millik MEB ilan etmiştir. Ayrıca, İzlanda ve Jan Mayen Adası arasındaki bölgede 1982 BMDHS'ye uygun olarak yapılacak müzakereler ile kıta sahanlığının belirlenmesini öngören başka bir yasayı da kabul etmiştir. 1978 yılı sonbaharında Norveçli balıkçıların, Jan Mayen Adası güneybatısında büyük miktarda göçmen capelin balığını ağ ile avlamaya başlaması ile iki ülke arasında sorun çıkmıştır. Şubat 1979'da Norveç, balıkçıların baskısı ile Jan Mayen Adası etrafında 200

⁷⁵ Clive Schofield, a.g.y., s. 61.

⁷⁶ Ulf Linderfalk, "The Jan Mayen Case (Iceland/Norway) An Example of Successful Conciliation", Conciliation in International Law: the OSCE court of conciliation and arbitration. Tomuschat, C. (ed.). Brill Academic Publishers, 2016, 1-26, ss. 4-5.

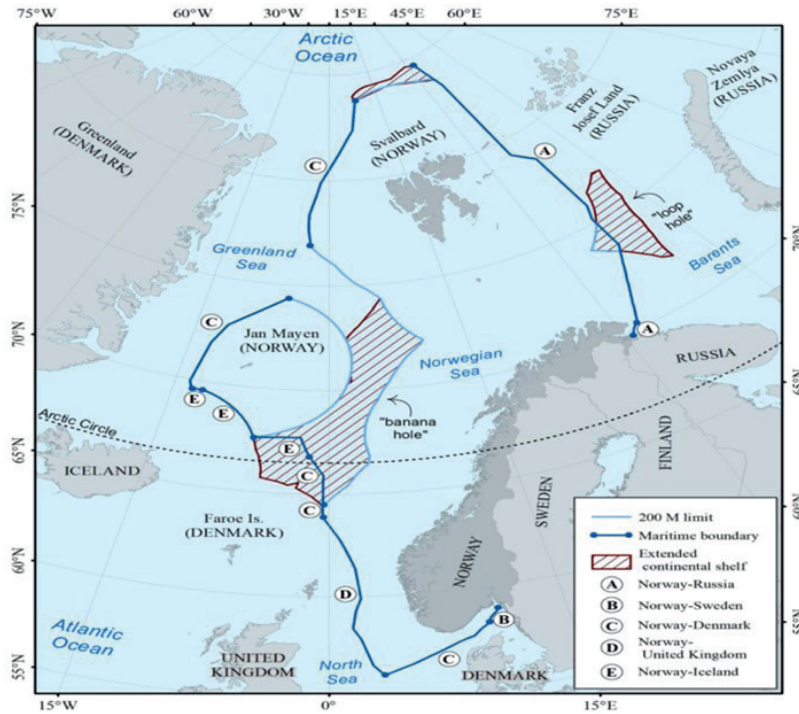
deniz mili MEB ilan etmeye hakkı olduğunu açıklamıştır. İzlanda ise 1960'lı yılların ortasından itibaren İzlandalı balıkçıların bölgede avlandığını, Norveçli balıkçıların bölgede vahşi şekilde avlanmaları durumunda balık stoklarına zarar vermelerinden çekindiklerini beyan etmiştir.⁷⁷ Diğer taraftan, İzlanda 1982 BMDHS'ye göre Jan Mayen Adası'nın üzerinde yerleşik yaşam olmadığı gerekçesiyle kayalık olduğunu, bu nedenle de kıta sahanlığı veya MEB'e sahip olamayacağını ileri sürerek tartışmaya farklı bir boyut katmıştır. Bu durum ışığında, İzlanda ve Norveç hükûmetleri 28 Mayıs 1980 tarihinde balıkçılık bölgesi, MEB ve kıta sahanlığı sorununa ilişkin mutabakat zaptını imzalamış ve sınırlandırma ile ilgili konularda öneri getirmek için bir uzlaştırma komisyonu kurulması konusunda anlaşmıştır.⁷⁸

28 Mayıs 1980 tarihli antlaşma ile Jan Mayen Adası'nın MEB ve kıta sahanlığı olduğu olduğu kabul edilmiş ve İzlanda'nın Jan Mayen Adası'nda yerleşik yaşam olmadığı için Jan Mayen Adası'nın kayalık olduğuna ilişkin tezi çürütülmüştür. Norveç'in Jan Mayen Adası civarında balıkçılık amaçlı olarak egemen haklara sahip olduğu vurgulanmıştır. İzlanda ve Jan Mayen Adası arasındaki deniz sahasında balık stoklarının avlanılmasına yönelik düzenleme yapılmış ve kurulacak balıkçılık komisyonu ile sürdürülebilir göçmen balık (capelin) stoklarının belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Bir anlaşmazlık olması durumunda ise İzlanda'nın tek taraflı olarak avlanma hakkı olduğu ifade edilmiştir. İzlanda ve Norveç (Jan Mayen Adası) arasındaki kıta sahanlığının belirlenmesine yönelik komisyon 16 Ağustos 1980 tarihinde kurulmuş ve Haziran 1981'de nihai raporunu taraflara bildirmiştir.

Üzerinde yerleşik yaşam olmayan Jan Mayen Adası'nın 1982 BMDHS'ye göre kayalık olarak değerlendirilmesi durumunda Norveç'in hak kaybına uğrayacağına inanması, İzlanda'nın ise balıkçılık anlamında ekonomik çıkarlarının yeteri kadar gözetilmeyeceğine olan inancı nedeniyle her iki ülke de Uzlaştırma Komisyonu ile sorunlarını çözme yoluna gitmişlerdir. İzlanda-Norveç (Jan Mayen) Antlaşması'nda (1981), İzlanda'nın 292 deniz mili kuzeydoğusunda bulunan ve üzerinde yerleşik yaşam bulunmayan Jan Mayen Adası (375 km²) İzlanda'nın 275'te biri kadardır. Jan Mayen, Adası'nın büyüklüğüne nazaran daimî nüfusunun olmaması, üzerinde ekonomik bir yaşam düzeni kurulmasının zor olması ve İzlanda'ya göre çok küçük olmasına rağmen kıta sahanlığı ve MEB hakkı tanınmıştır (Şekil-7).

77 Agla Margret Egilsdottir, Agreeement between Iceland and Norway on the Continental Shelf Between Iceland and Jan Mayen, Master of Law, Reykjavik University, 2013, s. 15.

78 Ulf Linderfalk, a.g.m., s. 6.

Şekil-7: İzlanda-Norveç (Jan-Mayen) Kıta Sahaneliği Sınırı⁷⁹

3.2. Kerguelen, Heard ve McDonald Adaları'nın Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Fransa-Avustralya İkili Antlaşması (1982)

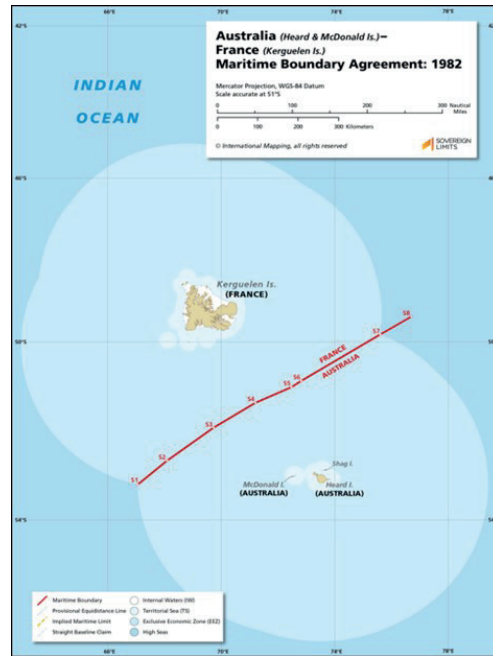
Heard Adası, Avustralya'nın batısında bulunan Perth şehrinin 2.200 deniz mili güneybatısında, McDonald Adası, Heard Adası'nın 23 deniz mili batısında ve onun da 238 deniz mili kuzeybatısında Kerguelen Adaları yer almaktadır.⁸⁰ McDonald Adası ve ona bağlı adacıklar yaklaşık 2,5 km² yüzölçümüne sahipken, Heard Adası 368 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Kerguelen Adaları ise 7.215 km²'lik bir alanı kaplamaktadır. Heard Adası ve McDonald Adası'nda kalıcı nüfus bulunmazken, Kerguelen Adaları'nda yıl boyunca insanlı bilimsel araştırmalar yapıldığından küçük bir yerleşim birimi bulunmaktadır.⁸¹ Avustralya'ya ait Heard ve McDonald Adaları ile Fransa'ya ait Kerguelen Adaları'nda yerleşik yaşam olmamasına ve kendine özgü ekonomik yaşamı olmamasına rağmen bu adaların MEB'e sahip oldukları iki ülkenin kendi arasında yaptığı antlaşma ile kabul edilmiştir (Şekil-8).⁸²

⁷⁹ International Institute For Law of the Sea Studies İnternet Sayfası, "Norway maritime claims about outer limits of the territorial sea around mainland Norway, Svalbard and Jan Mayen and extent of the territorial sea around mainland Norway(2003)", <https://iilss.net/norway-maritime-claims-about-outer-limits-of-the-territorial-sea-around-mainland-norway-svalbard-and-jan-mayen-and-extent-of-the-territorial-sea-around-mainland-norway2003/> (Erişim Tarihi: 10.1.2023).

⁸⁰ Geoscience Australia Resmi İnternet Sitesi, "Heard and McDonald Islands", <https://www.ga.gov.au/scientific-topics/national-location-information/dimensions/remote-offshore-territories/heard-and-mcdonald-islands> (Erişim Tarihi: 1.4.2022)

⁸¹ Clive Schofield, a.g.y., s. 30.

⁸² Andreas Østhagen, Lines at Sea: Why do States Resolve Their Maritime Boundary Disputes? Doctor of Philosophy Thesis, The University of British Columbia (Vancouver), October 2019, s.100.

Şekil-8: Kerguelen, Heard ve McDonald Adaları⁸³

Avustralya'ya ait Heard ve McDonald Adaları ile Fransa'ya ait Kerguelen Adaları arasındaki MEB sınırını belirlemek için Avustralya ve Fransa arasında 4 Ocak 1982 tarihinde antlaşma yapılmıştır.⁸⁴ 1990'ların sonlarından bu yana Avustralya ve Fransa, Heard Adası, McDonald Adası ve Kerguelen Adaları çevresindeki sularda balık stoklarının korunması ve yönetimi ile ilgili çabalarını artırmıştır. Bu çaba, büyük ölçüde üçüncü ülkelerin yasa dışı balık avcılığında yaşanan artışa tepki olarak ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu'na ait "Volga" isimli balıkçı gemisinin 7 Şubat 2002 tarihinde Avusturalya MEB'inde balık avcılığı yapması nedeniyle alıkonulması konusu Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'ne (ITLOS) taşınmıştır. Yargılama esnasında mahkeme başkanı, balıkçılık faaliyetlerini kontrol altına almak için meskûn olmayan adaların hak sahibi haline getirilmesini uygun bulmadığını ifade etmiştir.⁸⁵ Öte yandan Fransa ve Avustralya'nın hak iddiaları, diğer devletlerin herhangi bir resmi protestosuna yol açmamıştır. Mahkeme başkanının yorumları ayrı bir bildiri ile yayımlanmış ve bu değerlendirmeler Güney Çin Denizi Tahkimi'nde dikkate alınmıştır.⁸⁶

83 Sovereign Limits İnternet Sitesi, Australia (Heard Island and McDonald Islands)–France (Kerguelen Islands) <https://sovereignlimits.com/boundaries/australia-heard-france-kerquelen-maritime> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

84 Agreement on Marine Delimitation Between the Government of Australia and the Government of the French Republic, 4 January 1982 (in force 10 January 1983).

85 International Tribunal for the law of the Sea Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders the "Volga" Case (Russian Federation v. Australia) List of Cases: No. 11, Declaration of Vice-President Vukas, 2 December 2002, s. 42, https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_11/11_judgment_231202_dec_Vukas_en.pdf.

86 Clive Schofield, a.g.m., s. 31.

3.3. Eritre-Yemen Tahkim Mahkemesi Kararı (1999)

Eritre ve Yemen, sınır hattının belirlenmesinde eşit uzaklık metoduna göre DHM'den çözüm talebinde bulunmuş ancak mahkemeye sundukları sınır hatları farklılık göstermiştir. Her iki ülkenin tarihi haklara dayanarak çizdikleri bu sınır hatları Lozan Barış Antlaşması'nın 16'ncı Md.'si ile ilişkilidir.

Mahkeme kararı iki aşamalı olarak vermiştir. İlk aşama aidiyeti belli olmayan adaların ülkesel egemenliğinin belirlenmesi, ikinci aşama da deniz sınırlarının belirlenmesi olmuştur.⁸⁷ Mahkeme ilk aşamada, adaların egemenliği ile ilgili verdiği kararda Lozan Barış Antlaşması'na atıfta bulunmuştur. DHM, Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'nin feragat ettiği adaların sahipsiz toprak (res nullius) statüsünde olmadıklarını, bu nedenle de kazandırıcı zaman aşımına tabi olmadıklarını belirtmiştir. Bu nedenle adaların egemenlikleri belirsiz (pro tempore) bırakılmıştır. Bu durum da Türkiye açısından Adalar Denizi'ndeki aidiyeti tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar açısından hak doğurmaktadır. Başeren'e göre bu mahkeme kararı sonucunda Yunanistan'ın, Lozan Barış Antlaşması'nda ismen belirtilmeyen ada, adacık ve kayalıklar üzerinde tek taraflı olarak egemenlik tesis etme hakkı bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle Adalar Denizi'ndeki aidiyeti tartışmalı ada, adacık ve kayalıkların aidiyet durumlarının ayrıca belirlenmesi gerekmektedir.⁸⁸

DHM, aidiyeti belli olmayan adaların aidiyetini belirlemede, öncelikle bu adaların hangi ülkenin kıyılarına yakın olduğuna ve devlet otoritesinin varlığı ile kullanım durumlarına bakarak karar vermiştir. İkinci aşamada ise, Eritre ve Yemen arasında kalan küçük adaları gündemine almış ve adaların bulunduğu bölgenin kuzeyinde kalan Al-Tayr ve Al-Zubayr Adaları'na 1999 yılında verdiği kararda sıfır etki tanımıştır (Şekil-9). Mahkeme verdiği bu kararda bahse konu adaların yerleşik yaşama uygun olmamasını göz önüne almıştır.⁸⁹ Ancak mahkeme her ikisini de ada olarak tanımlayarak verdiği kararda 1982 BMDHS Md.121(3)'ten bahsetmemiştir. Bu nedenle mahkemenin bu kararıyla Yunanistan'ın, 1982 BMDHS Md.121(3)'ü sadece kayalık tanımlı içerisine sıkıştıran tezini reddetmiş olduğu değerlendirilmiştir.⁹⁰

⁸⁷ Permanent Court of Arbitration, In the Matter of Eritrea-Yemen Arbitration, PCA Case N° 1996-04, (1999), para. 31, s. 8.

⁸⁸ Sertaç Hami Başeren, Ege Sorunları, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları-Yayın No:15, İstanbul, 2003, ss. 70-74.

⁸⁹ PCA Case N° 1996-04, a.g.y., s. 145.

⁹⁰ Başeren, a.g.e., s. 169.

Şekil-9: Eritre-Yemen Tahkimi Kararı⁹¹

Mahkeme, bölgenin güneyinde bulunan Zuqar Adası ve Hanish Adaları'na ise diğer adalara oranla büyük olmalarına rağmen deniz sınırının belirlenmesinde azaltılmış etki tanımıştır.⁹² Mahkeme adaların büyüklüğünü değerlendirmeye almamış, buna karşın adaların kıyılardan uzaklıklarını ve orta hatta olan etkilerini göz önüne almıştır. Mahkeme verdiği kararda, kıyılara yakın adaların haricinde kalan adalara diğer ülke kıyılarının önünü kapatmama (non-encroachment) ilkesine dayanarak sıfır ya da azaltılmış etki tanımıştır.

3.4. Serpent (Yılan) Adası UAD Kararı (2009)

Yüzölçümü 0,17 km² olan Yılan Adası Ukrayna'ya aittir ve Tuna Nehri'nin 20 deniz mili doğusunda bulunmaktadır.⁹³ Romanya ve Ukrayna arasında Yılan Adası'nın statüsü ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin olarak 1996 yılında görüşmelere başlanmış ancak sonuç elde edilememiştir. Bu nedenle Romanya sorunu tek taraflı olarak 16 Eylül 2004 tarihinde UAD'ye taşımıştır. Romanya, Yılan Adası'nın bir ada olmadığını, insan yaşamına uygun olmayan ve kendine ait ekonomisi olmayan bir kayalık olduğunu savunarak deniz yetki alanına sahip olmadığını iddia etmiştir.⁹⁴ Romanya bu nedenle Yılan Adası'nın yalnız 12

91 Sovereign Limits İnternet Sitesi, "Eritrea Yemen", <https://sovereignlimits.com/boundaries/eritrea-yemen> (Erişim Tarihi: 11.1.2023).

92 Sovereign Limits İnternet Sitesi, "Eritrea Yemen", <https://sovereignlimits.com/boundaries/eritrea-yemen> (Erişim Tarihi: 11.1.2023).

93 Nasuh Sarp Ergüven, "Karadeniz'de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya/ Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, Cilt: 63, Sayı: 2, 309–328, s. 317.

94 Case Concerning Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment of 3 February 2009,

deniz mili karasuyunun olabileceğini, MEB ve kıta sahanlığının olamayacağını savunmuştur. Yılan Adası, kayalık yapısı nedeniyle tarım ve hayvancılığa elverişli olmaması, doğal su kaynaklarının olmaması, kendine yeten bir ekonomisinin olmaması ve insan yaşamına uygun olmaması nedeniyle kayalık statüsünde olması gerektiği Romanya tarafından ileri sürülmüştür. UAD, 2009 yılında verdiği kararda adanın hukuki statüsüne yönelik bir açıklama yapmamış ancak ana karanın denize hâkim olmasından yola çıkarak Yılan Adası'na yalnız 12 deniz mili karasuyu hakkı tanımıştır (Şekil-10).⁹⁵

Şekil-10: Romanya-Ukrayna UAD Kararı⁹⁶

4. Güney Çin Denizi Tahkimi Davası Kararının Türkiye'nin Deniz Yetki Alanı Sorunlarına Etkisi

Meskûn olmayan adalara ilişkin olarak uluslararası çapta yapılan ilk yargılama DHM tarafından Güney Çin Denizi Tahkimi ile yapılmıştır. DHM, 12 Temmuz 2016 tarihinde, meskûn olmayan adaların belirlenmesine yönelik kriterleri de açıklayan detaylı bir karar vermiştir. Bu karar ile uluslararası mahkemelerde adaların deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda bir içtihat oluşturulmuştur. Yunanistan'ın hem Ege'de hem de Akdeniz'de bulunan adaları vesilesi ile Türkiye'den haksız taleplerinin, Yunan Adaları'nın meskûn olup olmama durumlarına göre tekrar değerlendirilmesi önem arz

[2009] ICJ Reports 61, para. 124.

⁹⁵ Nasuh Sarp Ergüven, a.g.m., s. 323.

⁹⁶ Languages of the World İnternet Sitesi, "Ukraine-Romania Border Conflict Over Island", <https://www.languagesoftheworld.info/russia-ukraine-and-the-caucasus/ukraine-romania-border-conflict-islands.html> Erişim Tarihi: 11.01.2023).

etmektedir. Özellikle Yunanistan'ın, Doğu Akdeniz'de bulunan Kızılhisar (Meis)'in yüzölçümüne göre aşırı hak iddiaları 2018 yılından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Yunanistan, Adalar Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de yeni oldubittiler yaratarak, ilgili antlaşmalarla egemenliği kendisine devredilmemiş bazı ada ve adacıklarda fiziki bir durum oluşturma gayreti içerisinde. Yunanistan'ın Kasım 1995'te iskâna açmayı planladığı, 11 ada ve adacıktan; Karaada, Fener Adası ve Gavdopula, Doğu Akdeniz'de yer almaktadır.⁹⁷

Yunanistan, Türkiye'nin 27 Nisan 2012 tarihinde Doğu Akdeniz'de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) verdiği ruhsatları 20 Şubat 2013 tarihli notası ile protesto etmiştir. Bu nota ile Türkiye'nin ilan ettiği ruhsat sahalarının, Kızılhisar (Meis) Adası'nın 6 deniz mili güneyine, Rodos Adası'nın 11,22 deniz miline kadar dayandığını, bu nedenle 1982 BMDHS ile örf ve adet hukukuna göre bu adaların, karasularının ötesinde 1982 BMDHS Md.121(2)'de açıklandığı şekilde ana karalarda olduğu gibi deniz yetki alanlarına sahip olduğu ifade edilmiştir.⁹⁸ Yunanistan bu nota ile Kızılhisar (Meis), Karaada, Fener Adası ve kendisine ait diğer küçük adacık ve kayalıkları, adalar grubu olarak tanımladığını resmî olarak dile getirmiştir. Yunanistan, Karaada ve Fener Adası'nı Kızılhisar'a (Meis) bağlı olarak kabul etmekte ve taleplerini bu 3 adanın birlikte olduğu varsayımına dayandırmaktadır. Ancak, Karaada ve Fener Adası'nın hukuki statüleri tartışmalıdır. Menteşe Adaları bölgesinde ismen sayılan 13 ada ve tabi adacıkları ile Kızılhisar (Meis) Adası'nın egemenliğini İtalya'ya devreden, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın 15'inci maddesinde, Kızılhisar (Meis) Adası'nın tabi adacıkları egemenlik devri kapsamına alınmamıştır.⁹⁹ Lozan Barış Antlaşması'nın 15'inci maddesindeki tabi adacık kavramının yorumlanması ve somutlaştırılmasında tarihi, coğrafi, jeolojik ve jeomorfolojik veriler ile hukuki kriterler önemli olduğu kadar, sosyal, ekonomik ve güvenlik kriterleri, bölgenin fauna ve florasına ilişkin veriler de ön plana çıkmaktadır. Sadece jeolojik ve jeomorfolojik kriterleri kullanarak ve Anadolu'nun coğrafi ve jeolojik etkisini dikkate almadan Kızılhisar (Meis) Bölgesi'ni incelediğimizde; Kızılhisar (Meis) Adası'na tabi bir kısım adacık olarak mütalaa edilebilecek çok sayıda kayalığın var olduğu görülmektedir. Bu adacık ve kayalıklar Lozan'ın 15'inci maddesiyle İtalya'ya devredilmemiştir. Bölgede bulunan Karaada ve Fener Adası da Lozan'da egemenlik devrine

97 Ali Kurumahmut, "Karaada (Ro), Meis ve Fener Adası (İpsili)", Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset, ed. Sertaç Hami Başeren, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:608, Ankara, 2013, 327-335, s. 329.

98 Permanent Mission of Greece to the United Nations, Verbal Note, Ref. 389, (20 February 2013), https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf [Erişim Tarihi: 02.04.2022].

99 Ali Kurumahmut, a.g.m., s. 331.

konu olmadığından, bu adalar üzerinde Yunanistan'ın egemenlik iddiaları tartışmalıdır.

Bu kapsamda, Yunanistan'ın Kızılhisar (Meis) Adalar Grubu'nu tam etkiye sahip ada olarak kabul etmesi uluslararası hukuk açısından kabul edilebilir gözükmemektedir. Yunanistan'ın takımda devleti olmaması nedeniyle kendi iradesi ile adaları birleştirerek grup olarak kabul etmesi mümkün değildir. Yunanistan'ın bu gerekçe ile öne sürdüğü maksimalist deniz yetki alanı talebi, 1982 BMDHS ile örf ve âdet hukukuna göre de kabul edilebilir değildir. Ayrıca Karaada ve Fener Adası Türkiye sahillerine daha yakın olduğundan, bu adacıklar Kızılhisar'ın (Meis) coğrafi olarak bitişik adası değildir. Müteakip ele alınması gereken husus ise Kızılhisar (Meis), Karaada ve Fener Adası'nın 1982 BMDHS Md.121(3) kapsamında değerlendirilerek kayalık olup olmadığının hukuki veçhesinin ortaya konulması olacaktır. Güney Çin Denizi Tahkimi'nde verilen karardaki kriterlere göre bahse konu adaların ele alınması sonucunda kayalık olduklarının kanıtlanması durumunda maksimalist Yunan taleplerinin geçerliliğini yitireceği değerlendirilmektedir.¹⁰⁰

Yunanistan, Türkiye'nin aksine 1982 BMDHS Md.121(3)'ün Yunan Adaları için geçerli olmayacağını, Güney Çin Denizi Tahkimi'nde belirtilen adaların meskûn olmasına ilişkin kriterlerin bilgi maksatlı olduğunu, belirleyici olmadığını ifade etmektedir. Ancak Güney Çin Denizi Tahkimi davasında adalarda geçici olmayan bir nüfusun varlığı ile kendine özgü ekonomik yaşamın varlığı, adaların meskûn olup olmama durumunu gösteren en önemli kriterler olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu durumun tarihsel süreç içerisinde değerlendirilerek, geçmişte bu adalarda yaşanıp yaşanmaması, mahkemenin verdiği kararda belirleyici faktörlerden birisi olmuştur. Bu kapsamda Kızılhisar (Meis), Karaada ve Fener Adası'nın coğrafi konum, tarihsel süreç, nüfus bilgileri ile ekonomik yaşamı aşağıda ele alınmıştır.

Kızılhisar (Meis) Adası'nın ismi Yunanca “Kastelorizo”, İtalyanca “Kastelrosso” (Kızılkale) olarak anılmıştır. Resmî ismi ise antik çağlarda da kullanılan en büyüğü anlamına gelen “Megisti”dir. Bulunduğu bölgedeki ada, adacık ve kayalıkların en büyüğü olması nedeniyle bu isim verilmiştir. Kızılhisar'ın (Meis) civarındaki ada, adacıklarla birlikte yüzölçümü yaklaşık 12 km²'dir.¹⁰¹ Kızılhisar (Meis) Adası'nın yüzölçümü 10 km²'dir ve Rodos'a 72 deniz mili mesafededir. Karaada 1.6 km², Fener Adası ise 1 km² yüzölçümüne sahiptir. Kızılhisar (Meis) Adası'nın Kaş'a mesafesi 1950 metredir. Fener Adası, Anadolu kıyılarına 3.300 metre, Türkiye'ye ait Sarıada'ya mesafesi 1.900 metre, Kızılhisar (Meis) Adası'na mesafesi 3.700 metredir. Karaada'nın

100 Uğur Bayılloğlu, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz'de Etkisi: Meis, Karaada ve Fener Adası'nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, Cilt: 23, Sayı: 2, 185-223, s. 194.

101 Ferruh Gerçek, Burnumuzun Dibindeki Ada Meis, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018, s. 9.

Anadolu kıyılarına mesafesi 5.350 metre, Türkiye'ye ait Gürmenli Adası'na mesafesi 4.200 metre, Kızılhisar (Meis) Adası'na mesafesi 5.200 metredir.¹⁰² Karaada ve Fener Adası, Anadolu kıyılarına Kızılhisar (Meis) Adası'ndan daha yakın konumdadır (Şekil-11).

Şekil-11: Kızılhisar (Meis) Adası, Karaada ve Fener Adası'nın Konumu¹⁰³

Kızılhisar'ın (Meis) tarihi M.Ö. 2 bin yıl önceye, Likya Devleti'ne kadar dayanmaktadır. Perslerden, Makedonyalılara onlardan Romalılara ve Roma İmparatorluğu'nun M.S.4'üncü yüzyılda ikiye ayrılması ile birlikte Bizans İmparatorluğu'na geçen Kızılhisar (Meis) Adası, doğu ile batı arasındaki deniz ticaret yolu üzerinde ticari bir liman olarak kullanılmıştır. Bizanslılar M.S. 640 yılında Kızılhisar'ı (Meis) donanmaları için deniz üssü haline getirmiştir.¹⁰⁴ Kanuni Sultan Süleyman'ın 1522 yılında Rodos'u alması ile Kızılhisar (Meis) Adası Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Kızılhisar (Meis) Adası Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye'den İtalya'ya 1923 Lozan Barış Antlaşması ile, İtalya'dan Yunanistan'a ise 1947 Paris Antlaşması ile devredilmiştir.

Kızılhisar (Meis) Adası ile ilgili olarak Fransız gezgini ve doğa bilimcisi olan Claude Etienne Savary'nin yazdığı "Lettres sur la Grece, 1788" (Yunanistan Üstüne Mektuplar-1788) adlı eserinde, adanın tarıma elverişli olmadığını ifade edilmiştir. Aynı eserde, 1799 yılı itibarıyla Kızılhisar (Meis) Adası'nda

¹⁰² Ali Kurumahmut, a.g.m., s. 327.

¹⁰³ Likya Way Blog İnternet Sitesi, "Meis Adası Hatıraları - Meis'te Neler Yaptık? Neler yapılır?", <https://www.likyayolu.org/2014/09/meis-adas-hatralar-meiste-neler-yaptk.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

¹⁰⁴ Ferruh Gerçek, a.g.e., ss. 24-28.

yaklaşık 100 hanede süngercilikle uğraşan dalgıç yaşadığı yazılmıştır.¹⁰⁵ Kızılhisar (Meis) Adası'nın 20'nci yüzyıl başlarında nüfusunun 15.000-20.000 kişiye ulaştığı, 300 gemiden oluşan ticaret filosuyla Ege, Kıbrıs Adası ve Yakın Doğu arasında ticaret güzergâhında olan bir ticari liman olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.¹⁰⁶ Adanın nüfusu, 1'inci Dünya Savaşı ve 2'nci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ve adanın Yunanistan'a uzak olması nedeniyle yaşanan göçler nedeniyle oldukça azalmıştır. Adanın nüfusu, 1951 nüfus sayımında 800 kişi, 1981 nüfus sayımında 222 kişi olarak kaydedilmiştir. 2011 yılında ise ufak bir artışla ada nüfusu 490 kişiye yükselmiştir.¹⁰⁷

Kızılhisar (Meis) Adası, orman ve tarım arazisi olmaması nedeniyle "Harmansız Ada" olarak da anılmıştır. Ayrıca adada su kaynağı bulunmamaktadır. Ada halkı su ihtiyacını yüzyıllarca yağmur suyu ile doldurdıkları sarnıçlardan karşılamıştır. Kızılhisar (Meis) Adası'nın turistik bir yer olması nedeniyle yaz aylarında yaşanan su sıkıntısı, Rodos Adası'ndan su tankerleri ile su getirilerek aşılmaya çalışılmaktadır. Hâlihazırda Kızılhisar (Meis) halkı yiyecek ve su ihtiyaçlarını Yunanistan'ın yanı sıra Türkiye'nin Kaş ilçesinden de karşılamaktadır.¹⁰⁸

Karaada ve Fener Adası'nın durumu Kızılhisar (Meis) Adası'ndan farklılık göstermektedir. Zira bu iki adacık 31 Ocak 1996 tarihi itibarıyla meskûn durumda olmayıp üzerinde de o tarihte nüfus bulunmamaktadır.¹⁰⁹ Karaada ve Fener Adası'nda da su kaynağı ve tarım arazisi mevcut değildir. Fener Adası'nda, Osmanlı döneminden kalma bir deniz feneri mevcuttur.

Yunanistan, 1982 BMDHS'nin imza sürecinde, tüm adaların ana karalarla aynı hakka sahip olması gerektiğini ileri sürmesi nedeniyle 1982 BMDHS Md.121(3)'e itiraz etmiş ancak itirazı kabul görmemiştir. 1982 BMDHS, 1982 yılında imzaya açılmış ve 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle Yunanistan, başta meskûn olmayan ada ve adacıkları iskân etmek üzere 1995 yılında yeni iskân politikasına başlamıştır. Yunanistan'ın Kasım 1995'teki iskân uygulamasına Karaada ve Fener Adası'nı dâhil etmesi ve bazı oldubittilerle adalarda fiziki durum üstünlüğü oluşturma gayretleri, bu iki ada üzerinde Yunanistan'ın ciddi egemenlik tereddütleri olduğuna ilişkin bir kanaat oluşturmaktadır. Yunanistan'ın iskân politikası sonucunda 2011 yılında Kızılhisar (Meis) Adası'nda ufak bir nüfus artışı olmuştur. Aynı şekilde daha önce meskûn olmayan, Karaada ve Fener Adası'nın 2011 nüfus sayımında nüfus sayıları Karaada için 15, Fener Adası için 9 kişi olarak sayılmıştır.¹¹⁰ Zira

¹⁰⁵ a.g.e., s. 10.

¹⁰⁶ a.g.e., s. 12.

¹⁰⁷ Uğur Bayıllıoğlu, a.g.m., s. 203.

¹⁰⁸ Ferruh Gerçek, a.g.e., ss. 12-14.

¹⁰⁹ Ali Kurumahmut, a.g.m., s. 334.

¹¹⁰ Uğur Bayıllıoğlu, a.g.m., ss. 203-204.

Yunanistan, yeni iskân politikası ile bu iki adacığın MEB ve kıta sahanlığı elde etmesi maksadıyla devlet uygulamasına gitmiş ve çok az da olsa adacıklarda bir nüfus oluşturmaya çalışmıştır. Fener Adası ve Karaada'da yaşam için dışarıdan desteğe ihtiyaç duyulması, Yunanistan'ın yaptığı eylemlerle haksız deniz yetki alanı elde etmeye gerekçe oluşturması, her iki adanın yüzölçümü olarak Kızılhisar'a (Meis) göre çok küçük olmaları nedeniyle 1982 BMDHS Md.121(3)'te geçen iki şartı da karşılamaları mümkün gözükmemektedir.

Kızılhisar (Meis) Adası'nda tarım arazisi ve su olmaması, yaşayan nüfusun dış desteğe ihtiyaç duyması gibi nedenlerle insan yaşamına uygun olmadığına yönelik emareler bulunmaktadır. Ancak, geçmişte ticari olarak önemli bir liman olması, üzerinde sürekli bir nüfusu barındırması, yaşayan insanların geçmişte kendi karasularında sünger ve balık avcılığı yapması, hâlihazırda turizm gelirleri sayesinde ekonomik gelirlerinin olması nedeniyle, 1982 BMDHS Md.121(3)'te geçen “kendine özgü ekonomik yaşamı olmak” şartını karşılayabildiği görülmektedir.

DHM, Güney Çin Denizi Tahkimi'nde 1982 BMDHS Md.121(3)'e ilişkin olarak yüksek gelgit zamanı su üzerinde kalan kara parçalarının insan yaşamına uygun olmasını veya kendine özgü ekonomik yaşamının olması gerektiğini dokuz kriter üzerinden açıklamıştır. Bu kapsamda Fener Adası ve Karaada'nın yüzölçümlerinin insan yaşamı için küçük olduğu, tarım arazisinin ve suyun bulunmadığı, yiyecek ve suyun dışarıdan sağlanan destekle geldiği, tarihsel süreçte bir nüfusa sahip olmadığı, 1996 yılından sonra devlet uygulaması kapsamında çok düşük sayıda olan bir nüfus oluşturulmaya çalışıldığı, ekonomik açıdan üzerlerinde veya karasularında ekonomik bir faaliyet yürütülmediği, yakın olması açısından Kızılhisar (Meis) Adası'nın kendi kaynakları ile Fener Adası ve Karaada'yı desteklemesinin mümkün gözükmediği, coğrafi olarak Fener Adası ve Karaada'nın Kızılhisar (Meis) Adası'na olan mesafelerinin Anadolu kıyılarına olan mesafesinden daha uzak olduğu göz önüne alındığında, bahse konu adacıkların 1982 BMDHS Md.121(3)'te geçen iki şartı da karşılayamadığı görülmektedir. Mevcut şartlar Fener Adası ve Karaada'nın 1982 BMDHS Md.121(3)'e göre kayalık olduğunu, bu kapsamda MEB ve kıta sahanlığı haklarının olmadığını göstermektedir.

Kızılhisar (Meis) Adası, 1982 BMDHS Md.121(3) şartlarından “kendine özgü ekonomik yaşamının olması” kriterini karşılayabilmesi nedeniyle ada statüsü kazanabilmektedir. Fener Adası ve Karaada'nın, “insan yaşamına uygun olmaması veya kendine özgü ekonomik yaşamlarının olmaması” ise kayalık statüsünde olduklarını göstermektedir. Fener Adası ve Karaada, kayalık olması nedeniyle deniz yetki alanlarına da sahip olamayacaktır. Normal şartlarda Kızılhisar (Meis), ters tarafta kalan ada olduğundan, İngiltere ve Fransa arasındaki Kanal Adası Davası'nda olduğu gibi bu ada, adacık veya

kayalıkların yalnız karasularının olması gerekmektedir. Ancak gelişmelere bağlı olarak bu anlaşmazlığın bir dava konusu olması durumunda yaklaşık 10 km²'lik yüzölçümüne sahip olan Kızılhisar (Meis) Adası'na 40.000 km²'lik¹¹¹ deniz yetki alanı talep edilmesi, Yunanistan'ın, Türkiye'nin deniz yetki alanlarını gasp ettiğini gösteren en önemli delil olacaktır. Kızılhisar (Meis) Adası'nın ters tarafta kalması nedeniyle sadece karasuları kadar deniz yetki alanı verilmesi ve "Türk Deniz Yetki Alanı" içerisinde bırakılması en uygun hal tarzıdır.

Sonuç

Filipinler ve ÇHC arasında yaşanan deniz yetki alanı sorunlarının temelini, Güney Çin Denizi'nde gelgit zamanı su üzerinde kalan ve büyük bir çoğunluğu meskûn olmayan yükseltiler oluşturmuştur. Filipinler deniz yetki alanı sorunlarının çözümü kapsamında, tek taraflı olarak DHM'ye başvurmuş ve meskûn olmayan adalar ilk kez bir mahkemenin gündem maddesi olmuştur. Mahkemenin özellikle 1982 BMDHS Md. 121(3) kapsamında yaptığı ayrıntılı açıklama, meskûn olmayan adaların belirlenmesinde yeni bir yol haritası oluşturmuştur. Diğer taraftan mahkeme, her olayın kendi şartları içerisinde ele alınması gerektiğini ifade etmiş ve bir kara parçasının ada, adacık veya kayalık olması için standart kuralların olmasını uygun bulmamıştır. Bu nedenle mahkeme, yüksek gelgit zamanı su üstünde kalan kara parçalarının ada ya da kayalık olmasını 1982 BMDHS Md.121(3)'te geçen ifadeye bağlı olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, med yükseltilerinin ada mı? yoksa kaya mı? olduğuna, "insan yaşamına uygun olup olmamalarına veya kendine özgü bir ekonomik yaşamları olup olmamasına", bu konularda belirlediği kriterlere göre karar vermiştir.

DHM, Filipinler'in Spratly Adaları ve Scarborough Sığılığı yükseltilerinin statüsüne ilişkin talebini dokuz farklı kriter üzerinden incelemiş ve kayalık olduklarına karar vermiştir. Yüksek gelgit zamanı su üstünde kalan kara parçalarının ada sayılabilmesi için belirlenen kriterler, (1) Sadece jeolojik özelliğine ve standart bir büyüklüğe bağlı olarak yorumlanmaması, (2) İnsan gücü ile fiziki yapılarının değiştirilmemesi, arazi parçası eklenmemesi, (3) İnsan yaşamının ya da ekonomik yaşamın bilfiil üzerinde olmasından ziyade bunu sağlayacak kapasitenin varlığının sorgulanması, (4) Belirli bir nüfusun uzun bir süre ve kesintisiz olarak yiyecek, içecek ve diğer ihtiyaçlarının sağlanabilmesi, (5) MEB ve kıta sahanlığı kaynaklarından yararlanacak yerli nüfusun olması, (6) Kendine özgü ekonomik yaşama karasularındaki ekonomik faaliyetlerin dâhil edilmesi, buna karşın MEB ve kıta sahanlığındaki ekonomik faaliyetlerin bu kavrama dâhil edilmemesi, ayrıca ada, adacık veya

111 Şeyma Kalyoncu, "Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020", Karadeniz 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler, ed. Özgür Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2021, s. 330.

kayalığın ekonomik yaşam ile kendisinin doğrudan ilişkili olması, (7) Her iki şarttan birisinin gerçekleşmesi durumunda MEB ve kıta sahanlığı hakkına sahip olunması, (8) Her iki şartın tarihsel süreçte karşılanıp karşılanmadığının irdelenmesi, (9) Her olayın kendi şartları dâhilinde ele alınması olarak özetlenebilir.

Çalışmada ise meskûn olmayan adaların deniz yetki alanlarına olan etkisi ele alındığından Kızılhisar (Meis), Fener Adası ve Karaada'dan sadece Kızılhisar'ın (Meis) tarihsel süreçte nüfusunun ve kendine özgü bir ekonomik hayatının olması nedeniyle 1982 BMDHS Md.121(3)'e göre ada olarak kabulü ihtimal dâhilindedir. Yunanistan, 1995 yılından itibaren uyguladığı iskân politikası ile antlaşmalarla devri yapılmamış Fener Adası ve Karaada'da, hukuksuz şekilde çok küçük bir nüfusu barındırmaya başlamıştır. Güney Çin Denizi Tahkimi'nde, DHM'nin verdiği karardaki gibi ada, adacık ve kayalıklarda devlet uygulaması ile oluşturulan böyle bir nüfusun sürekli yaşayan bir nüfus olarak kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir. Yüzölçümlerinin küçük olması, tarım arazisi ve suyunun olmaması ise insan yaşamının idame edilmesi açısından engel teşkil etmektedir. Fener Adası ve Karaada'nın karasularına dışarıdan gelerek yapılacak balıkçılık faaliyetleri ise sömürücü faaliyet olacağından, ekonomik yaşamı oluşturacak bir faaliyet olmayacaktır. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de hak iddia ettiği deniz yetki alanında çıkacak hidrokarbon kaynakları ise DHM kriterlerine göre ekonomik hayatın öznesi olamayacaktır. Tarım arazisi ve suyunun olmaması nedeniyle insan yaşamı açısından dışarıya bağımlı olan Kızılhisar (Meis) Adası'nın, Fener Adası ve Karaada'yı, yakın civardaki yerleşim yeri olarak desteklemesi ise mümkün gözükmemektedir. DHM'nin belirlediği dokuz kritere göre Fener Adası ve Karaada'nın ise kayalık statüsünde olduğu görülmektedir. Antlaşmalarla devri söz konusu olmayan bu iki kayalığın, yukarıda değinilen kriterlere istinaden deniz yetki alanı üretememesi nedeniyle deniz yetki alanı sınırlarının belirlenmesinde de etkilerinin olmaması gerekmektedir. Bu kapsamda, uluslararası hukuka göre Kızılhisar (Meis) Adası'nın ters tarafta kalması nedeniyle karasularının haricinde deniz yetki alanı üretememesi gerekmektedir. Sonuç olarak Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanabilecek olası bir dava sürecinde Kızılhisar (Meis) Adası'nın ters tarafta kalan ada olması nedeniyle, Güney Çin Denizi Tahkimi'ndeki kriterlere göre kayalık olarak tanımlanması ve çevresinde karasuları genişliği kadar deniz yetki alanı verilerek (enclave edilerek) Türk Deniz Yetki Alanı ile çevrelenmesinin uygun hal tarzı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

AKARI, Selçuk, Dil, Tarih ve Coğrafya Denkleminde: Ege Denizi'nin Adlandırma Tarihi ve Ege Denizi'nin Anlamı, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005.

BAŞEREN, Sertaç Hami, Ege Sorunları, Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları-Yayın No:15, İstanbul, 2003.

DURAN, Gökhan Yaşar ve ERGÜN, Çağdaş Evrim, Uluslararası Hukukta Adalar, Çakmak Yayınevi, Kocaeli, 2011.

GERÇEK, Ferruh, Burnumuzun Dibiindeki Ada Meis, Gece Kitaplığı, Ankara, 2018.

KURUMAHMUT, Ali, Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.

SPIERMANN, Ole, International Legal Argument in the Permanent Court of International Justice; The Rise of the International Judiciary, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Kitaptan Makaleler

KALYONCU, Şeyma, “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020”, Özgür Tüfekçi, (ed.), Karadeniz 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2021, 320-351.

KURUMAHMUT, Ali, “Karaada (Ro), Meis ve Fener Adası (İpsili)”, Sertaç Hami Başeren (ed.), Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:608, Ankara, 2013, 327-335.

Makaleler

BAYILLIOĞLU, Uğur “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz'de Etkisi: Meis, Karaada ve Fener Adası'nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, Cilt XXIII, Sayı 2, 185–224.

ERDAL, Muhammed “Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümüne İlişkin Bir Müessese ‘Sürekli Hakemlik Mahkemesi’”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, Cilt 19, Sayı Özel Sayı, 2871–2892.

ERGÜVEN, Nasuh Sarp “Karadeniz'de Deniz Alanı Sınırlandırması Davası (Romanya/ Ukrayna) ve Uluslararası Hukuk Açısından Etkileri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2014, Cilt 63, Sayı 2, 309–328.

ERTUĞRUL, Ümmühan Elçin, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine Göre Kıyı Devletin Egemen Hakları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, Cilt XXI, Sayı 1, 41-71.

FACCIO, Sonda, “Human Habitation or Economic Life of Their Own: The Definition of Features Between History, Technology and the Law,” Liverpool Law Review, 2021, Vol 42, No 1, 15-33, <https://doi.org/10.1007/s10991-020-09260-1>.

KAYA, İslam Safa, “Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözüm Yolları”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 2017, Cilt 7, Sayı 2, 153–163.

KEYVAN, Özlem Zerrin, “Güney Çin Denizi'nde Tahkim: Çin-Filipinler Rekabeti”, ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 2017, Cilt 1, Sayı 3, 251–267.

PEKCAN, Cemre, “Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Krizinin Değerlendirilmesi”, ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 2017, Cilt 1, Sayı 3, 54–80.

RAO, Pemmaraju Sreenivasa, “The South China Sea Arbitration (The Philippines v. China): Assessment of the Award on Jurisdiction and Admissibility”, Chinese Journal of International Law, 2016, Vol 15, No 2, 265-307, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmw019>.

SONG, Yann Huei “The Application of Article 121 of the Law of the Sea Convention to the Selected Geographical Features Situated in the Pacific Ocean”, Chinese Journal of International Law, 2010, Vol 9, No 4, 663-698, ss. 680-681, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmq031>.

ZHANG, Feng, “Assessing China’s Response to the South China Sea Arbitration Ruling,” Australian Journal of International Affairs, 2017 Vol 71, No 4, 440-459, <https://doi.org/10.1080/10357718.2017.1287876>.

Antlaşmalar, Sözleşmeler, Dava, Rapor ve Tezler

1958 Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi.

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.

Agreement on Marine Delimitation Between the Government of Australia and the Government of the French Republic, 4 January 1982 (in force 10 January 1983).

Case Concerning Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment of 3 February 2009, [2009] ICJ Reports 61.

EGİLSDOTTİR, Agla Margret, Agreement Between Iceland and Norway on the Continental Shelf Between Iceland and Jan Mayen, Master of Law, Reykjavik University, 2013.

International Tribunal for the Law of the Sea Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders the “Volga” Case (Russian Federation v. Australia) List of Cases: No. 11, Declaration of Vice-President Vukas, 2 December 2002, https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_11/11_judgment_231202_dec_Vukas_en.pdf.

JENNINGS, Robert Y. (Presiding Arbitrator) vd., In the Matter of Eritrea-Yemen Arbitration, PCA Case N° 1996-04, 1999.

League of Nations, 3 Acts of the Conference for the Codification of International Law, 219 (League of Nations Doc. No.C.230.M.117.1930.V).

ØSTHAGEN, Andreas, Lines at Sea: Why do States Resolve Their Maritime Boundary Disputes? Doctor of Philosophy Thesis, The University of British Columbia (Vancouver), October 2019.

SCHOFIELD, Clive “The Regime of Islands Reframed”, Sasakawa Global Ocean Institute The Law of the Sea, 2019, 3.1-2, 1-126.

LINDERFALK, Ulf, “The Jan Mayen Case (Iceland/Norway) an Example of Successful Conciliation”, Conciliation in International Law: the OSCE Court of Conciliation and Arbitration. Tomuschat, C. (ed.), Brill Academic Publishers, 2016, 1-26.

İnternet

Geoscience Australia Resmi İnternet Sitesi, “Heard and McDonald Islands”, <https://www.ga.gov.au/scientific-topics/national-location-information/dimensions/remote-offshore-territories/heard-and-mcdonald-islands> (Erişim Tarihi: 1.4.2022)

İndo Pasifik Defense Forum İnternet Sitesi, “South China Sea Strategies”, <https://ipdefenseforum.com/2016/08/south-china-sea-strategies/> (Erişim Tarihi: 8.1.2022)

International Institute For Law of the Sea Studies İnternet Sayfası, “Norway maritime claims about outer limits of the territorial sea around mainland Norway, Svalbard and Jan Mayen and extent of the territorial sea around mainland Norway(2003)”, <https://iilss.net/norway-maritime-claims-about-outer-limits-of-the-territorial-sea-around-mainland-norway-svalbard-and-jan-mayen-and-extent-of-the-territorial-sea-around-mainland-norway2003/> (Erişim Tarihi: 10.1.2023).

Languages of the World İnternet Sitesi, “Ukraine-Romania Border Conflict Over Island”, <https://www.languagesoftheworld.info/russia-ukraine-and-the-caucasus/ukraine-romania-border-conflict-islands.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

Likya Way Blog İnternet Sitesi, “Meis Adası Hatıraları - Meis’te Neler Yaptık? Neler yapılır?”, <https://www.likyayolu.org/2014/09/meis-adas-hatralar-meiste-neler-yaptk.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China Resmî İnternet Sitesi, “Position Paper”, Position Paper of the Government of the People’s Republic of China on the Matter of Jurisdiction in the South China Sea Arbitration Initiated by the Republic of the Philippines (fmprc.gov.cn) (Erişim Tarihi: 5.4.2022)

Nations Online İnternet sitesi, “Map of the South China Sea”, <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/South-China-Sea-political-map.htm>, (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

Permanent Court of Arbitration Resmî İnternet Sitesi, “The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People’s Republic of China)”, <https://pca-cpa.org/en/cases/7/> (Erişim Tarihi: 30.3.2022).

Permanent Mission of Greece to the United Nations, Verbal Note, Ref. 389, February 20, 2013, https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/communications/grc_note_20022013_re_tur.pdf (Erişim Tarihi: 2.4.2022).

Research Society of International Law İnternet Sitesi, “South China Sea Arbitration” <https://rsilpak.org/2017/case-brief-on-the-south-china-sea-arbitration/> (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

Rockall İnternet Sitesi, “The Change of the Borders of the Exclusive Economic Zone of the United Kingdom”,

<http://www.ondrejdanek.cz/rockall/en/attachments.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Sovereign Limits İnternet Sitesi, Australia (Heard Island and McDonald Islands)–France (Kerguelen Islands)

<https://sovereignlimits.com/boundaries/australia-heard-france-kerguelen-maritime> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

Sovereign Limits İnternet Sitesi, “Eritrea Yemen”, <https://sovereignlimits.com/boundaries/eritrea-yemen> (Erişim Tarihi: 11.1.2023).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sitesi, “Daimi Hakemlik Mahkemesi (PCA)”, <https://www.mfa.gov.tr/daimi-hakemlik-mahkemesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 29.3.2022).

The Market Oracle İnternet Sitesi, “The Paradox of China’s Naval Strategy”, <http://www.marketoracle.co.uk/Article35642.html> (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

Şekiller

Şekil-1: ÇHC 9 Çizgili Hat Haritası (1948), The Market Oracle İnternet Sitesi, “The Paradox of China’s Naval Strategy”, <http://www.marketoracle.co.uk/Article35642.html> (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

Şekil-2: Filipinler ve ÇHC’nin Deniz Yetki Alanı İddiaları, Research Society of International Law İnternet Sitesi, “South China Sea Arbitration”

<https://rsilpak.org/2017/case-brief-on-the-south-china-sea-arbitration/> (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

Şekil-3: Güney Çin Denizi, Nations Online İnternet sitesi, “Map of the South China Sea”, [https://www.nationsonline.org/](https://www.nationsonline.org/oneworld/map/South-China-Sea-political-map.htm)

www.nationsonline.org/oneworld/map/South-China-Sea-political-map.htm, (Erişim Tarihi: 8.1.2023).

Şekil-4: Resifler, Indo Pasific Defense Forum İnternet Sitesi, “South China Sea Strategies”, <https://ipdefenseforum.com/2016/08/south-china-sea-strategies/> (Erişim Tarihi: 8.1.2022).PCA Case N° 2013-19.

Şekil-5: Rockall Kayalığı, Rockall İnternet Sitesi, “The Change of the Borders of the Exclusive Economic Zone of the United Kingdom”, <http://www.ondrejdanek.cz/rockall/en/attachments.html> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Şekil-6: Okino-Tori “Shima Kayalığı, Asien Spiegel İnternet Sitesi, “Japans verschwindend kleine Grenzinseln”, <https://asienspiegel.ch/2018/11/japans-verschwindend-kleine-grenzinseln> (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Şekil-7: İzlanda-Norveç (Jan-Mayen) Kıta Sahanlığı Sınırı, Sovereign Limits İnternet Sayfası, “Iceland–Norway (Jan Mayen)”, International Institute For Law of the Sea Studies İnternet Sayfası, “Norway maritime claims about outer limits of the territorial sea around mainland Norway, Svalbard and Jan Mayen and extent of the territorial sea around mainland Norway(2003)”, <https://iilss.net/norway-maritime-claims-about-outer-limits-of-the-territorial-sea-around-mainland-norway-svalbard-and-jan-mayen-and-extent-of-the-territorial-sea-around-mainland-norway2003/> (Erişim Tarihi: 10.1.2023).

Şekil-8: Kerguelen, Heard ve McDonald Adaları, Sovereign Limits İnternet Sitesi, Australia (Heard Island and McDonald Islands)–France (Kerguelen Islands) <https://sovereignlimits.com/boundaries/australia-heard-france-kerguelen-maritime> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

Şekil-9:Eritre-Yemen Tahkimi Kararı, Sovereign Limits İnternet Sitesi, “Eritrea Yemen”, <https://sovereignlimits.com/boundaries/eritrea-yemen> (Erişim Tarihi: 11.1.2023).

Şekil-10: Romanya-Ukrayna UAD Kararı, Languages of the World İnternet Sitesi, “Ukraine-Romania Border Conflict Over Island”, <https://www.languagesoftheworld.info/russia-ukraine-and-the-caucasus/ukraine-romania-border-conflict-islands.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023). International Institute for Law of the Sea Studies, “Maritime Delimitation in the Black Sea”, <http://iilss.net/maritime-delimitation-in-the-black-sea-romania-v-ukraine/> (Erişim Tarihi: 7.4.2022).

Şekil-11: Kızılhisar (Meis) Adası, Karaada ve Fener Adası’nın Konumu, Likya Way Blog İnternet Sitesi, “Meis Adası Hatıraları - Meis’te Neler Yaptık? Neler yapılır?”, <https://www.likyayolu.org/2014/09/meis-adas-hatralar-meiste-neler-yaptk.html> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

Şekil-12: Yunanistan’ın Kızılhisar (Meis) Adası İçin Talep Ettiği Haksız Deniz Yetki Alanı, SETA İnternet Sitesi, “5 Soru: Doğu Akdeniz’de “Navtex” Gerginliği”, <https://www.setav.org/5-soru-dogu-akdenizde-navtex-gerginligi/> (Erişim Tarihi: 11.01.2023).

■ Dz.Yzb.Yusuf Emre AVCI*

■ Dr.Dz.Alb. Murat Kağan KOZANHAN**

GEÇMİŞ DÖNEM NATO STRATEJİK BELGELERİ ÇERÇEVESİNDE 2022 STRATEJİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

NATO Liderler Zirvesi
(<https://t24.com.tr/haber/liderler-nato-zirvesi-icin-bir-araya-geliyor,1043362>)

*MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, 5'inci Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi.

** MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Öğretim Üyesi,

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliğine karşı, Avrupa-Atlantik bölgesinde kuvvet birliğini sağlamak amacıyla on iki ülke tarafından kurulan, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) bugün otuz üyeli bir savunma ittifakına dönüşmüştür. Kuruluşunun 80'inci yılını kutlama yolunda ilerleyen örgütün uzun ömürlülüğünün, değişen stratejik koşullara uyum sağlama yeteneğinden kaynaklandığı görülmektedir. Sürekli değişen uluslararası güvenlik ortamında etkili olmaya devam edebilmek ve oluşan yeni tehditlere cevap verebilmek amacıyla, NATO günün koşullarına uygun olarak farklı zamanlarda Stratejik Konseptler yayınlamaktadır. Bu çalışmada, kurulduğu tarihten itibaren NATO'nun, oluşturduğu stratejik konseptler ile örgütün 2022 yılında yayınladığı stratejik konsepti ele alınacak ve günümüz uluslararası güvenlik ortamına bakışı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Stratejik Konsept, Güvenlik, Güvenlik Ortamı, Kolektif Savunma.

Giriş

Dünya politikasının temel birimleri arasında bir ilişkiler modeli olarak tanımlanan uluslararası sistem¹, yeni dinamiklerin etkisiyle sürekli değişkenlik göstermektedir. Yetmiş yılı aşkın bir süredir uluslararası sistemin fonksiyonel alt aktörlerinden birisi olan NATO, bu dinamik sisteme ayak uydurmaya çalışarak gerek yapısal gerek fonksiyonel olarak devamlı dönüşme çabası içerisinde olan bir örgüttür. Örgütün bu değişim ve dönüşüm çabasının ana unsurunu ise belirli periyotlarda yayınladığı Stratejik Konseptler oluşturmaktadır.

NATO kurulduğu 1949 yılından itibaren, Soğuk Savaş'ın bitimine kadar uzun yıllar boyunca Sovyet tehdidine karşı askeri savunma amaçlı bölgesel bir uluslararası örgüt olarak varlık göstermiş ve sadece bu yönde stratejiler geliştirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise hızla değişen dünya düzenine uyum sağlayabilmek için ilgi alanını sadece askeri ve siyasi konularla sınırlı bırakmamış, uluslararası sistemdeki değişimler çerçevesinde ekonomik, sosyokültürel ve çevresel konular da dahil olmak üzere birçok yeni uluslararası güvenlik sorununa istinaden strateji üretmiştir.

Bununla birlikte hızla küreselleşen ve değişen dünya düzeninin etkisi altında kalan toplumların tehdit algısındaki sürekli değişim nedeniyle, örgütün varlığı sorgulanır hale gelmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un, Ekim 2019'da verdiği bir röportajda "NATO'nun beyin ölümü gerçekleşmiştir" söylemi ile örgütün varoluş amacının liderler seviyesinde

¹ Stanley Hoffman, "The International System and International Law", World Politics, Ekim 1961, Cilt:14(1), 205-237, s.207.

dahi sorgulandığı görülmüştür. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Aralık 2019 Londra Devlet ve Hükümet Başkanları Toplantısı'nda üye ülke liderleri tarafından, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'den bir değerlendirme çalışması başlatılması talep edilmiştir. NATO'nun yeniden canlandırılması ve stratejik rolünün güçlendirilmesi amacıyla başlatılan bu çalışmalar², 29-30 Haziran 2022 tarihinde icra edilen Madrid zirvesinde onaylanan Stratejik Konsept ile nihai hale getirilmiştir.

Bugün Rusya-Ukrayna arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle, Avrupa-Atlantik bölgesi Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lardan beri en büyük güvenlik kriziyle karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte son yıllarda geliştirdiği askeri yetenekleri ile yükselişi devam eden Çin'in, Asya-Pasifik bölgesinde yeni bir güç eksenini yarattığı görülmektedir. Ayrıca Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da halihazırda devam eden istikrarsızlığın yanı sıra Sahel Bölgesinde artan terörizm ve dünya genelinde görülen hibrit veya siber saldırılar, birçok ülke için tehdit oluşturmaktadır. Temel görevi, Birleşmiş Milletler (BM) Yasası'nın ana ilkeleri doğrultusunda üye ülkelerinin özgürlük ve güvenliğini korumak olan NATO ise; günümüz çok tehditli güvenlik ortamı ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla 2030 ve ötesine etki edecek yeni 2022 Stratejik Konseptini yayınlamıştır. Bu çalışmada, kurulduğu dönemden itibaren NATO'nun geliştirdiği Stratejik Konseptler, yaşadığı stratejik değişim ve dönüşümler ekseninde incelenerek, son yayınladığı stratejisi kapsamında ittifakın günümüz uluslararası güvenlik ortamına bakış açısı değerlendirilecektir.

1. Stratejik Konsept Kavramı

Strateji kavramı, kökeni itibariyle eski Yunancadan günümüze ulaşmış bir kelimedir. Askeri liderliğin güzel bir betimi olarak Osmanlı döneminde kullanılan “sevkulceyş” kelimesi ile benzerlik gösteren strateji, savaşta askeri kuvvetleri yönetme sanatı anlamına gelmektedir.³ Anlam itibariyle uzun yıllar sadece askerler tarafından kullanılan strateji kavramı, temel olarak askeri gücü politik etkiye dönüştürme süreci olarak tanımlanmaktadır.⁴

Strateji, günümüzde birçok alanda daha geniş ve kapsayıcı anlamlar içerecek şekilde modern yönetim anlayışının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bugünün anlayışında strateji ile ilgili birçok tanım yapılmış olmakla beraber en geniş anlamıyla strateji; amaçlar, kaynaklar ve yöntemler arasında bir denge oluşturarak, belirlenen hedefleri sahip olunan kaynaklarla elde etmek amacıyla ihtiyaç duyulan yöntemleri belirlemektir.⁵

² Londra zirvesinde üye ülke liderlerinin isteği üzerine 2030 hedefiyle NATO'nun yeni stratejisi için çalışmalara başlanmıştır. Çalışmalar kapsamında Genel Sekreter tarafından on üyeden oluşan bağımsız bir “Uzmanlar Grubu” oluşturulmuş, bu grubun hazırlamış olduğu “NATO 2030: Yeni Çağ İçin Birliklilik” analiz raporu temel alınarak Haziran 2021 Brüksel zirvesinde yeni stratejik konsept hazırlığının gündeme alınması kabul edilmiştir.

³ Osman Tekinalp, Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi, Doruk Yayınları, İstanbul, 2020, s.39.

⁴ Thomas M. Kane ve David J. Lonsdale, Çağdaş Stratejiyi Anlamak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2016, s.29.

⁵ Lawrence Freedman, Strateji (çev. Belkis Dışbudak Çorakçı ve Taciser Ulaş Belge), Alfa Yayınları, İstanbul,

Stratejiyi planlama ve stratejilerin uygulanması ile elde edilen neticelerin denetimini kapsayan strateji yönetimi, günümüzde kâr amacı güden işletmeler de dâhil olmak üzere tüm örgütlerin ilgi alanıdır. Strateji yönetimi, örgütlerin dinamik ve değişken bir ortamda varlıklarını sürdürebilmeleri amacıyla mevcut kapasitesini ve çevresindeki gelişmeleri analiz etmeyi, rakiplere üstün gelme ya da onlara rağmen ilerlemelerine yönelik geleceği ön görmeyi ve gerekli değişimi yönetmeyi içeren bir yönetim yaklaşımıdır. Stratejik yönetim anlayışının en temel hedefi, geleceğe yönelik bir kurum vizyonu oluşturulması ve bu vizyon doğrultusunda organizasyonun gelecekteki performansının ve verimliliğinin artırılmasıdır.⁶

Örgütleri geleceğe taşıyan ve geleceğin ihtiyaçlarını bugünden geliştirerek organizasyonun belirlediği vizyonuna ulaşmasını sağlayan strateji yönetiminin en önemli merhalelerinden birisi konsept geliştirmektir. Konsept hazırlama, öngörülen zaman dilimi içerisinde değişeceğine kesin olarak bakılan ihtiyaçlara, risk ve tehditlere cevap verebilmek maksadıyla geleceğin yönetim arayışına projeksiyon yapmak olarak tanımlanmaktadır. Konseptler, esasen geleceğin ortam ve şartlarında organizasyona bir yol çizen vizyonun uygulanabilir plan ve programa dönüştürülmüş halidir. Organizasyon için uygun bir kuvvet yapısı öngörerek, sahip olunması gereken yetenekleri belirleyen fikir, düşünce ve varsayımlar toplamıdır. Politika değişikliği, tehdit çeşitliliği, teknolojik gelişme, kaynak sınırlaması veya daha üst stratejideki değişiklik gibi çeşitli faktörler, yeni konseptlerin hazırlanmasını gerekli kılan temel hususlardır. Bu kapsamda süreklilik arz eden bir süreç olan konsept geliştirme faaliyeti; hızla değişen dünyada daha etkili olabilmek, gelişen yeni teknolojiye ayak uydurabilmek, oluşması muhtemel problemlere çözüm getirebilmek ve orta vadede elde edilmesi gerekli görülen yetenekleri belirlemek için strateji yönetiminin vazgeçilmez bir parçasıdır.⁷

NATO'nun strateji yönetimi kapsamında hazırladığı stratejik konseptleri ise; örgütün temel amacını, asli görevlerini ve ilkelerini ana hatlarıyla belirleyen uzun erimli askeri politik belgelerdir. Konseptler, ittifak politikası ve askeri stratejisine yön veren normlar hiyerarşisinde NATO'nun kurucu antlaşmasından sonra en üst düzey siyasa belgesi olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle ülkelerin ulusal güvenlik stratejisi belgelerine benzerlik gösteren konseptler, Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde tüm üyelerin fikir birliğiyle kabul edilmektedir. Sürekli değişen uluslararası güvenlik ortamı karşısında ittifaka yol haritası olması için hazırlanan konseptler, müttefiklerin içinde faaliyet gösterdikleri döneme ilişkin ortak anlayışlarını dile getirerek,

2015, s.14.

6 Ali Akdemir vd., Stratejik Yönetim, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2018, s.5.

7 Nevzat Denk, Strateji Oluşturma Modeli, Beta Yayınları, İstanbul, 2011, ss.7-9.

ittifakın gelecek dönemde karşılaşılabileceği zorluklar, fırsatlar ve tehditlere yönelik öngöründe bulunmaktadır. Bu öngörüler neticesinde de örgütün kısa ve orta vadede güvenlik yaklaşımı esasları ve askeri yapısının geleceğe uyumu için gerekli prensipleri açıklanmaktadır.⁸

2. NATO'nun Geçmiş Dönem Stratejik Konseptleri

Temel amacı ittifak üyelerinin bağımsızlığı ve güvenliğini siyasi ve askeri yollarla garanti altına almak olan NATO, sürekli değişim gösteren uluslararası güvenlik ortamına ve gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için değişken zaman aralıklarıyla stratejik konsept hazırlamaktadır. NATO'nun 1949 yılında kurulmasından 2010 yılına kadar stratejik konsept planlama düşüncesinin geliştiği üç farklı dönem olmuştur. Bunlar; Soğuk Savaş dönemi (1949-1991), Soğuk Savaş sonrası dönem (1991-2001) ve 11 Eylül 2001 sonrası terörizmle mücadele dönemidir (2001-2010).⁹

Esasında Sovyet tehdidine yönelik Kuzey Atlantik bölgesinde savunma örgütü olarak oluşturulan ittifak, Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği ile ilişkilerini ve bu ilişkilere istinaden geliştirdiği stratejilerini üç ayrı süreç içerisinde planlamıştır. Bu süreçler; 1949-1962 gerginlik dönemi, 1962-1968 yumuşama-detant dönemi ve 1968-1990 uzlaşma dönemidir.¹⁰

NATO, Doğu ve Batı eksenini arasında keskin iki kutuplu cepheleşme ile gerilim ve ihtilafın hâkim olduğu Soğuk Savaş döneminde; 1949, 1952, 1957 ve 1968 yılları olmak üzere kamuoyundan gizli tutulan dört stratejik konsept geliştirmiştir. NATO, tehlikeli ve pahalı bir silahlanma yarışına yol açan bu iki kutuplu dünya düzeninde stratejisini temel olarak savunma ve caydırıcılık üzerine kurmuştur. Soğuk savaş döneminin son yirmi yılında ise savunma ve caydırıcılık temel kavramlarının yanına yumuşama ve diyalog kavramlarını ekleyerek daha kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir. Soğuk Savaş sonrası ise 1991, 1999 ve 2010 yıllarında kamuoyuna açık üç stratejik konsept yayınlanmıştır. Bu dönem başlangıcında dağılan Sovyetler Birliği coğrafyasına karşı açık kapı politikası sürecine geçen NATO, 11 Eylül terör saldırıları hitamında uluslararası terörle mücadele ve Kitle İmha Silahlarının (KİS) yayılmasının önlenmesi konularına daha ağırlık vermiştir. Müteakip süreçte üye sayısını yıllara sâri olarak arttıran ittifak, ilk defa Avrupa-Atlantik bölgesi ötesine harekât icra etmiştir. 2010 yılında ise stratejisine enerji güvenliğinin sağlanması ve siber saldırıların önlenmesini katarak “Aktif

⁸ NATO İnternet Sayfası, “Strategic Concepts”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm, (Erişim Tarihi: 15.11.2022).

⁹ Yusuf Özer, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO'nun Stratejik Kültür Dönüşümü”, Güvenlik Yazıları Serisi, Mayıs 2021, No: 58, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2021/05/NATOSTrategjikKonsept_YusufOzer_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 15.11.2022), s.2.

¹⁰ Derya Gonca Peksarı, NATO'nun Değişen Konsepti, Asil Yayınları, Ankara, 2007, ss.33-34.

Angajman, Modern Savunma Stratejik Konsepti”ni oluşturmuştur.¹¹

Mavi Vatan
şubat 2023
Sayı 12

2.1. İlk Stratejik Konsept: Tecavüzü Caydırma

Kuzey Atlantik Konseyi tarafından 1949’da onaylanan ilk strateji belgesi “Kuzey Atlantik Bölgesinin Savunması için Stratejik Konsept (DC 6/1)”dir. Belge, NATO’nun ana misyonunun ittifaka yönelik saldırganlığı caydırmak olduğu, ancak misyonun başarısızlığı durumunda bir tecavüz ile karşılaşılırsa NATO kuvvetleri tarafından angajman başlatılacağını belirtmektedir. Belgede, üye ülkelerin savunma katkısının askeri kapasiteleri oranında olacağı ve ülkeler arasında standardizasyon ve tamamlayıcılık unsurunun temel alınacağı kaleme alınmıştır. Ayrıca NATO’nun askeri kapasitesinin Sovyetler Birliğine kıyasla nicel olarak az olduğu, fakat Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin nükleer yeteneklerine nitelik olarak güven duyulduğu belirtilmiştir. Bu maksatla ittifakın mümkün olan her tip silah ve vasıta ile stratejik bombardıman yeteneğini teminat altında bulundurması ihtiyacı vurgulanmıştır.¹²

2.2 Kore Savaşı ve Yeni Strateji: Entegre Kuvvetlerin Oluşturulması

25 Haziran 1950’de Kuzey Kore’nin Güney Kore’yi işgal etmesi, ABD ve dolayısıyla NATO’nun stratejik düşüncesine yeniden yön vermiştir. Kore Savaşı’nın başlaması, NATO’nun askeri yapısının etkinliği ve NATO kuvvetleri gücünün sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca savaş, dünya ve özellikle Avrupa barışına esas tehdidin sadece politik seviyede değil aynı zamanda askeri nitelikte olduğunu göstermiştir. Bu sebeple merkezi komuta altında bütünleşik entegre bir askeri gücün oluşturulması kararlaştırılmıştır. Karar kapsamında 1951 yılında, müteakip dönemde ABD’nin 34’üncü Başkanlığını da yapacak olan General Dwight D. Eisenhower komutanlığında, Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhı (Supreme Headquarters Allied Powers Europe-SHAPE) kurulmuştur. Bununla birlikte o güne kadar var olan Bölgesel Planlama Grupları lağvedilerek Atlantik Yüksek Komutanlığı (The Supreme Allied Commander Atlantic-SACLANT)¹³ oluşturulmuştur.

1952 yılında Türkiye ve Yunanistan’ın ittifaka katılması ile devam eden yapısal değişim ve strateji geliştirme süreci, 3 Aralık 1952’de Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanan “Kuzey Atlantik Bölgesinin Savunması için Stratejik Konsept (MC 3/5)” ile tamamlanmıştır. Yeni Stratejik Konsept, 1949 belgesindeki temel esasları muhafaza etmiştir. Konseptte istinaden hazırlanan askeri stratejide ise; Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu devletlerinin savaş açma

¹¹ “Strategic Concepts”, a.g.y.

¹² “Strategic Concepts”, a.g.y.

¹³ Atlantik Yüksek Komutanlığı, 19 Haziran 2003’te Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (Allied Command Transformation-ACT) olarak yeniden teşkilatlandırılmıştır. İttifakın askeri yapısı ve kuvvetlerine yönelik yetenek ve doktrin gelişimini sağlamak amacıyla oluşturulan ACT, bu süreçte SACLANT’ın eski askeri misyonlarını NATO’nun Müttefik Operasyon Komutanlığı (Allied Command Operations-ACO)’na bırakmıştır.

irade ve kabiliyetini yok etmek amacıyla öncelikle her türlü silahın kullanıldığı hava saldırısı ve buna paralel olarak yürütülecek müşterek operasyonlar öngörülmüştür. Bununla birlikte NATO'nun Doğu kenarında savunma hattının ileriye taşınması ihtiyacı ön plana çıkmıştır. Demir Perde'ye olabildiğince yakın tertiplenmek maksadıyla başlatılan çalışmalar, 1955 yılında Federal Almanya Cumhuriyetinin NATO üyeliğini beraberinde getirmiştir.¹⁴

2.3 Stratejiye Yeni Bakış ve Yeni Yaklaşım: Topyekûn Mukabele

İki yüz bine yakın insanın ölümüne neden olan Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine ABD'nin atom bombası saldırısı ile dünya nükleer silah gerçeği ile tanışmıştır. 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin nükleer silah denemesi yapması, ABD ve Sovyetler arasında nükleer silahlar üzerine strateji yürütülmesi sürecini beraberinde getirmiştir. 1953 yılı sonunda ABD savunmaya daha fazla harcama yapmadan, Sovyetler karşısında askeri etkinlik sağlamak ve caydırıcı olmak amacıyla savunma politikasını nükleer silah kullanımına bağımlı kılan "Yeni Bakış" stratejisini kabul etmiştir.¹⁵

Önceki dönem belgelerinde zaman zaman ima edilmesine rağmen nükleer silahlara stratejisinde yer vermeyen NATO, ABD ve Avrupalı bazı üyelerin çağrısı üzerine SHAPE çatısı altında "Yeni Yaklaşım Grubu" oluşturmuştur.¹⁶ Grubun çalışması sonucunda önerdiği "Topyekûn Karşılık" Stratejisi, kısa süre sonra NATO tarafından da kabul edilmiştir. Müteakip süreç içerisinde 1957 yılında yeni "Stratejik Konsept (MC 14/2)" ilan edilmiştir. Nükleer silahların kullanımından kesin ifadelerle söz edilen bu stratejiye göre; muhasım ile herhangi bir çatışmada karşıtın kullandığı silahın nev'ine bakılmaksızın nükleer silahlar kullanılacak, nükleer taarruzlar şehir, liman ve sanayi tesislerine yapılırken, taktik taarruzlar karşıtın silahlı unsurlarının imhasına yönelik planlanmıştır. Esas itibarıyla Sovyetler Birliği ile sınırlı savaş konseptinin kabul edilmediği ve karşıtın tamamen imhasını öngören topyekûn karşılık stratejisi, nükleer savaş ihtimalinin düşük olduğu kanısıyla benimsenmiştir. Devam eden süreçte Sovyetler Birliği'nin uzun menzilli silah istihali ile iki kutup arasında kısmen denge sağlanınca ittifakın bu stratejisi yumuşamaya başlamıştır.¹⁷

2.4 Dehşet Dengesinden Yumuşamaya: Esnek Mukabele

NATO'nun üçüncü stratejik konseptinin kabul edilmesini izleyen süreçte ittifakın stratejisini sorgulayan birtakım uluslararası gelişmeler meydana gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin 4 Ekim 1957'de ilk yapay uydusu Sputnik'i uzaya fırlatarak uzay yarışını başlatması ve Kıtalar Arası Balistik Füze (Inter-

¹⁴ "Strategic Concepts", a.g.y.

¹⁵ Derya Gonca Peksarı, a.g.e., ss.34-36.

¹⁶ "Strategic Concepts", a.g.y.

¹⁷ Beril Dedeoğlu, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.233.

Continental Ballistic Missile-ICBM)’lere sahip olması, NATO’nun topyekûn karşılıklı stratejisi ile yaratmak istediği nükleer caydırıcılık üzerine kurulu rekabet avantajını sarsmıştır. Daha önce olası Sovyet saldırısından uzak olan ABD anakarası, uzun menzilli balistik füzeler ile saldırıya açık hale gelmiştir. Bu sayede iki ülke arasında nükleer silah ve menzil dengesi sağlanmıştır. Karşılıklı temin edilmiş tahribatı öngörerek iki ülkenin birbirine vereceği zararı ölçülemez boyuta taşıyan ve rakipler arasında korkuya dayanan bu durum tarihte “Dehşet Dengesi”¹⁸ olarak adlandırılmıştır.¹⁹

Küba’nın politik rejimine karşı 1961 yılında Domuzlar Körfezi’nde gerçekleştirilen ABD destekli başarısız çıkarma harekâtı sonrası Küba ve Sovyetler Birliği yakınlaşması başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin 1962 yılında Küba’da füze üslerine sahip olduğunun ortaya çıkmasıyla, ABD-Sovyetler gerginliği zirveye ulaşmıştır. Olası savaş durumunda birbirlerini yok edebilecek silahlara sahip iki bloğun karşı karşıya geldiği bu durum, İzmir Çiğli’de konuşlu Jüpiter füzelerinin sökülmesi ile çözülmüştür. Yaşanan bu kriz ile olası bir gerilimin taraflar arasında bir nükleer felakete yol açabileceğinin anlaşılması sonucunda “Detant” olarak nitelendirilen yumuşama dönemi başlamıştır.²⁰

Realist teorinin güç esaslı düşüncelerinin yerini, iş birliği ve karşılıklı bağımlılığı öngören Neo-liberal kuramın almaya başladığı bu döneme uygun yeni NATO stratejisinin belirlenmesi maksadıyla Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel görevlendirilmiştir. 1956 yılında hazırlanan “Üç Akil Adam Raporu”nu²¹ temel alarak oluşturulan ve güvenlik sorunlarına daha işbirlikçi yaklaşım öngören Harmel’in 1967 yılı tarihli raporu; NATO’nun temel ilkeleri doğrultusunda ittifakın bütünlüğünü savunmaya devam ederken, Doğu Avrupa ülkeleri ile yakınlaşma amaçlamıştır. Bahse konu rapor çerçevesinde yürütülen detant süreci ise iki blok arasında yumuşamayı başlatmıştır. Bu sürece karşı çıkarak politik çekişmelere neden olan Fransa’nın, NATO’nun askeri kanadından çıkmasıyla birlikte “Esnek Mukabele Stratejisi” temeline oturtulmuş yeni “Stratejik Konsept (MC 14/3)” kabul edilmiştir.²²

18 MAD; Mutual Assured Destruction, literatürde “Dehşet Dengesi” olarak telaffuz edilmektedir.

19 Derya Gonca Peksarı, a.g.e., s.40.

20 Güngör Şahin, Küresel Güvenlik ve NATO, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016, s.78-79.

21 Üç Akil Adam Raporu (The Three Wiseman Report); Halvard Lange (Norveç), Lester B. Pearson (Kanada) ve Gaetano Martino (İtalya) tarafından 13 Aralık 1956 tarihinde örgüte sunulan, NATO’nun sadece askeri planlama ve kuvvet oluşturan askeri bir örgüt olmasının ötesinde; siyaset, ekonomi ve bilim alanlarında askeri olmayanların iş birliği ve koordinasyonu ile politik rol üstlenmesine yönelik önerilerde bulunulan bir rapordur. Üç Akil Adam ve Harmel raporu günümüzde halen NATO’da değer gören raporlar olup Stratejik Konseptlerin daha geniş bir çerçevede yorumlanması ve NATO’nun 1991’de ortaya çıkacak güvenlik sorunlarında daha işbirlikçi yaklaşmasını sağlamıştır. Detaylı bilgi için bakınız; https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_139363.htm, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

22 Derya Gonca Peksarı, a.g.e., s.41-42.

Soğuk Savaş sonuna kadar ittifakın ana stratejisi olarak kalan esnek mukabele stratejisi; muhtemel bir saldırı karşısında savunmanın öncelikli konvansiyonel silahlarla yapılması, başarılı olunamazsa gerginliğin kontrollü tırmandırılarak öncelikli taktik nükleer silahların kullanılması ve yine başarı sağlanamazsa stratejik nükleer silahlara başvurulmasını öngörmüştür. Birçok durumda öncelikle konvansiyonel silahların kullanılmasını kabul eden bu stratejide, kullanımının kademeli olarak arttırılması öngörülen nükleer silahların ne zaman, hangi eşikte tercih edileceği belirsiz bırakılarak caydırıcılık sağlanması hedeflenmiştir.²³

Yumuşama süreci kapsamında oluşturulan esnek mukabele stratejisi, ABD ve Sovyetler Birliği arasında SALT-I ve SALT-II Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşmaları ve Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı (AGİK)²⁴ ile iki blok arasında yumuşamayı mümkün kılan Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasını sağlamıştır. Ancak 1970'lerin sonundan itibaren Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali ve Avrupa Doğu Bloğu topraklarında SS-20 füzeleri bulundurması, gerginliğin yeniden tırmanmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında NATO, Avrupa'da Pershing-II nükleer silahları ve seyir füzeleri konuşlandırarak "Çift Yön Politikası Kararı"²⁵ almıştır. Bu sebeple detant süreci ile öngörülen politik rolün kullanımı ve iş birliği odaklı yaklaşımın başarıya ulaşması ancak Soğuk Savaşın son bulmasıyla gerçek anlamda hayata geçirilebilmiştir.

2.5 Soğuk Savaş Sonrası Dönem: Azaltılmış İleri Savunma

1991 yılı sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber, geçmiş yıllarda daha çok askeri maksatlı gizli stratejiler yaratan NATO için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde dikkat çeken en önemli değişiklik, stratejik konseptlerin kamuoyuna açıklanması olmuştur. Yeni dönemle birlikte stratejik konseptler; ittifakın siyasi politik stratejisini kamuoyuna açık olarak sunarken, aynı zamanda askeri yapıya rehber olan ilkeleri belirleyen belgeler haline gelmiştir. Stratejiler; üye ülkeler, ortaklık kurulan devletler ve muhtemel tehditleri dikkate alarak, aynı anda birçok unsura hizmet edecek şekilde hazırlanmıştır. Bununla birlikte tehditlerin caydırılması, müttefik ve ortak ülkelerin güvenliğinin sağlanması ve NATO politikalarına rehber olunması

23 Fulya Aksu Ereker, "NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri", Güvenlik Yazıları Serisi, Ekim 2019, No:23, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOSTrategikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 20.11.2022), s.3.

24 AGİK 1994 Budapeşte zirvesinde uluslararası teşkilata dönüşerek, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını almıştır.

25 NATO İnternet Sayfası, "Special Meeting of Foreign and Defence Ministers (The Double-Track Decision on Theatre Nuclear Forces)", https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27040.htm, (Erişim Tarihi: 20.11.2022)

gibi birden fazla amaca hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır.²⁶

Yeni dönemde kitlesel çatışma tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte daha çok iş birliğine dayalı yeni güvenlik yaklaşımı tercih edilmiştir. Bu bağlamda hazırlanan “1991 Stratejik Konsepti”, hem biçim hem de içerik bakımından önceki belgelerden önemli ölçüde farklılıklar içermektedir. Yeni konsept, NATO’nun temel amacının üyelerin güvenliğinin sağlanması olduğunu belirtmekle beraber, bütün Avrupa’da güvenliğin genişletilmesi için eski rakip Doğu Bloğu ülkeleriyle ortaklık ve iş birliği öngörmüştür.²⁷ Konseptin ilkeleri 1990 Londra zirvesi ile tespit edilmiş ve 1991 Roma zirvesinde yürürlüğe koyulmuştur. Konseptte, ittifak yapısına yönelik geniş kapsamlı bir saldırı tehdidinin olmadığı belirtilirken; siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlardan kaynaklanan istikrarsızlıklar, etnik ve bölgesel çatışmalar ile KİS’lerin yayılmasının önlenmesi gibi konular güvenliğe ilişkin yeni tehditler olarak belirtilmiştir.²⁸ Yeni tehditler dâhilinde müteakip yıllarda başta Bosna ve Kosova olmak üzere Balkanlar’da yaşanacak gerginliğin güvenlik ihtiyaçlarını ne ölçüde etkileyeceği ve doğrudan askeri müdahaleye yol açacağı öngörülmemiş olsa da, Avrupa ve Avrasya siyasi görünümde köklü değişikliklerin olduğu kabul edilmiştir. Silahlı kuvvet yapısı olarak müttefiklere yönelik saldırganlığa karşı ihtiyaç duyulduğunda miktarı ve kabiliyeti arttırılacak şekilde esnek ve hareketli küçük kuvvet yapısı öngörülmiştir.²⁹ “Azaltılmış İleri Mevcudiyet” olarak tanımlanan bu yeni stratejiye göre artık büyük bir tehdit algısı bulunmadığı için merkez bölgede, daha esnek ve hareketli birlikler bulundurulması planlanmıştır. NATO’nun temel savunma ve caydırıcılık görevi ile birlikte yeniden şekillenen dünya düzeninin koşulları gereği, önleyici diplomasi ve kriz yönetimi gibi yeni misyonlar tanımlanmıştır. Ayrıca barış ve istikrarı korumaya yönelik nükleer silah kullanımının asgari düzeye indirilmesi kararlaştırılmıştır. Tüm bu misyonlar kapsamında Avrupa Birliği (AB), Batı Avrupa Birliği (BAB) ve AGİK’le iş birliği yapabileceği ve ihtiyaç olması durumunda BM misyonuna destek sağlanabileceği belirtilmiştir.³⁰

2.6 . NATO’nun 50’nci Yılı: Kapsamlı Güvenlik Kavramı

Kolektif savunma anlayışının yanına 1991 yılı stratejisinde barışı koruma ve kriz yönetimi misyonlarını ekleyen NATO, Yugoslavya’nın dağılmasıyla birlikte Balkanlar’da yaşanan etnik çatışmalar ve toplumsal göç hareketleri gibi Avrupa’nın güvenliğini tehdit eden bölgesel sorunlarla karşılaşmıştır. Bu

26 David S. Yost, “NATO’s Balancing Act”, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 2014, s.8.

27 NATO İnternet Sayfası, “NATO Handbook”, Brussel, 2006, <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.11.2022), s.18.

28 Firat Purtaş, “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2005, Cilt: 1(2), 7-30, s.9.

29 David S. Yost, a.g.e., s.9.

30 Firat Purtaş, a.g.m., s.10.

sorunlara müdahale etmek maksadıyla yapısını dönüştürme kararı alan NATO, 1994 yılında kendi bünyesinde BAB ile ortak çalışarak insani yardım, barışı koruma ve barışı uygulama harekâtları icra edebilecek Birleşik Müşterek Görev Gücü (Combined Joint Task Force-CJTF) oluşturmuştur.³¹ Bosna-Hersek sorununun çözümüne yönelik imzalanan Dayton Antlaşması ile tesis edilen barışın idamesi amacıyla, 1995 yılında NATO önderliğinde uluslararası Barış Uygulama Gücü (Implementation Force-IFOR)³² kurulmuştur. BM misyonuna destek sağlanan bu harekât ile NATO dışı ülkelerle ortak harekâtlarda yer alınabileceği kabul edilmiştir.³³ Bu hususlarla birlikte, 1994 yılında Doğu Avrupa ülkeleri ile askeri iş birliğini arttırmak ve bu ülkeleri NATO üyeliğine hazırlamak için Barış İçin Ortaklık (BİO) programı başlatılmıştır. Ayrıca 1996 yılında Avrupa Güvenlik ve Savunma Girişimi (European Security and Defence Initiative-ESDI) NATO içerisinde oluşturulmuştur. 1997 yılında da “Karşılıklı İlişkiler, İşbirliği ve Güvenlik Konusunda NATO-Rusya Kurucu Senedi”nin imzalanması sonucunda NATO’nun stratejisinin tekrar gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır.³⁴

Bu kapsamda ABD’de 2001 Eylül ayında gerçekleşen terör saldırıları esnasında yürürlükte olan 1999 stratejik konsepti, 24 Nisan 1999 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanmıştır. Örgütün altıncı stratejisi olan 1999 Konsepti’nde; Avrupa-Atlantik bölgesinin savunması ön plana çıkarılarak, NATO’ya yeni katılan devletlerle birlikte daha kapsamlı bir bütünleşmenin sağlandığı vurgulanmıştır.³⁵ Bununla birlikte terörizm ve insan hakları ihlalleri yeni güvenlik riskleri olarak tanımlanırken, NATO’nun temel görevleri; güvenlik, dayanışma, caydırıcılık ve kolektif savunma olarak belirlenmiştir. 1991 Stratejik Konsepti’nden farklı olarak; en önemli güvenlik risklerinin, doğrudan bir saldırı tehdidi yerine istikrarsızlık yaratabilecek ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlar olduğu ifade edilmiştir. Yeni tehditlerin kapsamı nedeniyle ittifakın yapısı, sadece üye ülke topraklarının savunulması düşüncesinden küresel güvenlik anlayışına evrilmiştir.³⁶

Belgede örgütün kendi üye ülke toprakları bölgesi iç halka, üye ülke

31 Öner Akgül, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2008, Cilt: 4(7), 91-124, s. 95.

32 BM Güvenlik Konseyi’nin 1088 sayılı kararı gereğince IFOR’un yerine bir yıl sonra yine NATO önderliğinde çok uluslu İstikrar Gücü (Stabilization Force-SFOR) kurulmuş, Aralık 2004’te Avrupa Güvenlik ve Savunma Girişimi (AGSP) kapsamında oluşturulan Avrupa Birliği Kuvveti (European Union Force-EUFOR) adını almıştır.

33 Fırat Purtaş, a.g.m., s.10.

34 Enrique Pérez Ramírez, “The New NATO Strategic Concept: A Vision From Spain”, UNISCI Discussion Papers, 2010, Cilt:22, 162-187, s.169.

35 NATO İnternet Sayfası, “The Alliance’s Strategic Concept (1999)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm, (Erişim Tarihi: 20.01.2023).

36 Ali Bilgin Varlık, “NATO’s Transformations and Turkey”, Ahmet Yıldız (ed.), Geleceğin Güvenliği, TASAM Yayınları, 2019, İstanbul, 271-290, s.283.

sınırlarına yakın bölgeler dış halka olarak belirtilirken; barışı koruma, kriz yönetimi ve ülkeler arası ortak çalışmanın Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik ve istikrarın artırılması için gerekli olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca ittifakın önleyici ve alan dışı müdahale misyonlarının icrası için ihtiyaç duyacağı askeri yeteneklerin sürekli olarak geliştirilmesi ve yakın gelecekte nükleer ile konvansiyonel kuvvetlerin uygun oranda beraber muhafaza edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.³⁷

2.7 11 Eylül Gölgesinde Yeni Strateji: Aktif Angajman-Modern Savunma

1999 stratejik konsepti sonrasında ittifakın uluslararası toplumdaki siyasi rolü ve öncelikle AB olmak üzere uluslararası kuruluşlarla ilişkileri tartışmaya devam etmiştir. Tartışmalar sürerken Washington ve New York'taki 11 Eylül saldırıları ile NATO'nun kuruluşundan 52 yıl sonra ilk defa 5'inci maddenin uygulamaya koyulması, uluslararası güvenlik ortamında paradigma değişiminin ilk işareti olmuştur. 11 Eylül saldırısını izleyen süreçte; Madrid, Londra, Kazablanka, Bali, Mumbai ve İslamabad'da yaşanan uluslararası terör vakaları ise yeni sürecin merkezine terörle mücadelenin oturtulmasına neden olmuştur.³⁸ Terörle mücadele ve KİS'lerin yayılmasının önlenmesi hususunun uluslararası güvenlik anlayışında öne çıktığı bu dönem, stratejik anlayışı simetrik savaştan asimetrik savaşa doğru dönüşmeye başlayan NATO'nun, askeri ve politik olarak yeniden yapılanma sürecine girmesine neden olmuştur.³⁹ Bu kapsamda terörle mücadele ile ilgili yeni konsept ve eylem planı geliştirileceği ve uluslararası toplumun terörle mücadele çabasına destek verileceğinin belirtildiği 2002 Prag zirvesinde, yetenek geliştirme kapsamında Müttefik Kuvvetler Dönüşüm Komutanlığı (Allied Command Transformation-ACT) ve NATO Mukabele Kuvveti (NATO Response Force – NRF) kurulması kararı alınmıştır.⁴⁰

Bununla birlikte, 11 Eylül terör saldırısının ardından NATO önderliğinde Afganistan'da Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (International Security Assistance Force-ISAF) kurulmuştur. Devam eden süreç içerisinde 2003 yılında ABD, Irak'ı işgal etmiş ve 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasındaki Güney Osetya gerginliği yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda değişime uğrayan yeni uluslararası güvenlik ortamı, ittifakın yapısının ve stratejisinin güncellenmesi ihtiyacını yeniden doğurmuştur. Bu kapsamda

37 "Strategic Concepts", a.g.y.

38 Enrique Pérez Ramírez, a.g.m., s.171.

39 Yusuf Özer, a.g.m., ss.5-6.

40 Atlantik Konseyi İnternet Sayfası,"Transforming the NATO Military Command Structure: A New Framework for Managing the Alliance's Future", Ağustos 2003, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/transforming-the-nato-military-command-structure-a-new-framework-for-managing-the-alliances-future/> (Erişim Tarihi: 21.11.2022).

öncelikli olarak 2006 Prag zirvesinde, geleceğin güvenlik ortamını analiz eden ve ittifakın ihtiyaç duyduğu yeni strateji için ihtiyaç duyulan planlama programı, istihbarat faaliyetleri ve imkân kabiliyetlerin çerçevesini çizen kapsamlı bir politik kılavuz yayımlanmıştır.⁴¹ Takiben NATO'nun 60'ıncı yılında gerçekleştirilen 2009 Strasburg zirvesinde, 2010 stratejik konseptinin hazırlanma sürecinin öncüsü olan ittifak güvenliğine yönelik deklarasyon açıklanmış ve yeni konsept hazırlanma süreci başlatılmıştır.⁴²

11 Eylül sonrası dönemde oluşan uluslararası güvenlik paradigmasına yönelik güçlü mesajlar taşıyan ve “Aktif Angajman-Modern Savunma” başlığı ile 2010 Lizbon zirvesinde onaylanan stratejik konsept⁴³; ittifakın barış, özgürlük, güvenlik ve ortak değerler etrafında oluşturulan varlığının sürdürülmesi misyonunun değişmediğini belirtmektedir. Belgede; “Etkin Muharebe” ve “Modern Savunma” kavramlarına vurgu yapılarak, değişen dünya ve çeşitlenen tehditlere yeni kabiliyetler ve yeni ortaklıklarla cevap verileceği belirtilmiştir.⁴⁴ Yeni risk ve tehditlerin çeşitlenerek geniş alana yayıldığı belirtilen 2010 konseptinde; Avrupa-Atlantik bölgesini gün geçtikçe daha çok tehdit eden balistik füzelerin konvansiyonel tehdit odağı olduğu, başta nükleer silahlar olmak üzere KİS'lerin yayılmasının güvenlik ortamını tehdit ettiği, terörizmin üye ülke toprakları ve vatandaşlarına doğrudan tehdit oluşturduğu, NATO sınırlarına komşu bölgelerde yaşanan istikrarsızlık ve çatışmaların ittifakı doğrudan tehdit ettiği, siber saldırıların yoğunlaşmasına bağlı olarak artık üye ülkeler için maliyetli hale geldiği, askeri teknoloji gelişimindeki hızlı ivmenin yıkıcı güç etkisi yarattığı ve iklim değişikliği, su kaynaklarının azalması, sağlık riskleri gibi etmenlerin NATO'nun planlama ve harekât faaliyetlerini etkilemeye başladığı belirtilmiştir.⁴⁵ Bahse konu tehditler kapsamında kolektif savunma, kriz yönetimi ve kooperatif güvenlik olmak üzere üç temel görev tanımlanmıştır. Ayrıca konseptte; Rusya Federasyonu da dâhil olmak üzere ittifak ile benzer değerleri paylaşan tüm Avrupa demokrasilerine yönelik açık kapı politikasının devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Öte yandan müttekabiliyet, karşılıklı saygı ve fayda doğrultusunda ülkelerle ortaklık stratejisinin yürütülmesi öngörülmüştür.⁴⁶

41 “Strategic Concepts”, a.g.y.

42 Fulya Aksu Ereker, a.g.m., s.5.

43 NATO İnternet Sayfası, “Active Engagement Modern Defence Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm, (Erişim Tarihi: 26.11.2022).

44 “Active Engagement Modern Defence Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization”, a.g.y., s.4.

45 “NATO 2010 Stratejik Konsept Değerlendirmesi”, Bahçeşehir Üniversitesi, Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Ocak 2011, ss. 5-6.

46 “NATO 2010 Stratejik Konsept Değerlendirmesi”, a.g.e., ss.11-13.

3. NATO 2022 Stratejik Konsepti

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Aktif Angajman-Modern Savunma Stratejik Konseptinin yayınlandığı 2010 yılından itibaren dünya, uluslararası güvenlik sistemini temelden sarsan birçok olay ile karşı karşıya kalmıştır. Öncelikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika yönetimlerini yeniden şekillendirme çalışmaları çerçevesinde yaşanan Arap Baharı hareketlerinin, başta Libya ve Suriye olmak üzere iç savaşa sürüklediği ülkelerde yaşanan karışıklıklar, ittifakın güney kanadının güvenliğini derinden etkilemiştir. Bununla birlikte 2011 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nin 1970 ve 1973 sayılı kararlarına⁴⁷ istinaden ittifakın icra ettiği Birleşik Koruyucu Harekâtı (Operation Unified Protector), Libya'da yaşanan istikrarsızlığı daha da büyütmüş; Irak, Suriye ve Afganistan üzerinden örgüt ülkelere doğru zaten var olan düzensiz göç, artık denizlere de taşınmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2014 yılında Kırım'da yaşanan ayrılıkçı hareketler lehine yarımadaya müdahale ederek bölgeyi ilhak etmesi ve 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna topraklarında operasyona başlaması ise Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da sağlanan uzun süreli barış dönemini sonlandırmıştır.

Dünya düzenini sarsan bu olayların gerçekleşmesiyle birlikte, son yıllarda dünya genelinde gün yüzüne çıkan ülkeler arası stratejik rekabet, ittifak sınırları yakın çevresinde oluşan istikrarsızlık ve artan terörizm tehdidi ittifakın güvenlik algılamasında değişime neden olmuştur. Bununla birlikte; iklim değişikliği sorunu, salgın hastalıklar ve çığır açan yıkıcı teknolojik gelişmeler gibi yeni zorluklar ittifak için uluslararası güvenlik ortamının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda 2019 yılında Londra'da başlatılan ittifakın stratejisini değerlendirme sürecini, “güçlü ittifakı daha da güçlü yapmak” mottosuyla ve geleceğin zorluklarıyla bugünden yüzleşme hedefiyle oluşturulan 2030 gündemi⁴⁸ takip etmiştir. 2021 yılı Brüksel Zirvesi'nde 2030 gündemi doğrultusunda ittifakı önümüzdeki on yıl ve sonrasına taşıyacak yeni stratejik konseptin hazırlanması kabul edilmiş,

47 BMGK 26 Şubat 2011 tarihli ve 1970 sayılı kararıyla; Libya'da süregelen çatışmaların sona erdirilmesi, Uluslararası Ceza Mahkemesince olaylara yönelik soruşturma açılması, Libya'ya silah ambargosu uygulanması, Kaddafi ve sorumlu üst düzey yöneticilere seyahat yasağı getirilmesi ve mal varlıklarının dondurulmasını istenmiştir. Almanya, Çin, Rusya, Hindistan ve Brezilya'nın çekimser oy kullandığı 17 Mart tarihli ve 1973 sayılı kararı ile ise; Libya hava sahasının uçuşa yasak bölge ilan edilmesi, sivillere yönelik şiddete son verilmesi ve bunların sağlanamaması durumunda “gereken tüm önlemlerin alınması” suretiyle sivillerin korunması hüküm altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Anlaşması, VII. Bölümü, 41. ve 42. maddelerine atıfta bulunarak alınan bu kararlarla Libya'ya askeri müdahaleye giden yol açılmıştır.

48 2030 gündemi kapsamında Genel Sekreter liderliğinde NATO'nun nasıl daha da güçlü bir İttifak haline getirilebileceği konusunda yeni fikirler sağlamak amacıyla müttefik parlamenterleri, sivil toplum, kamu ve özel sektör uzmanları ve gençler bir araya getirilerek düşünme süreci başlatılmıştır. Başta “Bağımsız Uzmanlar Grubu” ve “Genç Liderler Grubu” nun hazırladığı değerlendirme raporları baz alınarak işletilen süreç Stratejik Konseptin hazırlanmasında öncülük etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; <https://www.nato.int/nato2030/>, (Erişim Tarihi:21.11.2022).

Haziran ayında icra edilen Madrid Zirvesi'nde ise Müttefik Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından NATO 2022 Stratejik Konsepti⁴⁹ onaylanmıştır.

Önceki stratejik konseptlere göre kısa ve sadeliği ile ön plana çıkan 2022 Stratejik Konsepti, 2030 yılı ve ötesine yönelik ittifak için bir yol haritası niteliği taşımaktadır. Konseptin önsöz kısmında; ittifakın yetmiş yılı aşkın bir süredir üye ülkelerin güvenliğini güvence altına aldığı, yakın gelecekte ittifak topraklarının savunulacağı, toplamda bir milyara ulaşan nüfusun özgürlüğü ve üye ülkelerde mevcut demokrasileri koruma kararlılığının sürdürüleceği vurgulanmıştır. Bu kapsamda üyeler arasındaki kalıcı transatlantik bağın ve ortak demokratik değerlerin esaslı gücüne dayanılarak birlik, beraberlik ve dayanışmanın güçlendirilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir.

Bununla birlikte; Ukrayna'ya karşı Rusya Federasyonu'nun icra ettiği askerî harekâtın uluslararası güvenlik ortamını ciddi şekilde etkilediği, farklı tezahürüyle varlığı devam eden uluslararası terörizm ile dünya çapında artan stratejik rekabet ve büyüyen otoriter rejimlerin ittifak çıkarları ve değerlerine meydan okuduğu belirtilmiştir. Ancak ittifakın adil, kapsayıcı ve kalıcı barış için çalışmaya ve kurallara dayalı uluslararası düzenin savunucusu olmaya devam edeceği vurgulanmıştır. Bu hususta uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunmak için ortaklık kurulan ülkeler ile AB ve BM gibi uluslararası kuruluşlarla yakın bir şekilde çalışacağı bildirilmiştir. Bu hususta ittifakın yeni stratejisinin, 360 dereceyi kapsayan bir yaklaşımla ortak savunmaya dayandığı, bu savunmanın da ittifak kurucu antlaşması 5'inci madde taahhüdüne dayandığı hususunun altı çizilmiştir. Savunma kapsamında örgütün nükleer kapasitesinin önemli yetenek olduğu, nükleer silahlar var olduğu sürece barışı korumak ve saldırganlığı caydırmak maksadıyla NATO'nun da bir nükleer ittifak olarak kalacağı vurgulanmıştır.

3.1 İttifakın 2022 Stratejisinde Maksat ve Hedefleri

Maksat ve hedefler kapsamında üyelerin özgürlük ve güvenliğini korumaya kararlı ittifakın temel amacının ve en büyük sorumluluğunun, her türlü tehdide karşı ortak savunma sağlamak olduğu konseptte yazılmıştır. Bu kapsamda üyeler arasındaki ortak bağın vazgeçilmez olduğu belirtilirken, BM Şartı ve Kuzey Atlantik Antlaşması'nın ilkelerine istinaden bireysel özgürlük, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün temel değerler olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca 2010 yılı konseptinde yer alan üç temel görevden “kolektif savunma”, yeni stratejide “caydırıcılık ve savunma” olarak tanımlanmıştır. Bir diğer görev olan “kriz yönetimi” ise “kriz önleme ve yönetimi” olarak revize edilmiştir.⁵⁰

49 NATO İnternet Sayfası, “NATO 2022 Strategic Concept”, 29 Haziran 2022, https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

50 “NATO 2022 Strategic Concept”, a.g.y.,s.4.

“Ortaklıklar yoluyla güvenlik” olan son görev için ise herhangi bir değişiklik öngörülmemiştir. Müttefiklerin ortak savunmasını ve güvenliğini sağlamak için tamamlayıcı nitelikte olan bu üç temel görev ile birlikte eski konseptte yer verilmeyen “iklim değişikliği”, “insan güvenliği” ve “kadın, barış ve güvenlik”⁵¹ gündemlerinin, her temel görev icrası esnasında uygulanacağı, tüm bu hususların yerine getirebilmesi için ise kolektif dayanıklılığın ve teknolojik üstünlüğün geliştirileceği kaleme alınmıştır.

Caydırıcılık ve Savunma kapsamında ittifakın kapasitesinin, konvansiyonel ve füze savunma yeteneklerine ilaveten; uzay, siber ve nükleer yeteneklerin birleşiminden meydana geldiği belirtilmiştir. Bu kapasitenin herhangi bir muhasımı engellemek üzere önemli ölçüde güçlendirileceği ve entegre hava ve füze savunma sistemiyle desteklenecek şekilde kara, deniz, havada daimî varlık göstermeye devam edileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda NATO’nun nükleer silahsız bir dünya hedeflediğinin ifade edildiği belgede, ABD’nin mevcut yeteneği başta olmak üzere sahip olunan stratejik nükleer gücün ittifakın güvenliğinin temel dayanağı olduğu, bu hususta Birleşik Krallık ve Fransa’nın da yeteneklerinin buna katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.

Kriz Önleme ve Yönetimi başlığı altında geçmiş dönemde icra edilen operasyonlardan alınan dersler kapsamında birlik hazırlık durumlarının, askeri/sivil yeteneklerin ve sivil/asker iş birliğinin geliştirilmesinin sürdürüleceği, bu hususların düzenli tatbikatlar icrası ile sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca yeni konseptte, stratejik ortaklık sürdürülen ülkelerin, NATO liderliğinde icra edilen kriz yönetimine önemli destek sağladığı ve olası kriz bölgelerine yakın coğrafyalardaki ortak ülkelerin, güvenlik ve kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik desteğin artırılacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte eski konseptte yer almayan sivillerin korunması ve verilecek zararların azaltılmasına yönelik “insan güvenliği” hususuna harekâtlarda öncelik verileceği yeni strateji belgesinde yer almıştır.

Bir diğer önemli husus olarak, ittifakın Doğu kanadında Rusya’dan kaynaklı gerilimler devam ederken, eş zamanlı olarak Güney kanadında terör örgütü DEAŞ ve artan göçmen krizi ile mücadele edilmesi, savunma anlayışında kapsamlı yaklaşımı gerektirmiştir. Bu gerekliliğin etkisi ise 2015 yılından itibaren kullanılmaya başlanan “360 derece yaklaşımı”nın, yeni konseptte “tüm yönlerden (360 derece) her türlü tehdide karşı kolektif savunma sağlanması”

51 Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi, BMGK’nın 31 Ekim 2000 tarihli ve 1325 sayılı kararına istinaden başlatılmıştır. Gündem; dünyada yaşanan çatışmaların kadınlar ve kız çocukları üzerinde oluşturduğu orantısız etkinin azaltılması, kadınların barış ve güvenlikte oynadığı hayati rolün farkında olarak ittifak faaliyetlerine toplumsal cinsiyet eşitliğinin dahil edilmesini kapsamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız; https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

maksat ve hedefi olarak ilave edilmesi olmuştur. Yeni stratejik konseptte mücadele alanlarına; Hint-Pasifik, Arktik ve Sahel Bölgesi'nin dahil edildiği göz önüne alındığında, yeni savunma yaklaşımının gelecek dönem içerisinde daha çok bölgeye tesir etme bağlamında önem taşıyacağı anlaşılmaktadır.

3.2 Konseptin Rusya Değerlendirmesi

Konseptin günümüz güvenlik ortamını tanımlayan bölümünde, bir önceki konseptte kendisiyle stratejik iş birliği öngörülen Rusya Federasyonu, ittifak ve Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliği için tehdit olarak tanımlanmıştır. Başta Rusya olmak üzere bazı ülkelerin hem direkt hem de hibrit taktikler kullanarak veya vekil çatışmalar yoluyla örgütün dayanıklılığını test ettiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte uzay ve siber uzayda maksatlı faaliyetler ve yoğun dezenformasyon kampanyaları yürütüldüğü, kitlesel göçün Avrupa-Atlantik bölgesine yönlendirilerek araçsallaştırıldığı, bölgenin enerji ihtiyacı manipüle edilerek ekonomik baskı uygulandığı ifade edilmiştir. Ayrıca Rusya'nın başta ittifakın Doğu ve Güney sınırlarında yer alan ülkelerde olmak üzere uyguladığı istikrarsızlığı tabana yayma, korkutma, saldırganlık ve ilhak politikalarıyla doğrudan hakimiyet ve etki alanı oluşturmaya çalıştığı belirtilirken, nükleer yeteneklerini modernize ederek caydırma politikası izlediği belirtilmiştir.

Tüm bunların yanı sıra, Rusya'nın Arktik'teki müttefik faaliyetleri ve Kuzey Atlantik'te deniz serbestisini engellemeye yönelik çabalarının stratejik bir mücadele alanı olduğuna dikkat çekilmiştir. 2010 stratejik konsepti metninde yer verilmeyen Arktik bölgesinin, yeni konseptte mücadele alanı olarak tanımlanmasının ana nedeni; küresel ısınma ile eriyen buzulların bölgede yeni seyrüsefer rotaları açması ve bölgenin sahip olduğu potansiyel enerji kaynaklarının, günümüzde yaşanan enerji ve enerji nakil sorununa alternatif çözümler sunması olarak görülmektedir. Bununla birlikte terör örgütlerine sağladıkları destek sebebiyle Türkiye'nin haklı vetosuna maruz kalan İsveç ve Finlandiya'nın örgüte olası üyeliği durumunda, bölgede iş birliği ve koordinasyonu destekleyen Arktik Konseyi⁵²'nin Rusya Federasyonu hariç tüm üyeleri ittifak ortağı olacaktır. Bu durum ile yeni konseptte Arktik bölgesinden bahsedilmesi beraber ele alındığında, gelecekte ülkeler arası rekabetin artması muhtemel bu bölgeye NATO'nun ilgisinin artacağı değerlendirilmektedir.

Öte yandan Rusya Federasyonu'nun kendi ana karasına sıkıştırıldığı tehdidi algısıyla bugün saldırganlaşmasının nedeni olarak görülen NATO'nun açık

⁵² Arktik Konseyi, 1996 yılında Kanada, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya Federasyonu, İsveç ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından kurulmuş olup Kuzey Kutbu devletleri, Kuzey Kutbu yerli halkları ve diğer Kuzey Kutbu sakinleri arasında sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma konularında iş birliğini, koordinasyonu ve etkileşimi teşvik eden hükümetler arası bir forumdur. Ayrıntılı bilgi için bakınız; <https://www.arctic-council.org>, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

kapı politikasının, önümüzdeki dönemde kararlılıkla devam edeceği yeni konseptte belirtilmiştir. Bu kapsamda Gürcistan ve Ukrayna için 2008 Bükreş zirvesinde alınan kararlara⁵³ bağlılığın belirtilmesi, önemli bir husus olarak dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Bosna Hersek ile yürütülen ortaklığın sürdürülmeye devam edeceğinin vurgulanması ve ittifaka üyelik konusunun üçüncü taraflara söz söyleme hakkını vermeden sadece müttefik ülkelerin iradesine bağlı bir husus olduğunun belirtilmesi, Rusya bağlamında önemli bir mesaj olarak konseptte öne çıkmıştır.

3.3 Konseptin Çin'e Bakışı

Önceki konseptte hiç bahsedilmeyen Çin'in son yıllarda ittifakın çıkarları, güvenliği ve ortak değerleriyle çatışan hırslı ve zorlayıcı bir politika izlediği yeni belgede belirtilmiştir. Bu kapsamda Çin'in küresel etkisini ve silahlı kuvvet yeteneğini arttırmak amacıyla geniş çaplı siyasi, ekonomik ve askeri gelişimler kaydettiği belirtilirken, Rusya'yla derinleşen stratejik ortaklığı da kural temelli uluslararası düzeni bozucu unsur olarak nitelendirilmiştir.

Bununla birlikte deniz, uzay ve siber alanları başta olmak üzere son yıllarda geliştirdiği yetenekler dikkate alındığında; Çin'in niyeti, stratejisi ve askeri hedefleri ile ilgili şeffaf olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca düzenlediği hibrit ve siber harekâtlar ile ittifak üyesi ülkelerin güvenliğine zarar verdiği vurgulanırken, kritik önemi haiz teknoloji ve sanayi ürünleri başta olmak üzere birçok stratejik materyal ile ilgili tedarik zincirleri üzerinde hakimiyet arayışında olduğunun altı çizilmiştir.

Tüm belirtilen bu sert hususlara rağmen geçmiş yıllarda oluşturulan 2030 gündemi içerisinde, NATO'ya yönelik direkt bir tehdit olarak belirtilmeyen, daha çok bir sınama olarak görülen Çin; yeni stratejik konseptte fırsatlar penceresinden değerlendirilmesi gereken küresel bir aktör olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda belgede Çin ile karşılıklı şeffaflık sağlanarak ittifak ile anlamlı diyalog kanallarının açık tutulması gerektiği belirtilmiştir. Bu ikircikli sayılabilecek ifadelerin ana sebebinin ise; geçmiş yıllarda ulusal strateji belgesinde önceliğini Asya-Pasifik bölgesine kaydıran ABD'nin ittifak içerisinde öncülük ettiği Çin'e yönelik keskin değerlendirmelere karşın, Avrupalı müttefiklerin Çin'i bir ticari fırsat olarak görmeleri ve bazı AB ile NATO üyesi ülkelerin Çin'in Kuşak Yol Girişimi'ne dahil olmalarından kaynaklandığı görülmektedir.⁵⁴

53 Reuters İnternet Sayfası, "NATO Promises Ukraine, Georgia Entry One Day", <https://www.reuters.com/article/idINIndia-32818020080403>, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

54 Tacan İldem, "NATO Yeni Stratejik Konsepti Nedir, Ne Değildir?", <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/NATO-YENI-STRATEJIK-KONSEPTI.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

3.4 Diğer Önemli Hususlar

Her biçim ve tezahürüyle ittifak ülkelerinin güvenliği ve uluslararası barışı tehdit eden terör, eski konseptte yer aldığı gibi mücadele edilmesi gerekli önemli hususlardan biri olarak belirtilmiştir. Bu tanıma ilave olarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da yaşanan kırılganlık ve istikrarsızlık, ittifak üyeleri ile ortaklık kurulan diğer ülkelerin güvenliğini etkileyen diğer bir husus olarak ele alınmıştır. Bir önceki konseptte yer almayan Sahel bölgesi de yaşadığı demografik, ekonomik ve siyasi sorunları nedeniyle yeni güvenlik sorun alanı olarak öne çıkarılmıştır. Bununla birlikte belgede, İran ve Kuzey Kore’nin nükleer ve balistik programlarının dünya barışına potansiyel tehdit oluşturduğu vurgulanırken; Suriye, Kuzey Kore ve Rusya Federasyonu’nun devlet-dışı silahlı yapılar üzerinden kimyasal silah kullandığı iddiasının bulunması dikkatleri çekmiştir.

Konsepte ayrıca, küresel güvenliğe daha fazla katkı sağlayan güçlü ve yetenekli AB varlığının, NATO’yu tamamlayıcı rolüne dikkat çekilerek, AB-NATO ilişkilerinin önemi vurgulanmıştır. AB’nin savunma ve güvenlik alanında özerklik arayışına yönelik atılan bir adım olarak görülen “Stratejik Pusula”⁵⁵ dokümanının açıklanması sonrası, yeni konseptte AB’ye rol biçerek birlikte çalışabilirlik üzerinde durulması, AB’nin kendi savunma yeteneğini oluşturmaktan ziyade NATO’ya uyumlu olacak şekilde tamamlayıcı unsur olmasının vurgulanmak istenildiğini göstermiştir.

Son yıllarda özellikle Güney Çin Denizi’nde karşılaşılan olaylar, Tayvan özelinde yaşanan gerginlikler ve Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki füze çekişmeleri dikkate alındığında; belgede diğer bir önemli konu olarak Hint-Pasifik bölgesi ele alınmıştır. Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda liderlerinin tarihinde ilk kez bir NATO zirvesine Madrid 2022’de katıldığı düşünüldüğünde, belgede vurgulanan Hint-Pasifik bölgesinde ortaklık kurulan ülkelerle diyalog ve iş birliğinin geliştirilmesi hususu bir kat daha önem kazanmıştır.

Ayrıca küresel düzeyde stratejik rakiplerin ve potansiyel hasımların yenilikçi ve çığır açan teknolojilere erişim konusundaki rekabeti, konseptte konu olan diğer bir husus olmuştur. Bu kapsamda müttefiklerin teknolojik gelişmelere yatırım yaparak, bu alanda sahip olunan üstünlüğü muhafaza etmesi gerektiğinin önem arz ettiği belirtilmiştir.

Yeni stratejik konsept kapsamında bir önceki belgede değinilen iklim

⁵⁵ Avrupa Birliği İnternet Sayfası, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

değişikliği konusunun ise bu sefer daha detaylı ele alındığı görülmektedir. Konseptte, iklim değişikliğinin günümüz harekât şartlarında belirleyici bir husus olmaya başladığı ve ittifak güvenliği üzerinde bir tehdit çarpanı haline dönüşmeye başladığından söz edilmiştir. Bu kapsamda ittifakın sahip olduğu askeri imkân ve kabiliyetler ile kritik altyapının iklim değişikliği karşısında kırılgan hale düşmemesi için her iklim koşulunda kolektif savunmanın etkinlikle icra edilebileceği bir yapıya sahip olmasının hedeflenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca ittifakın başarısının devamını sağlamak başlığı ile konseptte; üye ülkelerinin savunma harcamalarına vurgu yapılarak, NATO savunma ve güvenlik yükünün eşit şekilde paylaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda savunma harcama taahhüdü olarak geçmiş yıllarda belirlenen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)'nın yüzde 2'lik alt sınır oranına ulaşan ülke sayısının hali hazırda dokuz olduğu, ancak bu sayının günümüzde artan güvenlik tehditleri göz önüne alınarak 2024 yılında 19 olmasının beklendiği belirtilmiştir.

Sonuç

Soğuk Savaş süresince kamuoyundan gizli tutulan ve daha çok Sovyetler Birliği ile Doğu Bloğu ülkelerine karşı askeri maksatlar içeren örgütün stratejik konseptleri, 1991 yılı itibariyle kamuoyuna açıklanmaya başlanmış ve askeri maksadının yanında siyasi, ekonomik ve bilimsel tavsiyeler içeren ve geleceğin uluslararası güvenlik ortamına ışık tutan kapsamlı belgeler halini almıştır. Geliştirilen stratejiler, 1990'larda Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle iş birliğine ve genişlemeye odaklanırken, 2001'den itibaren odak noktası uluslararası terörizm ile mücadele olmuştur. Bugün ise başta Rusya ve Çin'in artan rekabet gücüne bağlı olarak küresel düzenin çok kutupluluğa evrilmesi, siber ve hibrit saldırılar dâhil terörizmin yaygınlaşması, çığır açan teknolojilerin savaş taktiklerini ve usullerini değiştirmesi, salgın hastalıklar ve iklim değişikliğinin toplumların yaşamını etkilemesi gibi hususlar uluslararası güvenlik ortamını hızla değiştirmektedir.

Soğuk Savaş sonrası stratejisinde Rusya'yı iş birliği yapılacak partner olarak gören NATO, Kremlin'in tüm itirazlarına karşın tarihinin en büyük genişleme hareketini hayata geçirerek Avrupa'nın doğusunda büyük bir güvenlik kuşağı oluşturmuştur. Bu sürece karşı Rusya'nın 2014 yılında Kırım ilhakı ve Şubat 2022'de icra ettiği askeri harekâtı ise, BM düzenine dayalı uluslararası kolektif güvenlik sistemini sarsmıştır. Asya-Pasifik ile Avrupa-Atlantik arasında eksen kırılmasının başlangıcı olarak da görülen bu sürecin sonucunda varlığı uzun yıllar sorgulanan NATO, özellikle Avrupa ülkeleri açısından tekrar anlam

ve önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim bu süreç, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya resmi üyelik başvurusu ile Belarus, Ukrayna ve Moldova hariç Rusya'nın batı sınırlarını tamamen kuşatmış konsolide bir Avrupa yaratılmasına olanak sağlamıştır. Bu kapsamda müteakip süreçte NATO'nun, literatürde bilinen güvenlikleştirme teorisine uygun olarak arzu edilen tehdit algısına oturtulan Rusya merkezli savunma politikaları izleyeceği açıktır. Bununla birlikte NATO'nun son stratejisinde ortaklık ilişkilerine devam edeceğini ilan ettiği Ukrayna, Gürcistan ve Bosna Hersek'in Rusya ile gerginlik bölgeleri olmaya devam etmesi muhtemeldir. Bu kapsamda bu üç ülke özelinde önemli ikili ilişkilere sahip olan Türkiye'nin, Karadeniz'in güvenliğinin sağlanması ve Balkanlarda bulunan soydaşlarının korunması doğrultusunda Rusya ile NATO arasında denge unsuru olmaya devam etmesi önem arz edecektir.

Soğuk Savaş sonrası dünya genelinde hâkim olan liberal anlayışın ekonomik güç olarak ortaya çıkardığı Çin ise; özellikle son yıllarda deniz aşırı güç aktarımına yönelik geliştirdiği askeri yetenekleri ile küresel hegemonya mücadelesine girebilecek potansiyel bir aktör olarak yükselişine devam etmektedir. Son konseptte görüldüğü üzere Çin, örgüt ülkeleri tarafından hem bir fırsat hem de bir meydan okuma olarak görülmektedir. Bu noktada NATO'nun Çin ile ilişkilerinin; ticari bağlarından ötürü Avrupa ülkelerinin Çin'i fırsat olarak gören bakış açısı ile küresel rekabette Çin'i kendisine rakip olarak gören ABD'nin yaklaşımı arasındaki farkın yakın gelecekte nasıl çözümleneceğine bağlı olarak belirleneceği düşünülmektedir. Ancak Hint-Pasifik bölgesinde etkinliğini arttırmak isteyen ABD'nin, son yıllarda öne çıkardığı Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD)⁵⁶ ile AUKUS Paketi⁵⁷ girişimleri ve NATO'nun son liderler zirvesine Japonya, Güney Kore, Avustralya ve Yeni Zelanda liderlerinin katılımı dikkate alındığında; örgütün bölge ülkeleri ile ortak çalışabilirlik bağlamında askeri kapasite geliştirmeye odaklanacağı tahmin edilmektedir.

NATO'nun yeni Stratejik Konsepti'nin; son yıllarda Avrupa'da artan güvenlik tehdidi anlayışı ve Asya-Pasifik üzerinden gelişmeye başlayan hegemonya mücadelesi ile tekrardan popüler olan realist yaklaşıma uygun olarak hazırlandığı söylenebilir. Rusya'nın doğrudan bir tehdit ve Çin'in bir sınama olarak tanımlandığı güvenlik temelli yeni strateji sonucunda, müttefikler arasında birliktelik anlayışının öne çıkarılacağı bir sürecin yaşanması muhtemeldir. Sonuç olarak güvenlik temelli yaklaşımla hazırlanan ve birliktelik kavramına atıfta bulunulan NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti'nde, ittifakın tüm üyelerinin kolektif savunmasının ve güvenliğinin

⁵⁶ QUAD; Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Hindistan ve Japonya arasında bir stratejik güvenlik diyalogudur.

⁵⁷ AUKUS; Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD tarafından Eylül 2021 tarihinde açıklanan savunma paktidir.

sağlanması amacıyla, örgütün üç ana görevi olarak belirlenen; “caydırıcılık ve savunma”, “kriz yönetimi” ve “işbirliğiyle güvenlik” anlayışı vurgulanan ana hususlar olarak öne çıkmıştır.

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Kaynakça

Kitap

- AKDEMİR, Ali vd., Stratejik Yönetim, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2018.
- DEDEOĞLU, Beril, Uluslararası Güvenlik ve Strateji, Derin Yayınları, İstanbul, 2003.
- DENK, Nevzat, Strateji Oluşturma Modeli, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.
- FREEDMAN, Lawrence, Strateji, (çev. ÇORAKÇI Dışbudak Belkıs ve BELGE Ulaş Taciser), Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.
- KANE, M. Thomas ve LONSDALE J. David, Çağdaş Stratejiyi Anlamak, Doruk Yayınları, İstanbul, 2016.
- PEKSARI, Gonca Derya, NATO’nun Değişen Konsepti, Asil Yayınları, Ankara, 2007.
- ŞAHİN, Güngör, Küresel Güvenlik ve NATO, Detay Yayıncılık, Ankara, 2016.
- TEKİNALP, Osman, Stratejiye Giriş ve Deniz Stratejisi, Doruk Yayınları, İstanbul, 2020.
- YOST, David S., NATO’s Balancing Act, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 2014.

Makale

- AKGÜL, Öner, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkilerinde Rekabet-İşbirliği Analizi ve Türkiye Faktörü”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2008, Cilt: 4(7), 91-124.
- HOFFMAN, Stanley, “The International System and International Law”, World Politics, Ekim 1961, Cilt:14(1), 205-237.
- PURTAŞ, Fırat, “Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2005, Cilt: 1(2), 7-30.
- RAMÍREZ, Enrique Pérez, “The New NATO Strategic Concept: A Vision From Spain”, UNISCI Discussion Papers, 2010, Cilt:22, 162-187.
- VARLIK, Ali Bilgin, “NATO’s Transformations and Turkey”, YILDIZ Ahmet (ed.), Geleceğin Güvenliği, TASAM Yayınları, 2019, İstanbul, 271-290.

İnternet

- Arktik Konseyi İnternet Sayfası, <https://www.arctic-council.org>, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).
- Atlantik Konseyi İnternet Sayfası, “Transforming the NATO Military Command Structure: A New Framework for Managing the Alliance’s Future”, Ağustos 2003, https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2003/08/2003-08-Transforming_the_NATO_Military_Command_Structure.pdf, (Erişim Tarihi: 21.11.2022).
- Avrupa Birliği İnternet Sayfası, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).
- EREKER Fulya Aksu, “NATO’nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri”, Güvenlik

Yazıları Serisi, Ekim 2019, No:23, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/NATOstratejikKonseptleri_FulyaAksuEreker_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

İLDEM Tacan, “NATO Yeni Stratejik Konsepti Nedir, Ne Değildir?”, Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi Raporu, <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/NATO-YENI-STRATEJIK-KONSEPTI.pdf>, (Erişim Tarihi:23.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “Active Engagement Modern Defence Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm, (Erişim Tarihi: 26.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “NATO 2022 Strategic Concept”, 29 Haziran 2022, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “NATO 2030: Making A Strong Alliance Even Stronger”, <https://www.nato.int/nato2030/>, (Erişim Tarihi:21.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “NATO Handbook”, Brussel, 2006, <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “Strategic Concepts”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm, (Erişim Tarihi: 15.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “The Alliance’s Strategic Concept (1999)”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm, (Erişim Tarihi: 20.01.2023).

NATO İnternet Sayfası, “The Double-Track Decision on Theatre Nuclear Forces”, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27040.htm, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “The Three Wise Men Report and the origins of the NATO Science for Peace and Security Programme”, 13 Aralık 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_139363.htm, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “Women, Peace and Security”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm, (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

NATO İnternet Sayfası, “Members”, <https://www.nato.int/nato-welcome/#members>, (Erişim Tarihi: 26.11.2022).

ÖZER Yusuf, “Stratejik Konseptler Bağlamında NATO’nun Stratejik Kültür Dönüşümü”, Güvenlik Yazıları Serisi, Mayıs 2021, No: 58, https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2021/05/NATOstratejikKonsept_YusufOzer_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 15.11.2022).

Reuters İnternet Sayfası, “NATO Promises Ukraine, Georgia Entry One Day”, <https://www.reuters.com/article/idINIndia-32818020080403>, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

■ Dz.Kur.Yb. İrfan UYGUL*

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN PASİFİK'TE SAHNE ALMASI: 1941 YILI PASİFİK SAVAŞLARI VE GÜNÜMÜZE ÇIKARILACAK DERSLER

Pearl Harbor Saldırısı

(https://tr.wikipedia.org/wiki/Pearl_Harbor_Sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1#/media/Dosya:USSArizona_PearlHarbor.jpg)

* Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Savunma Planlama ve Proje Yönetim Başkanlığı.

Öz

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

1941 yılı, 2'nci Dünya Savaşı'nın fiili olarak Pasifik'e taşındığı yıl olmuştur. Japonya'nın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Pearl Harbor Limanı'na baskın tarzında saldırısı sonrası ABD iç kamuoyu ve halkı tarafından savaştan uzak durulması yönündeki görüşler değişmiş ulus olarak birleşilerek güçlü şekilde savaşın tarafı olunmuştur. Bu durum uzun süredir ABD'yi savaşa sokmak için uğraş veren İngiltere'yi rahatlatmıştır.

Pearl Harbor saldırısı sonrası iki büyük İngiliz gemisini açık denizde batıran Japonlar, Pasifik'te deniz hâkimiyeti kurmuş ve ABD'nin uçak gemileri dışındaki büyük düşman gemilerini imha etmiştir. Böylece Japonya stratejik hedefine ulaşırken uçak gemilerinin önemi artmış, bu unsurlar uzak mesafelerden kuvvetli ve etkili darbeler vurabilme kabiliyetlerini kanıtlamışlardır.

Çalışmada, 1941 yılı Pasifik Deniz Savaşları'nda uygulanan strateji ve taktikler incelenmiş ve bu deniz savaşlarının sonuçları hakkında özgün değerlendirmeler yapılarak günümüze dersler çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 2'nci Dünya Savaşı, Pasifik, Deniz Savaşı, Pearl Harbor, ABD.

Giriş

1939 yılında başlayan 2'nci Dünya Savaşı, her geçen gün şiddetini arttırarak geniş cephelere sirayet etmiştir. 1941 yılı başında donanmasının ve deniz hava filosunun gelişimini tamamlayan Japonya, Pasifik'te yayılma politikasını hayata geçirmeye başlamıştır. Bu konuda kendisine en büyük engel teşkil edeceğini düşündüğü ABD'ye karşı diplomatik görüşmelerini hızlandırırken bir taraftan da olası saldırı planlarını hazırlamaya başlamıştır.

Japonya, ABD'nin Pearl Harbor Limanı'nı hedef olarak belirlemesinin ardından 1941 yılının başından itibaren harp oyunu, pilotlarının maket üzerinde eğitimi, İngiltere'nin İtalya Taranto Üssü'ne gerçekleştirdiği saldırıdan alınan dersler dâhil birçok hazırlık yapmış ve 7 Aralık 1941 günü Pearl Harbor'a baskın tarzında bir saldırı gerçekleştirmiştir. Japon saldırısına hazırlıksız yakalanan ABD büyük kayıplar vermiştir. Saldırısı sonrası ABD kamuoyu ve halkının savaştan uzak durulması yönündeki görüşler değişmiş ulus olarak birleşilerek ABD savaşın tarafı olunmuştur. Böylece 2'nci Dünya Savaşı fiili olarak Pasifik'e taşınmış, bu durum uzun süredir ABD'yi savaşa sokmak için uğraş veren İngiltere'yi rahatlatmıştır.

Pearl Harbor saldırısını müteakip Japonya, Güneydoğu Asya'yı ele geçirme

planını yürürlüğe koymuş, Malezya'yı işgal etmek maksadıyla Malakka Yarımadası'nda üç bölgeye amfibi harekât planlanmıştır. Bu harekâta İngilizlerin Singapur'daki üssünün ve deniz filosunun tehdit oluşturabileceğini öngörülen Japonlar iki İngiliz muharebe gemisini batırarak 1941 yılı sonu itibarıyla Pasifik'te Japon deniz hâkimiyeti kurmuşlardır.

1941 yılı içerisinde Pasifik'te meydana gelen, Vichy Fransası unsurlarının baskın ile Tayland Donanması'na verdirdiği kayıplar ve kendisinden çok daha donanımlı Avustralya kruvazörünü asimetrik taktikler kullanarak batıran Alman akıncı şilebinin mücadeleleri günümüz deniz savaşları için dersler barındırmaktadır.

1941 yılında Pasifik'te meydana gelen; Vichy Fransası ve Tayland arasındaki Koh Chang Deniz Savaşı, HMAS Sydney (Avustralya) ve Kormoran (Almanya) gemileri arasındaki deniz savaşı, Japonya'nın Pearl Harbor Saldırısı ve iki İngiliz gemisinin Japonlar tarafından batırıldığı Kuantan Burnu Deniz Savaşı dört bölüm halinde incelenecektir. Son bölümde ise savaşların değerlendirmeleri yapılarak günümüze dair çıkarımlar yapılacaktır.

1. 17 Ocak 1941 Koh Chang Savaşı (Vichy Fransası - Tayland)

Vichy Fransası'nın zayıflığı ve Çinhindi'deki sömürge yönetiminin dışardan yardım alamayacak durumda olması, Tayland'ın Fransızları bölgeden çıkarma planları için fırsat olmuştur. 1940 yılının sonundan itibaren saldırıya geçen Tayland, Laos'u ele geçirerek Kamboçya'ya kadar ilerlemiştir.

Fransızlar kara savaşlarında yaşanan geri çekilmeye karşı donanma unsurları ile harekete geçmeyi düşünmüşlerdir. Ancak gerek gemi sayısı gerekse ateş gücü açısından kendilerinden güçlü olan¹ Tayland Donanması'na karşı sürpriz bir saldırı icra etme fikri daha uygun bulunmuştur. Fransızların Çinhindi'de bulunan donanmasının tamamının katılacağı bir saldırı planlanmıştır. Saldırı planına göre; uygun şartların sağlanması durumunda Tayland kıyı kesimi bombalanacak, Tayland Donanması'nın konuşlu olduğu Sattahip Üssü'ne ve/veya Koh Chang Adası civarında karşılaşılan düşman unsurlarına angaje olunacaktır.²

¹ Vichy Fransası'nın Çinhindi bölgesinde; bir hafif kruvazör ile iki büyük ve iki küçük olmak üzere toplam dört avizosu bulunmaktaydı. Tayland Donanması ise; iki büyük zırhlı sahil güvenlik gemisi ile on iki adet torpidobotu ve dört adet denizaltıdan teşkil edilmişti. Vichy Fransası savaş gemilerinin tonaj toplamı yaklaşık 13.000 ton iken Tayland'ın 17.000 tondur. Ayrıca Tayland silahlı kuvvetleri donanmayı destekleyecek ve düşman gemilerine saldırı yapabilecek hava gücü açısından Fransızların çok ilerisindeydi. Bakınız: <http://www.netmarine.net/bat/croiseur/lamotte/kohchang/> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).

² https://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=297 (Erişim Tarihi: 14.2.2022).

Tablo-1: Koh Chang Savaşın'a Katılan Fransız Donanması (Groupe Occasionnel)
Gemileri Teknik Özellikleri³

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Gemi Adı	Tip/Sınıf	Hiz. Giriş Tarihi	Deplasman	Silahlar
Lamotte-Picquet	Duguay-Trouin Sınıfı Hafif Kruvazör	1924	7249 ton	4x2 adet 6,1 inç (155 mm) top 4 adet 3 inç (75 mm) uçaksavar top 4x3 adet 22 inç (550 mm) torpido
Dumont d'Urville	Bougainville Sınıfı Avizo	1931	1969 ton	3 adet 5,5 inç (138 mm) top 4 adet 1,5 inç (37 mm) uçaksavar top 3x2 adet 0,52 inç (13,2 mm) makinelî tüfek
Amiral Charner		1932		
Tahure	Marne Sınıfı Avizo	1920	864 ton	3 adet 5,5 inç (138 mm) top 1 adet 3 inç (75 mm) top 4x2 adet 0,31 inç (8 mm) makinelî Tüfek
Marne		1917		

Tablo-2: Koh Chang Savaşı'na Katılan Tayland Savaş Gemileri Teknik Özellikleri⁴

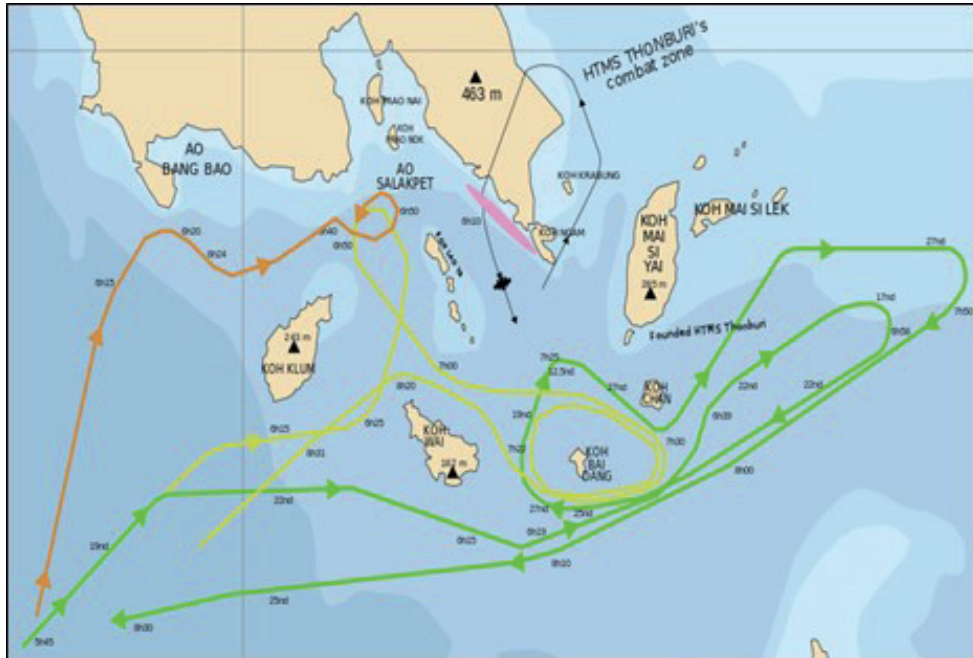
Gemi Adı	Tip/Sınıf	Hiz. Giriş Tarihi	Deplasman	Silahlar
HTMS Thonburi	Thonburi Sınıfı Sahil Güvenlik Devriye Gemisi	1937	2265 ton	4 adet 8 inç (203 mm) top 4 adet 3 inç (76 mm) top 4 adet 1,6 inç (40 mm) uçaksavar top
HTMS Chonburi	Trad Sınıfı Torpidobot	1937	323 ton	3 adet 3 inç (76 mm) uçaksavar top 2 adet 0,8 inç (20 mm) top 4 adet 0,31 inç (8 mm) makinelî tüfek 6 adet 18 inç (450 mm) torpido
HTMS Songkla				

Groupe Occasionnel olarak adlandırılan Fransız Donanması Lamotte-Picquet Komutanı Albay Berenger komutasında hazırlıklarını tamamlayıp 15 Ocak 1941 gecesi ileri harekete geçmiştir. 16 Ocak'ta Fransız devriye uçağından gelen istihbarata göre Koh Chang Adası civarında Tayland Donanması'na ait bir sahil güvenlik devriye gemisi ile bir torpidobotunun olduğu bildirilmiştir. Bunun üzerine Albay Berenger, süratle intikal ederek kendi gemilerine göre daha az sayıda olan Koh Chang Adası etrafındaki Tayland unsurlarına

3 Kaynak: <https://naval-encyclopedia.com/ww2/french-navy> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).

4 Kaynak: <https://naval-encyclopedia.com/ww2/thai-navy.php> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).

sürpriz bir saldırı gerçekleştirmeye karar vermiştir. Bu kapsamda 17 Ocak günü sabaha karşı adaya doğru yaklaşan Fransız Donanması saat 05.45'te harekâta başlamıştır. Lamotte-Picquet doğudan, Dumont d'Urville ve Amiral Charner merkezden Tahure ve Marne gemileri ise batıdan muhasıma doğru ilerlemeye başlamıştır. Saat 06.05'te Fransız devriye uçağı istihbarat bilgisini güncellemiş ve bölgede iki düşman torpidobotu ile bir sahil güvenlik devriye gemisi olduğunu rapor etmiştir. Bu gemiler HTMS Chonburi ve HTMS Songkla torpidobotları ile sahil güvenlik devriye gemisi HTMS Thonburi idi. 06.19'dan itibaren beş Fransız gemisi tarafından top ile angaje olunan iki Tayland torpidobotu saat 06.37 itibariyle ağır hasar almıştır. 06.38'den itibaren dört Fransız avizosu Tayland torpidobotlarının 6000-8000 yarda yanına yaklaşarak gemileri batırana dek hücumu devam etmiştir. Lamotte-Picquet ise 11.000 yarda kuzeybatısında tespit ettiği HTMS Thonburi'ye sekiz adet 155 mm toplarıyla ateşe başlamıştır. Her iki gemi arasında karşılıklı top atışları devam ederken saat 07.15'te Tayland torpidobotlarını batıran diğer Fransız gemileri de HTMS Thonburi'ye top atışları ile saldırıya başlamıştır. Lamotte-Picquet tarafından köprüstünden vurulan HTMS Thonburi saat 07.50'de adaların arkasına sığınarak izini kaybettirmiştir.⁵

Şekil-1: Koh Chang Savaşı ve Fransız Unsurlarının Manevraları⁶

⁵ <http://www.netmarine.net/bat/croiseur/lamotte/kohchang/> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).

⁶ Kaynak: <https://naval-encyclopedia.com/ww2/thai-navy.php> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).

Saat 07.50'den itibaren Fransız avizoları geri çekilmeye başlamış 08.00'da ateşini kesen Lamott-Picquet diğer gemilere katılarak 08.30 itibariyle açık denize ulaşmıştır. Bölgeden uzaklaşmaya başlayan Fransız gemilerine Tayland uçakları saldırıları ancak saat 08.30'dan itibaren başlayabilmiştir. 09.40'a kadar süren hava saldırılarına Fransız Donanması karşılık vermiş ve saldırıları hafif hasarlarla atlatmıştır.

Savaşın sonunda; Tayland Donanması'na ait iki torpidobot batmış, HTMS Thonburi ise ağır hasar almıştır, böylelikle donanmanın üçte biri yok olmuş ya da hareketten sakıt hâle gelmiştir. Daha önemlisi ise; ancak beraber görev yaptıklarında Fransız Donanması'nın en güçlü gemisi olan Lamotte-Picquet'e karşı koyabilecek güçte olan iki sahil güvenlik devriye gemisinden birisinin savaş dışı kalmasıdır. Tayland'ın kayıplarına yönelik farklı sayılar belirtilmekle birlikte toplam ölü ve yaralı sayısı 300'ü geçmiştir. Fransız Donanması'nda ise kayıp yoktur.

Fransız Donanması devriye uçaklarından aldığı istihbarat bilgileri paralelinde sabaha karşı harekât alanına sızarak konuşlanmasını tamamlamıştır. Bu durum Tayland Donanması'nı hazırlıksız yakalamış Koh Chang Adası civarındaki gemilere donanma tarafından yardıma gidilemediği gibi uçaklar ancak savaşın sonunda Fransız Donanması'na saldırı gerçekleştirebilmiştir.

2. 19 Kasım 1941 HMAS Sydney (Avustralya) - Kormoran (Almanya) Deniz Savaşı

Alman ticaret gemisi olan (orijinal adı Steiermark) Kormoran, ticaret gemilerine saldırılar düzenlemek maksadıyla silahlandırılarak 1940 yılından itibaren Alman Deniz Kuvvetleri'nde Hilfskreuzer (Commerce Raider) sınıfı hafif kruvazör, kabul edilen yaygın tabir ile akıncı şilep olarak görev yapmaya başlamıştır. HMS Sydney ile icra ettiği deniz savaşına dek Pasifik'te 350 gün geçirmiş ve en az on bir gemiyi batırmış veya ele geçirmiştir.⁷

HMAS Sydney, 2'nci Dünya Savaşı başlangıcından itibaren İngiltere Donanması ile birlikte Ege Denizi ve Akdeniz'de harekât ve deniz savaşlarına katılmıştır. Ayrıca Anzak askerlerinin denizden Avrupa'ya intikallerinde ve Pasifik'teki ticaret konvoylarının korunması görevlerinde yer almıştır.

⁷ <https://naval-encyclopedia.com/ww2/germany/german-commerce-raiders.php> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).

Tablo-3: Kormoran'ın Teknik Özellikleri⁸

İsim	Kormoran
Tip	Yardımcı Kruvazör – (Commerce Raider)
Sınıf	Hilfskreuzer
Hizmete Giriş Tarihi	Ekim 1940 (Modernize edilerek savaş gemisi olması)
Boy – En – Draft	164 m - 20,20 m - 8,5 m
Deplasman	19.900 ton
Silahlar	6 adet 5,9 inç (150 mm) top 2 adet 1,46 inç (37 mm) top 5 adet 0,79 inç (20 mm) top 4 adet 1,9 inç (47 mm) top 6 adet 21 inç (530 mm) torpido 360 adet mayın 2 uçak
Sürati	Azami 18 knot
Personel Sayısı	400

Tablo-4: HMAS Sydney'in Teknik Özellikleri⁹

İsim	HMAS Sydney
Tip	Hafif Kruvazör
Sınıf	İngiliz Leander Sınıfı
Hizmete Giriş Tarihi	Eylül 1934
Boy – En – Draft	171,4 m - 17,3 m - 5,9 m
Deplasman	7.198 ton
Silahlar	8 adet 6 inç (150 mm) top 4 adet 4 inç (100 mm) uçaksavar top 12 adet 0,5 inç (13 mm) makineli tüfek 13 adet 0,3 inç (7,7 mm) makineli tüfek 8 adet 21 inç (533 mm) torpido 1 uçak
Sürati	Azami 32,5 knot
Personel Sayısı	620

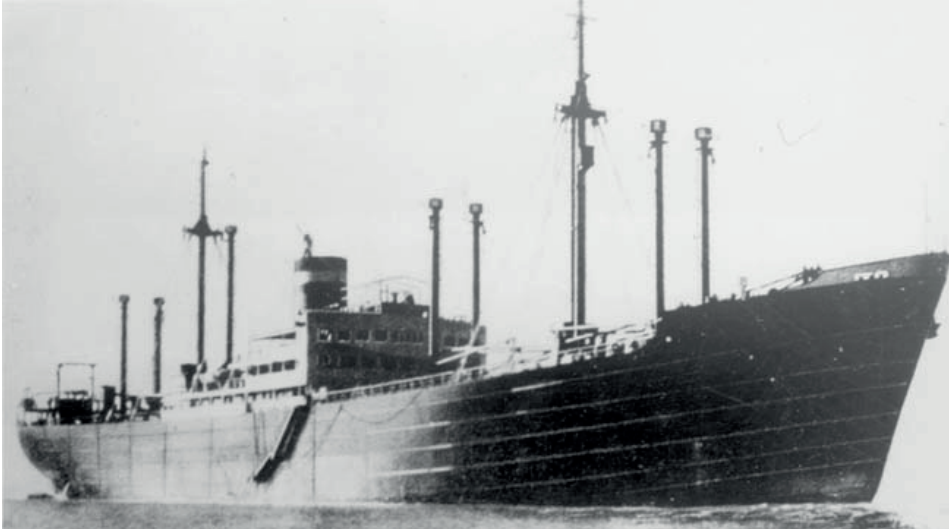
HMAS Sydney, 19 Kasım 1941 tarihinde Avustralya'nın batı kıyısı açıkları Carnarvon'a 150 mil mesafede seyrederken saat 15.55'de kendisinden on dört deniz mili süratle uzaklaşan bir ticaret gemisi tespit etmiştir. Ticaret gemisi sandığı gemi ise bölgede tespit ettiği sinyaller doğrultusunda kendisini arayan Kormoran'dı. HMAS Sydney temasa doğru hızla yaklaşmış, mors feneri ve simafor ile Kormoran'dan kendisini tanıttırmasını istemiştir. İkinci kez aynı talebi yapması hitamında Kormoran kimliğini Hollanda ticaret gemisi Straat Malakka olarak açıklamış, taşıdığı kargo ve varış limanı sorularına gecikmeli

⁸ Kaynak: <https://naval-encyclopedia.com/ww2/germany/kriegsmarine.php> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).

⁹ Kaynak: <https://naval-encyclopedia.com/ww2/ran-royal-australian-navy.php> (Erişim Tarihi: 23.2.2022); https://ww2db.com/ship_spec.php?ship_id=485 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

olarak cevap verebilmiştir. İki gemi arasındaki simafor muhaberesi devam ederken gemiler arası mesafe kapanarak 2000 yardaya kadar düşmüştür. Saat 17.00'da HMAS Sydney, telsizden Straat Malakka'nın saldırıya uğradığı uyarı çağrısını almış ve Kormoran'ın kendisini aldattığını anlamıştır. Saat 17.10'da personelini savaş yerlerine alarak silahları donatmış, 2000 yarda kışında seyrettiği Kormoran'a paralel rotaya geçerek mesafeyi 1300 yardaya kadar düşürmüştür. Kormoran'a son kez çağrı yaparak ticaret gemileri için belirlenmiş olan gizli çağrı adını bildirmesini istemiştir. On beş dakikadan uzun bir süre karşılıklı bekleyiş sonrası saat 17.30'dan itibaren önce Kormoran hemen ardından HMAS Sydney top hücumlarına başlamıştır. Kormoran, torpido hücumunu top atışlarıyla birlikte gerçekleştirmiş, torpidolardan birisi HMAS Sydney'i omurga hattından vurmuştur. Her iki gemi top hücumlarından büyük zararlar görmüşse de torpido isabeti alan HMS Sydney karinasındaki yara ile birlikte 17.35'ten itibaren uzaklaşmaya başlamış ancak karşılıklı top ve torpido hücumları devam etmiştir. Gemiler arasındaki son hücum 18.00'da gerçekleşmiş havanın kararması ile birlikte karşılıklı olarak temas kaybedilmiştir.¹⁰

Toplamda 30 dakika süren savaş sonrasında her iki gemide ağır hasar ve yangın ortaya çıkmıştır. Saat 22.00'dan itibaren HMAS Sydney batmaya başlamış, Kormoran'da ise yangının makine dairesine sirayet etmesi sonrası gemiyi terk vurulmuş ve gemi gece yarısına doğru batmıştır. HMAS Sydney'den kurtulan personel olmayıp toplam kayıp 600'ün üzerindedir. Kormoran'da ise 82 kişi ölmüş diğer personel can sallarını vasıtasıyla hayatlarını kurtarabilmiştir.

Şekil-2: Kormoran¹¹

10 <https://naval-encyclopedia.com/ww2/australia/perth-class-cruisers.php> (Erişim Tarihi: 23.2.2022); https://en.wikipedia.org/wiki/Sinking_of_HMAS_Sydney (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

11 <https://warfarehistorynetwork.com/2015/08/20/german-merchant-raider-kormoran-hmas-sydneys-deadly-duel/> (Erişim Tarihi: 22.2.2022)

Şekil-3: HMAS Sydney¹²

Her ne kadar Almanlar Kormoran'ın kimliğini gizleyerek savaş kurallarına uymadıkları yönünde eleştirilse de II. Dünya Savaşı, sayısız şekilde benzer mücadelelere sahne olmuştur. HMAS Sydney'in tespit maksatlı Kormoran'a fazla yaklaşması ve yaptığı sorgulamanın cevabını almak maksadıyla uzun süre beklemesi verilen zayıfın ana sebebi olarak gözükmektedir.

3. 7 Aralık 1941 Pearl Harbor Saldırısı (ABD - Japonya)

3.1. Pearl Harbor Saldırısı Öncesindeki Durum

Japonların hazırladığı plana göre; Pearl Harbor'daki Amerikan deniz üssüne baskın tarzında bir taarruz gerçekleştirilirken, aynı günlerde güneybatı Asya'da da Malaya Yarımadası'na, Hollanda Hindistanı adalarına ve Filipin adalarına da şiddetli hava taarruzlarının ardından çıkarma harekâtı yapılacaktır. Hava harekâtı bakımından çok uygun olan Batı Pasifik'te uçak gemisi kullanmak hem gereksiz hem de riskli olduğundan, hava kuvvetleri adadan adaya atlamak suretiyle harekâtı yürütecek, adalar adeta sabit birer uçak gemisi gibi kullanılacaktır. Bu şekilde de uçak gemileri Pearl Harbor saldırısına tahsis edilebilecekti.¹³

ABD'nin Pearl Harbor'da bulunan kara ve deniz kuvvetleri arasında parçalanmış bir komuta yapısı vardı. Birbirlerine bağlı olmayan kuvvetler için müşterek bir komutan bulunmamakta, her iki kuvvet emirleri farklı üst komutanlıklardan almaktaydı. Amerikan Hava Kuvvetleri henüz teşkil edilmediğinden deniz ve hava kuvvetlerinin kendilerine ait hava birlikleri bulunmaktaydı. Kara kuvvetleri, deniz kuvvetlerinin uzun menzilli uçakları ile keşif karakol yaptığını düşünürken, deniz kuvvetleri; kara kuvvetleri

¹² <https://museum.wa.gov.au/research/research-projects/archaeology/hmas-sydney-and-hsk-kormoran> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).

¹³ Çetinkaya Apatay, Pasifik'te Olup Bitenler, Deniz Basımevi, İstanbul, 2002, ss. 115-117.

uçaklarının da keşifler icra ettiğini ve radarlarının verimli bir şekilde çalıştığını varsaymıştı ama her iki görüş de doğru değildi.¹⁴

3.2. Pearl Harbor Saldırı Hazırlıkları

Japonların 1941 yılı Ağustos ayında icra ettiği Harp Oyunu sonucunda, Pearl Harbor'un üzerinde kurulduğu Oahu Adası'nın Japon anakarasına olan uzaklığı ve lojistik desteğin zorluğu nedenleriyle zapt ve işgalinin yapılmadan sadece saldırı gerçekleştirilmesi kararı verilmiştir. Pearl Harbor Limanı'nın benzeri olduğu için seçilen bir ada üzerinde tatbikat icra edilmiş, pilotlar Pearl Harbor maketi üzerinde uçuşlar gerçekleştirerek eğitim yapmışlardır. Kasım 1940'da İngilizlerin Taranto'daki İtalyan Donanması'na uçaklarla yaptığı baskını inceleyen Japonlar uçaklardan atılacak torpidonun önemini kavramış, Pearl Harbor'da efektif kullanılabilmeleri maksadıyla torpidolara kanat ilavesi yapmışlardır. 5 Kasım 1941'den itibaren harekât emirleri yayımlanmış bu emirlerde saldırının 7 Aralık'ta gerçekleşeceği belirtilmiştir. Japon Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Yamamoto 14 Kasım'dan itibaren saldırıya katılacak gemilerin Kuril Adalarından Etorofu Adası Hitokappu Limanı'nda toplanması emrini vermiştir. Bu adanın hareket noktası olarak belirlenmesinin amacı coğrafi olarak gemi hareketlerini gizleyecek bir yapıya ve genişliğe sahip olmasıdır.¹⁵ Saldırı planı şu şekildedir:

- Saldırıda torpido uçakları, yüksek irtifa bombardıman, pike bombardıman ve avcı uçakları kullanılacaktır. Hücum kuvveti üç görev grubu halinde teşkil edilecektir:

- 1'inci Grup (Hücum Görev Grubu): 6 uçak gemisi (Kaga, Akagi, Hiryu, Soryu, Shokaku, Zuikaku), 450 uçak (1/3'ü Kate torpido ve yüksek irtifa ve bombardıman uçağı, 1/3'ü Vals pike bombardıman uçağı, 1/3'ü Zekas avcı uçağı), 2 muharebe kruvazörü, 1 hafif kruvazör, 16 muhrip

- 2'nci Grup (Keşif Görev Grubu): 3 hafif kruvazör, 20 denizaltı, 5 cep denizaltısı

- 3'üncü Grup (Lojistik Destek Grubu): 6 lojistik destek/ikmal gemisi

- Denizaltılar, Hücum Görev Grubu'nun intikal rotasının ilerisinde ve her iki omuzluklarda karakol sahalarında keşif gözetleme yapacak, hücum gününün beş gün öncesinde Hawaii Adası yaklaşma sularında konuşlanacaklardır.

- Cep denizaltıları 7 Aralık sabahı Pearl Harbor Limanı'na girerek limandaki son durumu rapor edecek ve torpido hücumu gerçekleştireceklerdir.

- Harekât sahasına intikal görüş şartlarının zayıf olduğu ve deniz trafiğinin bulunmadığı rotalardan icra edilecektir. İntikal esnasında uçak uçurulmayacak, dar nizamda seyredilecek, telsizlerde tam susma uygulanacaktır.

14 Erdoğan Dümen, *Denizde II. Dünya Harbi Pasifik Harekâtı*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1990, s. 16.

15 Çetinkaya Apatay, a.g.e., ss. 117-123.

• Hücum Kuvveti 4 Aralık gününe kadar düşman tarafından teşhis edilirse saldırı gerçekleştirilmeden geri dönülecektir. Saldırı günü ABD Pasifik Donanması'nın Pearl Harbor'da bulunmaması durumunda ise yapılacak hava keşfine istinaden temas sağlanabilecek unsurlara hücum edilecektir.¹⁶

3.3. ABD Pasifik Donanması'nın Durumu

ABD Pasifik Donanması'nın muharip unsurları iki uçak gemisi ve sekiz muharebe gemisinden teşkil edilmiş ve üç görev grubuna bölünmüş durumdaydı.

- 1'inci Görev Grubu: 5 muharebe gemisi
- 2'nci Görev Grubu: 3 muharebe gemisi ve USS Enterprise uçak gemisi
- 3'üncü Görev Grubu: USS Lexington uçak gemisi

Her görev grubuna kruvazör, muhrip, lojistik destek gemileri ve diğer gemiler dengeli bir şekilde dağıtılmıştı. Bir görev grubu limandayken diğer iki görev grubu seyirde bulunuyordu. Sadece nöbet devir teslim günleri iki görev grubu aynı anda limanda bulunuyordu. 7 Aralık 1941 günü USS Enterprise hariç 1'inci ve 2'nci Görev Grubu'nun tamamının limanda bulunduğu bir gündü. Bu Japonların özellikle seçtiği bir gündür.

Şekil-4 : 30 Kasım 1941 Pearl Harbor Genel Görünümü¹⁷

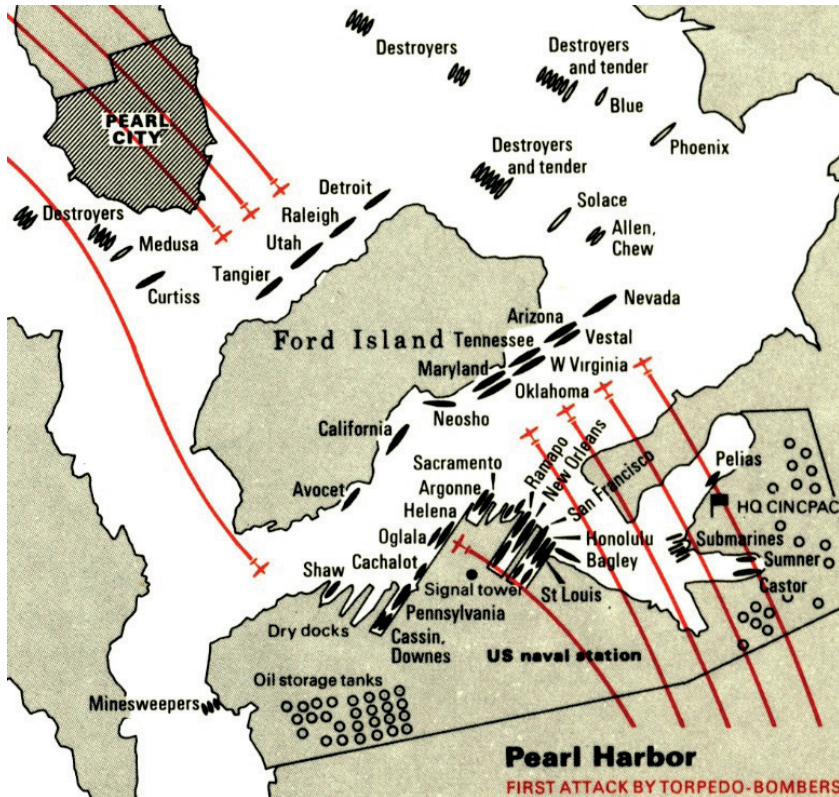
¹⁶ Çetinkaya Apatay, a.g.e., ss. 126-132; W.D. Puleston, II.Dünya Harbi'nde Deniz Kuvvetinin Tesiri, (çev. Adnan Aykut), Deniz Basımevi, İstanbul, 1952, ss. 98-99.

¹⁷ <https://www.history.navy.mil/content/history/museums/nmusn/explore/photography/wwii/wwii-pacific/us-entry-into-wwii-japanese-offensive/1941-december-7-japanese-attack-on-pearl-harbor/before-the->

3.4. Pearl Harbor Saldırısı

Japon Hücum Kuvveti planlandığı şekilde 26 Kasım'da Hitokappu'dan hareket ederek Oahu Adası'na 275 mil mesafede belirlenmiş olan mevkiye intikal etmiştir. 7 Aralık sabah alacakaranlıkta saldırı başlamıştır. Saat 06.00-06.45 arasında Oahu Adası'na 220 mil mesafeden uçaklar havalanmaya başlamıştır. Bu arada saat 06.45'te Pearl Harbor girişi yaklaşma sularında karakol yapan USS Ward muhribi bir denizaltı tespit etmiş ve ateş açmıştır. Bu ateş, ABD'nin 2'nci Dünya Savaşı'nda gerçekleştirdiği ilk saldırıdır.

1'inci Hücum Dalgası olarak saldırıya geçen 189 uçak 07.40'tan itibaren adanın batısından dolaşarak hedefe varmıştır. Bombardıman ve torpido uçakları limanda bulunan gemilere saldırırken avcı ve pike bombardıman uçakları deniz ve kara kuvvetlerine ait hava üslerine saldırmıştır. 2'nci Hücum Dalgası 08.50'den itibaren 171 uçaklık bir kuvvetle adanın doğusundan hedef hattına girmiştir. Öncelikle limandaki sekiz adet muharebe gemisi olmak üzere tüm gemilere karşı saldırıya başlamışlardır. Toplam 100 dakika süren hava harekâtı sonrası, saldırı 09.45'de sona ermiştir.¹⁸

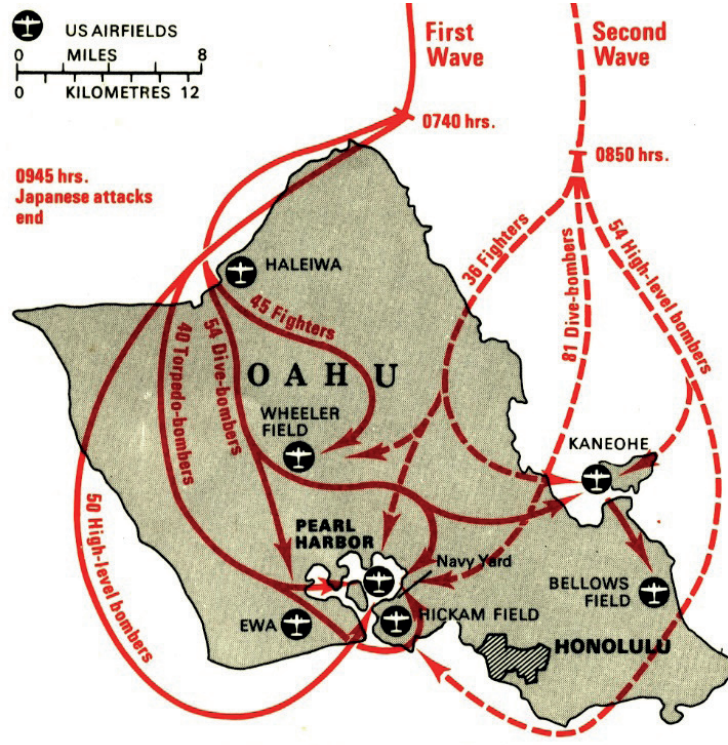

Şekil-5 : Pearl Harbor Saldırısı ve ABD Gemilerinin Mevkileri¹⁹

attack/80-g-182873.html (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

18 Çetinkaya Apatay, a.g.e., ss. 133-139; Erdoğan Dümen, a.g.e., ss. 22-24.

19 <https://www.onwar.com/wwii/maps/pacific/01pacific.html> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

Şekil-6: Pearl Harbor Saldırısı Japon Hava Hücum Dalgaları²⁰Tablo-5: Pearl Harbor Saldırısı'na Katılan Japon Uçaklarının Tip ve Miktarları²¹

Hücum Dalgası	Zekes Avcı Uçağı	Vals Pike Bombardıman Uçağı	Kate Torpido Uçağı	Kate Yüksek İrtifa Bombardıman Uçağı	Diğer (Emniyet Unsuru)	Toplam
I.	45	54	40	50	50	189+50
II.	36	81	-	54	40	171+40
Toplam	81	135	40	104	90	450

Saldırıları esnasında limanda 8 muharebe gemisi, 9 kruvazör, 20 destroyer, 5 denizaltı, bir hastane gemisi ile farklı büyüklük ve tiplerde muhtelif askerî gemiler bulunmakla birlikte gemi mevcudu 96'yı buluyordu. 7 Aralık günü saldırı saatlerinde ABD Pasifik Donanması 3'üncü Görev Grubu'na ait USS Lexington uçak gemisi planlı seyir kapsamında Midway Adası'nın 300 mil kadar güneydoğusundaydı. 2'nci Görev Grubu'na mensup USS Enterprise

²⁰ <https://www.onwar.com/wwii/maps/pacific/02pacific.html> (Erişim Tarihi: 23.2.2022)

²¹ Farklı kaynaklarda yapılan incelemeler neticesinde, saldırıya katılan Japon uçakları sayılarının 400 ile 450 arasında değiştiği görülmüştür. 450'nin altında sayı belirtilen kaynaklarda ise, keşif ve emniyet maksatlı havada olan uçakların toplam sayıya eklenmediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmada detaylı olarak gösterim yapılabilmesi maksadıyla toplam uçak sayısı 450 olarak kabul edilmiştir.

uçak gemisi ise Wake Adası'na avcı uçağı teslim etmek maksadıyla intikal etmiş, hava şartları nedeniyle dönüşü gecikmişti. Japonların planlamasına göre limanda olması gereken bu gemi, hava şartlarından dolayı saldırıdan kurtulmuştur. Saldırı sonucunda ABD kayıpları; 2403 ölü, 1178 yaralı, 171 farklı tipte uçak ve 5 gemidir (USS Arizona, USS Oklahoma, USS Utah muharebe gemileri ve USS Cassen, USS Downes destroyerleri). Ayrıca 12 gemide çeşitli hasarlar meydana gelmiştir. Japonların kayıpları ise; 64 ölü, 29 uçak ve 5 cep denizaltısıdır.²²

Saldırı, Japonları stratejik hedefine ulaştırmıştır. Uçak gemileri hariç ABD muharebe gemilerinin çoğunluğu hareketten sakıt hale getirilmiştir. Saldırı sonrasında uçak gemilerinin, üzerinde konuşlu uçaklar marifetiyle uzak mesafelerden kuvvetli ve etkili darbeler vurabilme kabiliyetleri önem kazanmıştır. Saldırıdan bir yıl önce gerçekleşen İtalyan Taranto Üssü baskının Japonlar tarafından dikkatle analiz edilmesine rağmen ABD tarafından üs savunması kapsamında herhangi bir önlem alınmaması dikkat çekicidir. ABD uçak gemilerinin saldırı esnasında Pearl Harbor'da bulunmaması ABD için büyük talihtir. Zira Pasifik Savaşı'nın ilerleyen dönemlerinde ABD için uçak gemilerinin varlığı çok daha önemli olacaktır.

Saldırıdan birkaç saat sonra ABD ve İngiltere'ye savaş ilân etmesine rağmen Japonya, Pearl Harbor saldırısını 1907 Lahey Devletler Hukuku Sözleşmelerine aykırı olarak savaş ilanı olmaksızın icra etmiştir. Saldırı sonrası ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya Japonya'ya savaş ilan etmiştir. ABD'nin Japonya'ya savaş ilanı sonrası Almanya ve İtalya da ABD'ye savaş ilan etmiştir.²³

4. 10 Aralık 1941 HMS Prince of Wales ve HMS Repulse'ın Güney Çin Denizi'nde Batırılmaları (Kuantan Burnu Deniz Savaşı)

4.1. Mevcut Durum

Pearl Harbor saldırısını müteakip Japonya, Güneydoğu Asya'yı ele geçirme planını yürürlüğe koymuştur. Malezya'yı işgal etmek maksadıyla Malakka Yarımadası'nda üç bölgeye amfibi harekât yapılması planlanmıştır. Japonların görüşüne göre bu harekâta İngilizlerin Singapur'daki üssü ve deniz filosu tehdit oluşturalırdı.

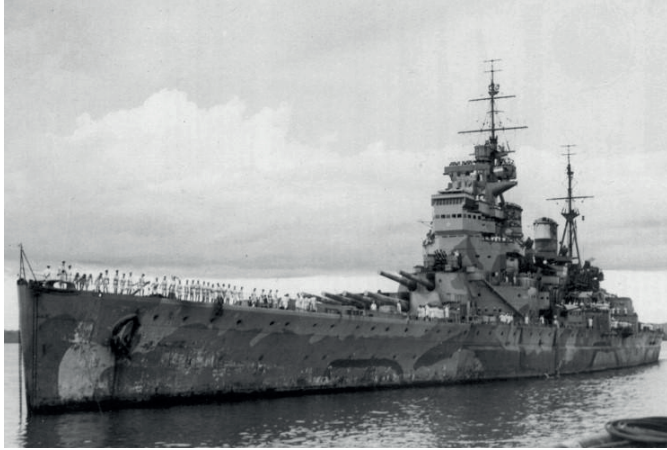
22 Çetinkaya Apatay, a.g.e., ss. 140-141; Laurence Rees, 1001 Battles, Octopus Publishing, Londra, 2011, s. 824; "A Pearl Harbor Fact Sheet", www.nationalww2museum.org (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

23 Sermet Gökdeniz, İkinci Dünya Harbi'nde Deniz Harekâtı, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 1971, ss. 176-177; Çetinkaya Apatay a.g.e., ss. 142-152.

Şekil-7 : HMS Prince of Wales'te Atlantik Bildirisi'nin İmza Töreni²⁴

İngilizler, ABD ile yapılan anlaşma kapsamında (Rainbow Planı) Pasifik'in savunmasına iştirak etmek ve Japonya'ya karşı caydırıcılık sağlamak maksadıyla Kasım 1941 itibariyle savaş gemilerini Singapur'da konuşlandırmıştı. İngiliz Amiral Sir Tom Philips komutasında oluşturulan Görev Grubu Z'nin bünyesinde HMS Prince of Wales ve HMS Repulse muharebe gemileri ile 4 destroyer bulunmaktaydı. Görev grubunun içerisinde uçak gemisi ve denizaltının yer alması da planlanmıştı ancak 1941 yılında İngilizlerin Akdeniz'de uğradığı kayıplar ve harbin şiddetlenmesi bu unsurların bölgeye gelmesini engellemiştir.²⁵

Şekil-8: HMS Prince of Wales²⁶

²⁴<https://www.history.navy.mil/content/history/museums/nmusn/explore/photography/wwii/wwii-conferences/atlantic-charter/80-g-26878.html> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).

²⁵ W.D. Puleston, a.g.e., s.105.

²⁶ <https://www.naval-history.net/Photo01bbPOW1941SingaporeMQ.jpg> (Erişim Tarihi: 24.2.2022);

Şekil-9: HMS Repulse²⁷

4.2. Kuantan Burnu Deniz Savaşı ve İngiliz Gemilerinin Batırılması

Japonların Malezya'ya amfibi harekâta başladığı haberini alan İngiliz Amiral, 8 Aralık 1941 günü saat 17.35'de Görev Grubu Z (HMS Prince of Wales, HMS Repulse, HMS Electra, HMS Express, HMS Vampire, HMS Tenedos) ile konvoylara hücum etmek maksadıyla denize açılmıştır. Japonlar ise İngiliz tehdidine karşı bölgede denizaltıları vasıtasıyla keşif karakol icra ederken Çinhindi'de Saygon Üssü'ne konuşlu 22'nci Deniz Hava Filosu'ndaki 150 uçağı hazır bekletiyordu. Görev Grubu Z'nin havadan emniyeti Singapur Üssü'nde konuşlu İngiliz Hava Kuvvetleri avcı uçakları tarafından sağlanacaktı. Ancak o uçaklar hava üssünün korunması ve kara saldırılarına karşı önlem olarak kullanıldı. İngiliz gemileri denizde uçak korumasından yoksun bir şekilde harekât icra etmek zorunda kalacaktı.²⁸

Tablo-6: HMS Prince of Wales ve HMS Repulse'in Teknik Özellikleri²⁹

Gemi Adı	Tip/Sınıf	Hiz. Giriş	Deplasman	Silahlar
HMS Prince of Wales	King George V Sınıfı Muharebe Gemisi	1941	43,786 ton	10 adet 14 inç (360 mm) top 16 adet 5,25 inç (133 mm) top 32 adet 1,57 inç (40 mm) uçaksavar top 80 adet su üstü ve hava roketi
HMS Repulse	Renown Sınıfı Muharebe Gemisi	1916	27,600 ton	3x2 adet 15 inç (381 mm) top 3x3 adet 4 inç (102 mm) top 6 adet 4 inç (102 mm) uçaksavar top 2 adet 1,6 inç (40 mm) uçaksavar top

27 <https://www.naval-history.net/Photo01bcRepulseMQ.jpg> (Erişim Tarihi: 24.2.2022)

28 Erdoğan Dümen, a.g.e., s.31; Afif Büyüktuğrul, İkinci Dünya Harbinde Deniz Harp Sanatı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1964, s. 306.

29 <https://naval-encyclopedia.com/ww2/uk/king-georges-v-class-battleships.php> (Erişim Tarihi: 24.2.2022); <https://naval-encyclopedia.com/ww2/uk/renown-class-battlecruisers.php> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).

Şekil-10: Kuantan Burnu Deniz Savaşı ve İngiliz Gemilerinin Batırılması³⁰

Görev Grubu Z, 9 Aralık'ta bir Japon denizaltısı tarafından tespit edildi, aynı günün akşamında ise üç Japon uçağı birliğin üzerinde tespit ve teşhis işlemi yaptı. Tespit edildiklerini fark eden İngiliz Amiral birliğin süratini arttırarak Singapur'a dönmeye karar verdi. Aslında Görev Grubu Z, Japon çıkarma birliğine on beş mil kadar yaklaşıp ama fark edemedi. Görev Grubu Z, gece yarısına doğru Japonların Kuantan Burnu'na yeni bir amfibi harekât planladıklarına ilişkin mesaj alınca, rotasını değiştirerek o bölgeye yöneldi. 10 Aralık sabahı bölgeye varan birlik herhangi bir tespit yapamadığı gibi Japon uçak ve denizaltıları tarafından tespit edildi. Saat 11.00'den itibaren Saygon'dan kalkan yüksek irtifa bombardıman ve torpido uçaklarından teşkil edilmiş Japon hava görev kuvveti İngiliz muharebe gemilerine hücum etmeye başladı. Uçaklar, her hücum dalgasında yaklaşık 9 uçak olacak şekilde ardı ardına organize bir şekilde torpido ve bombalarla gemilere angaje oldular. Her iki gemi de uçaksavar toplarıyla Japon uçaklarına karşı koymaya çalışsa da üçüncü hava hücum dalgası sonrası uçaksavar mühimmatları tükendi. Saat

30 <https://www.onwar.com/wwii/maps/pacific/05pacific.html> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).

12.33'te dokuz torpido ve bir bomba isabeti alan HMS Repulse battı. HMS Prince of Wales uçak hücumlarına karşılık vermeye devam etse de saat 13.20 itibarıyla toplamda sekiz torpido ve birçok bomba isabeti alarak battı. Saldırıya 51 bombardıman, 34 torpido, 3 keşif olmak üzere toplam 88 Japon uçağı katılmıştır. İngilizlerin iki gemisi batmış, 840 kişi kayıp vermişler, Japonların ise 4 uçağı imha olurken 28 uçak hasar görmüş ve 18 kişi kayıp vermiştir.³¹ Japonlar, Pearl Harbor Saldırısı ile limanda hareketsiz durumda olan savaş gemilerini baskın ile harekât dışına iterken Kuantan Burnu'nda süratli ve iyi silahlandırılmış iki büyük İngiliz savaş gemisini açık denizde batırmışlardır.

İngiliz Görev Grubu Z, bölgede Japon hava gücünün üstün olduğunu bilmesine rağmen hava koruması olmadan seyre çıkmış harekât icra etmeye başlamıştır. İngilizler emniyet prensibine riayet etmemişlerdir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki gemiler eğer limanda kalsalardı orada da saldırıya uğramaları olasıdır.

Singapur Üssü'ndeki İngiliz Hava Kuvvetleri komutanı üs savunmasını gerekçe göstererek Deniz Görev Grubu'na uçak göndermemiştir. HMS Repulse komutanının inisiyatif olarak tekrar uçak talebinde bulunması üzerine 10 Aralık öğleden sonra harekât alanına gelen uçaklar gemi batıklarıyla karşılaşmıştır.

Sonuç

Vichy Fransası ve Tayland arasındaki Koh Chang Deniz Savaşı'nda; Fransızlar kendisinden ateş gücü olarak daha güçlü olan Tayland Donanmasına karşı harp prensiplerinden baskın ve sürpriz etkisini kullanarak taarruz harekâtı icra etmeyi planlamışlardır. Mevcut istihbarat bilgileri doğrultusunda sabaha karşı harekât alanına sızarak konuşlanmasını tamamlayan Fransız unsurları Tayland Donanması'nı hazırlıksız yakalamış ve muhasıma yüksek oranda zayıt verdirmeyi başarmıştır. Koh Chang Adası civarındaki Tayland savaş gemilerine Tayland Donanması tarafından yardıma gidilemediği gibi uçaklar ancak savaşın sonunda Fransız Donanması'na saldırı gerçekleştirebilmiştir. Bu saldırıdan ise istenen sonuç elde edilememiştir. Fransız Donanması'nın istihbarat bilgilerini doğru kullandığı ve konuşlanmasını süratle tamamlayarak harekât planındaki operatif hedeflere baskın tarzında bir saldırı ile ulaştığı tespit edilmiştir.

Alman Kormoran akıncı şilebi kimliğini gizleyerek Avustralya kruvazörü HMAS Sydney'e yaklaşmış, asimetrik taktikler vasıtasıyla saldırı gerçekleştirmiştir. Her ne kadar savaş sonunda Alman gemisi batmış

31 "Naval Staff History Second World War, Battle Summary No:14, Loss of HM Ships Prince of Wales and Repulse", https://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/UK/RN/BS-14_POW+Repulse/index.html#page21 (Erişim Tarihi: 24.2.2022); Sermet Gökdeniz, a.g.e., s. 181.

olsa da HMAS Sydney tüm personelini kaybederken Kormoran'daki insan kaybı çok daha azdır. Deniz harekât ve savaşlarında aldatmanın önemi ve asimetrik taktikler HMAS Sydney ve Kormoran'ın mücadelesinde ortaya çıkmıştır. HMAS Sydney'in tespit maksatlı Kormoran'a yaklaşması, yaptığı sorgulamanın cevabını almak maksadıyla uzun süre beklemesi ve bekleme sürecinde gemiler arasındaki mesafenin giderek kapanması; denizde daima hazır olmak, farkındalık ve tedbiri elden bırakmama hususlarının ihlali olarak değerlendirilebilir.

Pearl Harbor Saldırısı sonucunda; uçak gemileri hariç ABD muharebe gemilerinin çoğunluğu hareketten sakıt hale gelmiş, Japonlar stratejik hedefine ulaşırken, Japon Donanması an itibariyle Pasifik'te egemen duruma geçmiştir. Japon Donanması, saldırı öncesinde ve icrası esnasında gizlilik, baskın ve sürat harp prensiplerine tamamen uyması sayesinde başarıya ulaşmıştır. Günümüz çok boyutlu harekât ortamında dahi bahse konu harp prensipleri önemini korumakta ve denizde avantaj sağlamaktadır.

Pearl Harbor Saldırısı uçak gemilerinin önemini arttırmış, üzerlerinde konuşlu uçaklar marifetiyle uzak mesafelerden kuvvetli ve etkili darbeler vurabilme kabiliyetlerini örnek teşkil edecek şekilde göstermiştir.

Baskın tarzında saldırıya maruz kalan ABD'nin gerek merkezi gerekse yerel karar verici makamlarının gemi ve uçak konuşlanan üssü korumak adına, keşif ve istihbarat raporlarını doğru değerlendirmede olduğu gibi teknik ve taktik açıdan düşman imkân ve kabiliyetlerinin analizinde de yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. ABD üssünde bulunan deniz ve kara kuvvetleri arasında koordinasyon bulunmadığı ve özellikle üs savunmasına yönelik müşterek çalışma ile müşterek komuta yapısının oluşturulmadığı görülmüştür.

Saldırıdan bir yıl önce gerçekleşen İtalyan Taranto Üssü baskının Japonlar tarafından dikkatle analiz edilerek bundan dersler alındığı ve bu kapsamda saldırı amaçlı silahlarının geliştirildiği görülürken, ABD tarafından üs savunması kapsamında herhangi bir önlem alınmadığı tespit edilmiştir.

Japonya, Pearl Harbor saldırısını 1907 Lahey Devletler Hukuku Sözleşmelerine aykırı olarak savaş ilanı olmaksızın icra etmiştir. Günümüzde de uluslararası hukuka aykırı benzer saldırı ve/veya harekâtların icra edilmesi olasıdır.

Pearl Harbor saldırısı sonrası ABD kamuoyu ve halkı tarafından savaştan uzak durulması yönündeki görüşler değişmiş ulus olarak birleşilerek ABD güçlü şekilde savaşın tarafı olmuştur. ABD'nin 2'nci Dünya Savaşı'na fiili olarak katılmasıyla birlikte uzun süredir yeni bir müttefik arayışında olan ve bu kapsamda ABD'yi savaşa sokmak için uğraş veren İngiltere rahatlamıştır.

Japonya, Pearl Harbor Saldırısı ile limanda hareketsiz durumda olan ABD savaş gemilerini baskın ile harekât dışına iterken Kuantan Burnu Deniz Savaşı'nda süratli, iyi silahlandırılmış ve savaş durumunda olan iki İngiliz muharebe gemisini açık denizde batırmıştır. Böylece 1941 sonu itibarıyla Pasifik'te Japon deniz hâkimiyeti kurulmuş ve ABD uçak gemileri dışındaki büyük düşman gemileri imha edilmiştir.

Singapur Üssü'ndeki İngiliz Hava Kuvvetleri komutanı ile İngiliz Deniz Görev Grubu komutanı arasında koordinasyonun sağlanamaması ve müşterek komuta yapısının kurulamamış olması sonucunda İngiliz Deniz Görev Grubu'na uçak tahsisi yapılmamıştır. Kuantan Burnu Deniz Savaşı'nda İngiliz Görev Grubu, bölgede Japon hava gücünün üstün olduğunu bilmesine rağmen hava koruması olmadan ve harekât alanına dair gerekli istihbarat hazırlıklarını yapmadan harekât icra etmeye başlamıştır. İngiliz gemilerinin emniyet prensibine riayet etmediği ve bunun sonucunda telafisi olmayan kayıplarla karşılaştıkları tespit edilmiştir.

Uçaklar, Pearl Harbor saldırısında limanda hareketsiz durumda bulunan savaş gemilerine karşı üstünlük sağlamışken, Kuantan Burnu Deniz Savaşı'nda açık denizde hava korumasından yoksun olarak seyreden savaş gemilerini batırmıştır. Kuantan Burnu Savaşı sonrasında; savaş gemilerinin hava koruması olmadan veya harekât alanında hava üstünlüğü sağlanmadan harekât icra etmeleri sınırlanmış, uçak gemilerinin koruma maksatlı CAP uçağı görevlendirme ihtiyaçları ön plana çıkmıştır.

Kaynakça

Kitaplar

- APATAY, Çetinkaya, Pasifik'te Olup Bitenler, Deniz Basımevi, İstanbul, 2002.
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif, İkinci Dünya Harbinde Deniz Harp Sanatı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1964.
- DÜMEN, Erdoğan, Denizde II. Dünya Harbi Pasifik Harekâtı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1990.
- GÖKDENİZ, Sermet, İkinci Dünya Harbi'nde Deniz Harekâtı, Cilt:1, Deniz Basımevi, İstanbul, 1971.
- REES, Laurence, 1001 Battles, Octopus Publishing, Londra, 2011.
- PULESTON, W.D., II.Dünya Harbi'nde Deniz Kuvvetinin Tesiri, (çev. Adnan Aykut), Deniz Basımevi, İstanbul, 1952.

İnternet Kaynakları

- "A Pearl Harbor Fact Sheet", www.nationalww2museum.org (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- "Naval Staff History Second World War, Battle Summary No:14, Loss of HM Ships Prince of Wales and Repulse", https://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/UK/RN/BS-14_POW+Repulse/index.html#page21 (Erişim Tarihi: 24.2.2022).

- https://en.wikipedia.org/wiki/Sinking_of_HMAS_Sydney (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- <https://museum.wa.gov.au/research/research-projects/archaeology/hmas-sydney-and-hsk-kormoran> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/australia/perth-class-cruisers.php> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/french-navy> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/germany/german-commerce-raiders.php> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/germany/kriegsmarine.php> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/ran-royal-australian-navy.php> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/thai-navy.php> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/uk/king-georges-v-class-battleships.php> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).
- <https://naval-encyclopedia.com/ww2/uk/renown-class-battlecruisers.php> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).
- <https://warfarehistorynetwork.com/2015/08/20/german-merchant-raider-kormoran-hmas-sydneys-deadly-duel/> (Erişim Tarihi: 22.2.2022).
- <https://www.history.navy.mil/content/history/museums/nmusn/explore/photography/wwii/wwii-conferences/atlantic-charter/80-g-26878.html> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).
- <https://www.history.navy.mil/content/history/museums/nmusn/explore/photography/wwii/wwii-pacific/us-entry-into-wwii-japanese-offensive/1941-december-7-japanese-attack-on-pearl-harbor/before-the-attack/80-g-182873.html> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- <https://www.naval-history.net/Photo01bcRepulseMQ.jpg> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).
- <https://www.naval-history.net/Photo01bbPOW1941SingaporeMQ.jpg> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).
- <http://www.netmarine.net/bat/croiseur/lamotte/kohchang/> (Erişim Tarihi: 14.2.2022).
- <https://www.onwar.com/wwii/maps/pacific/01pacific.html> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- <https://www.onwar.com/wwii/maps/pacific/02pacific.html> (Erişim Tarihi: 23.2.2022).
- <https://www.onwar.com/wwii/maps/pacific/05pacific.html> (Erişim Tarihi: 24.2.2022).
- https://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=297 (Erişim Tarihi: 14.2.2022).
- https://ww2db.com/ship_spec.php?ship_id=485 (Erişim Tarihi: 23.2.2022).

■ Dz.Bnb. Ercan ARAS*

■ Dz.Bnb. Onur Cenk CENGİZ**

RUSYA-UKRAYNA ÇATIŞMASININ ABD’NİN KARADENİZ VE BALKAN STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

* MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, 5'inci Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi.

** Deniz Harp Enstitüsü, 5'inci Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi.

Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'ya karşı başlattığı operasyon dünya genelinde büyük tepki uyandırmıştır. Ülkeler arasında başlayan çatışmalar sonrasında; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğündeki Batı ülkelerinin Rusya'ya karşı izlediği politikalar ve yaptırımlar uygulamaya başlamışlardır. Rusya'nın bu yaptırımlara karşı hamlelerinin Karadeniz ve Balkanlar bölgesinde doğurduğu sonuçlar bölge ülkelerini etkilemeye devam etmektedir. Karadeniz Havzası kapsamında detaylı bir stratejisinin bulunmadığını belirten ABD, bu açığı kapatmak için Kongre'nin öncülüğünde yeni bir girişim başlatmıştır. Karadeniz'deki varlığını arttırmayı hedefleyen ekonomi ve güvenlik temelindeki stratejide, müttefikleriyle beraber Rusya'nın bölgedeki etkisini kırmayı amaçlamaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde ABD öncülüğünde NATO'nun kolordu seviyesinde yeni bir karargah kurmasına yönelik planlama ve hava polisliği görevlerinin hava savunmaya çevrilmesi politika değişikliğinin sinyalleri olarak algılanabilir. Karadeniz Havzası'nın hemen batısında bulunan Balkanlar da ABD politikalarının şekillendiği bir diğer alan olmuştur. Bölge ülkelerinin gelişim için ihtiyaç duyduğu finansman ve enerji kaynaklarını diğer küresel aktörlerden temin etmesi, ABD'nin bölgedeki nüfuzunu tehdit etmektedir. Buna karşılık çatışmanın oluşturduğu Rusya karşıtı iklimden de faydalanan ABD, NATO güvenlik şemsiyesi ve Avrupa Birliği (AB) ekonomik çatısı altında bölge ülkelerini kendi nüfuz alanına çekmeye devam etmektedir. Bu çalışmada Rusya-Ukrayna çatışmasının ABD'nin Karadeniz ve Balkan stratejileri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Ukrayna, ABD, Karadeniz, Balkanlar.

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesi sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla meydana gelen tek kutuplu dünya düzeninde Karadeniz ve Balkanlar'da oluşan güç boşluğu ABD tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. ABD, Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerin demokratik rejimlere kavuşmasını ve Batı'ya entegre olmalarını istemiştir. Ayrıca bu ülkelerin küresel ticaret sisteminde yer almalarını sağlayarak tekrar Rusya etkisine girmelerini önlemeyi amaçlamıştır. Bu maksatla bir yandan Balkan ülkelerini AB üyeliğine teşvik ederken diğer yandan açık kapı politikası vasıtasıyla NATO'nun doğuya genişlemesini sağlamış, NATO'ya dâhil olmayan ülkelerle ise Barış İçin Ortaklık (BİO) projesini geliştirmiştir. Bu stratejisiyle ABD, bölgede istikrarlı bir ortam oluşturarak hem kendi ticaretinin güvenliğini hem de Rusya'nın çevrelenmesini sağlamıştır. ABD, Yugoslavya sonrası oluşan yeni Balkan düzeninde; başlangıçta ortaya çıkan sorunları AB'nin iç sorunu olarak görmüş, duruma müdahil olmayarak gelişmeleri gözlemlemeyi tercih etmiştir. Ancak AB'nin beliren sorunları çözmede yetersiz kalması nedeniyle ABD, Balkanlar'da ağırlığını hissettirmeye başlamış ve bölgedeki sorunların çözümünde etkin rol almıştır. Böylelikle ABD, AB ülkelerine hegemonyasını

kabul ettirerek bölgede oluşabilecek sorunların ancak kendi müdahalesi sayesinde bir çözüme kavuşabileceğini göstermiştir. Diğer taraftan NATO'nun genişlemesi kapsamında, Rusya'nın arka bahçesi olarak gördüğü Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliklerinin gündeme gelmesine Rusya ise sert tepki göstermiştir. Rusya'nın tepkilerine rağmen geri adım atmayan ABD önderliğindeki Batı'lı devletlerin sağladıkları destek, Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan, 2014'te ise Ukrayna'ya müdahale etmesiyle sonuçlanmıştır. Meydana gelen krizler neticesinde Rusya, Güney Osetya ve Abhazya'nın fiilen Gürcistan'dan ayrılmalarını sağlarken 2014 yılında Ukrayna'nın Kırım bölgesinin Rusya'ya ilhakını sağlamış, Donetsk ve Luhansk'da ise ayrılıkçı Rus gruplar vasıtasıyla iç karışıklık çıkartmıştır. Devam eden süreçte Ukrayna doğusunda bulunan Donbas bölgesindeki çatışmaların artması ve Ukrayna'nın NATO üyeliğinin tekrar gündeme gelmesi neticesinde, Şubat 2022'de Rus birliklerinin Ukrayna sınırını geçmesiyle Rusya-Ukrayna çatışması başlamıştır. Bu çatışma nedenleri, ortaya çıkardığı sonuçlar ve küresel ölçekteki etkileri nedeniyle ülkelerin politikalarını yeniden belirlemelerine neden olmuştur. Bu kapsamda yapılan çalışmada ABD'nin Karadeniz ve Balkan politikası ele alınırken Rusya-Ukrayna çatışmasının bu politikalar üzerine olan etkileri incelenmiştir.

1. Karadeniz ve Balkanlar

Türk Boğazları vasıtasıyla Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Levant bölgesine açılan Karadeniz, Avrupa ile Doğu arasında bağlantıyı sağlaması bakımından jeopolitik bir öneme haizdir. Transdinyester, Kırım, Donbas, Güney Osetya, Abhazya ve Dağlık Karabağ gibi donmuş ya da zaman zaman canlanan sorunlarıyla beraber Karadeniz Havzası küresel aktörlerin güç mücadelesine sahne olmaktadır. Bu bağlamda bölgede meydana gelen gelişmeler sadece kıyıdaş ülkeleri değil, Kafkasya, Doğu Akdeniz, Balkan ve Orta Doğu ülkelerini de etkilemektedir.¹

Karadeniz Havzası, sistemsel güç mücadelelerinin olduğu bölgelere yakınlığı, ekonomik, ticari ve demografik potansiyeli, sahip olduğu enerji kaynakları ve zenginlikleri nedeniyle çok önemli bir düğüm noktası haline gelmektedir.² Orta Asya ve Orta Doğu'ya açılan en önemli kapı olan ve Rusya'yı güneyinden çevreleyen Karadeniz Havzası, Hazar Havzası'na yakın olması, enerji hatlarını barındırması ve bu hatlar vasıtasıyla Avrupa ile Asya arasında bir transit koridoru oluşturması nedeniyle önemlidir.³

Soğuk savaş sonrasında Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini" kapsamında "arka bahçe" olarak nitelendirdiği Karadeniz Havzası'nda hegemonya kurma

1 Valerian Novac ve Eugen Rusu, "The Actual Security Climate In The Black Sea Basin", International Conference Knowledge-Based Organization, 2022, Cilt 28, Sayı 1, 83-93, s. 84-85.

2 Göktürk Tüysüzöğlu, "Çok Kutupluluk Tartışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü", Akademik İncelemeler Dergisi, 2013, Cilt 8, Sayı 3, 242-273, s. 243.

3 Doğan Şafak Polat, "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Nisan 2017, Cilt 5, 51-66, s. 56.

yarışı; Rusya'nın nüfuzunu sürdürme çabaları, NATO'nun genişleme süreci ve Doğu Avrupa Füze Kalkanı Projesi ile özellikle Hazar petrol ve doğal gazının dünyaya pazarlanması konularında yaşanan mücadeleler ile devam etmiştir.⁴ Rusya bu doktrini çerçevesinde Karadeniz'de güç dengesini bozabilecek askeri gruplaşmaları dış tehdit olarak tanımlarken⁵ bölge ülkeleri Rusya tehdidine karşı uluslararası ittifaklar vasıtasıyla NATO ve ABD'nin bölgedeki etkinliğinin artmasına neden olmuşlardır.⁶

1994 yılında, Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin NATO askeri ve politik sistemlerine entegrasyonunun sağlanması için başlatılan BİO projesine Gürcistan, Ukrayna ve Rusya dâhil edilmiştir.⁷ Çıkar alanlarına müdahale etmeyen, Avrupa-Atlantik topluluğu ile bütünleşmiş ve Avrupa'ya yönelmiş demokratik bir Rusya, ABD'nin jeopolitik açıdan arzu ettiği bir durum olarak görülmüştür. Bu dönemde NATO kapsamında ilerleyen ilişkiler, 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmle olan mücadele sürecinde daha da yakınlaşmıştır. ABD, 11 Eylül sonrası Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde Doğu Avrupa'da ve Karadeniz'de üsler edinmeye başlamış⁸, Romanya ve Bulgaristan'da kullanmaya başladığı üsler vasıtasıyla Karadeniz'de daha fazla görünür hale gelmiştir.

Artan terör tehdidini gerekçe göstererek Akdeniz'de yürütülen Etkin Çaba (Active Endeavour) Harekâtı'nı Karadeniz'e genişletmeye çalışan ABD; Türkiye'nin bölgedeki hassas dengeleri gözeterek başlattığı "Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Grubu" (BLACKSEAFOR) ve "Karadeniz Uyumu Harekâtı" girişimleriyle Karadeniz'den uzak tutulmaya çalışılmıştır.

Üç aşamalı olarak gerçekleşen genişleme sonrasında, Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliğe kabul edilmesiyle NATO Karadeniz kıyılarına ulaşmıştır. Bu aşamadan sonra Gürcistan ve Ukrayna'nın ittifaka üye olma ihtimalleri belirmiş, ancak 2008 yılında Rusya'nın sert tepkisi üzerine bu ülkelerin üyelikleri onaylanmadan ertelenmiştir. Böylelikle Kafkas ülkeleri ve Ukrayna haricinde Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin, Avrupa-Atlantik sistemine alınarak Rusya ile olan bağlarının koparılması stratejisi tamamlanmıştır.⁹

Bölge ülkelerinde Batı yanlısı iktidarlar ile etkisini artırmaya çalışan ABD¹⁰, Gürcistan ve Ukrayna'da meydana gelen renkli devrimlere de destek vermiştir.

4 Sertan Çınar ve İsmet Göçer, "Yeni Soğuk Savaş Doğru: Küresel Enerji Politikaları", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 16-29, s. 24.

5 Timucin Kodaman, "Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Karadeniz Politikası", Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2007, Cilt 3, Sayı 3, 141-149, s. 146-147.

6 Ahmet Nafiz Ünalımsı ve Şafak Oğuz, "Karadeniz'de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi", Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2019, Cilt 5, Sayı 7, 1-10, s. 4.

7 Doğan Şafak Polat, a.g.e., s. 55.

8 Gökhan Eşel, "Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde: Amerikan Faktörü", Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2015, Cilt 1, Sayı 2, 45-64, s. 54.

9 Mehmet Seyfettin Erol ve Sertif Demir, a.g.e., s. 22.

10 Burçin Canar, a.g.e., s.59.

Gürcistan’da 2004 yılında yaşanan “Kadife Devrim”i sayesinde Saakaşvili devlet başkanı seçilirken, Ukrayna’da da 2005 yılındaki “Turuncu Devrim” sonrasında Viktor Yuşçenko iktidara gelmiştir. Her ne kadar 2010 yılında tekrar Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç başa geçse de 2014 yılındaki meydan protestoları sonrası başlayan süreçte yeniden Batı yanlısı Petro Poroşenko devlet başkanı seçilmiştir. Meydana gelen iktidar değişiklikleri neticesinde her iki ülke de önceliklerini Batı ile bütünleşme ve NATO’ya katılım olarak belirlemişlerdir. NATO ve ABD’nin bu politikaları ise Rusya’nın 2008 yılında Gürcistan’a düzenlediği operasyonla Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığının ilan edilmesine ve 2014 yılında ise Kırım’ın Ukrayna’dan ayrılarak Rusya’ya ilhakına yol açmıştır.

Karadeniz bölgesinde gerginliği tırmandıran bir diğer olay ise “Füze Kalkanı Projesi”nin hayata geçirilmesi olmuştur. NATO’nun 2010 Stratejik Konsepti çerçevesinde hayata geçirilen ve aslında bir ABD projesi olan “Füze Kalkanı Projesi” ile Romanya ve Polonya’ya yerleştirilen füzeleri ulusal güvenliğine bir tehdit olarak gören Rusya, Kırım bölgesine yerleştirdiği füzeler ile bu eyleme karşılık vermeye çalışmıştır.

Enerji bağlamında bakıldığında ise Avrupa-Atlantik ortaklığı için stratejik bir alana dönüşen Karadeniz bölgesinin Hazar Havzası’ndaki enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması açısından önemli bir koridor işlevi kazandığı görülmektedir.¹¹ Küreselleşen dünyada enerji ticaretinde kaynaklara sahip olmanın yanı sıra bu kaynakların uluslararası piyasalara ulaşmasını sağlayan nakil ve boru hatlarının kontrolünü elinde bulundurmak bir mücadele alanına dönüşmüştür.¹²

Rusya kendisine büyük oranda bağımlı olan, AB üyesi devletlere sattığı doğalgazı bu devletler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaktadır.¹³ Enerji ihtiyacının büyük çoğunluğunu, Orta Doğu ve Hazar-Avrasya bölgesinden karşılayan ABD ise enerji piyasalarındaki Rus hegemonyasını azaltarak enerji fiyatlarını kontrol etmek maksadıyla, enerji nakil hatlarının yoğun bulunduğu Karadeniz’e yakın alaka göstermektedir. Enerji sorununu bir güvenlik meselesi olarak gören ABD, Transatlantik ittifakının ortağı Avrupa’nın Rusya’ya enerji bağlamında olan bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır.¹⁴

Balkan ülkelerinin enerji kaynaklarından yoksun oluşu ve Rusya’ya olan mesafesi göz önüne alındığında Balkan Bölgesi’nin Karadeniz Havzası’na nazaran büyük güçlerin rekabeti açısından daha az ilgi çektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yugoslavya’nın dağılması bölge üzerinde ciddi etkilere

¹¹ Burçin Canar, a.g.e., s.72.

¹² Sertif Demir, “Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Güz 2012, Sayı 35, 19-50, s. 24.

¹³ Sertan Çınar ve İsmet Göçer, a.g.e., s. 24-25.

¹⁴ Mehmet Seyfettin Erol ve Sertif Demir, a.g.e., s.23.

sebepler olmuş, dağılma sonrasında Balkanlar’da bir güç boşluğu oluşmuştur. Bu süreçte ABD bölgede mevcut yapının korunmasına yönelik politika izlemiş ve bölgedeki yeni oluşumda, AB nezdinde bölge ülkelerinin rol almasını beklemiştir. Ancak bölgedeki krizlerin derinleşmesi ve çatışmaların giderek artması, sorunların çözümünde Avrupa devletlerinin yeterli olmadığını göstermiştir. Bu süreçten sonra sorunların çözümünde etkin rol almaya başlayan ABD, bu sayede bir taraftan yeni kurulan devletler üzerindeki etkisini artırırken Rusya’nın bu devletler üzerindeki nüfuzunu azaltmaya çalışmış, diğer taraftan da Avrupa ülkelerine hegemonyasını kabul ettirerek önemini göstermiştir. Yeni kurulan devletlerde ise kendisine yakın yönetimlerin iktidara gelmesini sağlayarak nüfuz edinmeye çalışmıştır. Bu ülkelerin AB ile bütünleşmesini amaçlarken kontrolü tamamen Avrupa devletlerinin eline bırakmayarak bölgenin kendi politikaları çerçevesinde şekillenmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda ABD, Sırbistan ile Kosova arasındaki müzakerelerde rol oynamış, Bosna Hersek’in AB’de temsil edilmesini sağlamış ve Yunanistan ile Kuzey Makedonya’yı anlaşmaya ikna etmiştir. Ayrıca Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya ile güvenlik ortaklıkları geliştirmiştir.

ABD’nin bölgeye yönelik stratejisini etkileyen bir diğer önemli husus ise Orta Asya ve Orta Doğu enerji kaynaklarının Avrupa’ya ulaştırılmasında Balkanlar’ın Rusya’yı dışarıda bırakan en önemli güzergâhta bulunmasıdır. Siyasal ve ekonomik bakımdan çok önemli olan Karadeniz Havzası’nda yeterli nüfuza sahip olamayan ABD, bu havzanın batısında yer alan Balkanlar’da etkin bir dış politika yürütmeyi amaçlamış¹⁵, İsrail, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ekseninde bir lojistik merkez olarak gördüğü Yunanistan ile ilişkilerini daha da sıkılaştırmıştır. Bu kapsamda, Yunanistan’daki üslere -başta Dedeoğlu bölgesinde olmak üzere- askeri yığılma yaparak bir yandan Ukrayna’ya askeri desteğin sağlanmasını, diğer taraftan NATO’nun doğu kanadında bulunan Romanya ve Bulgaristan’ı destekleyerek Rusya’ya karşı caydırıcı tedbirlerin alınmasını amaçlamıştır. Bu gelişmeler paralelinde, ABD’nin Yunanistan ile 2020 yılında imzaladığı, Karşılıklı Savunma İşbirliği Anlaşması ile edindiği dört askeri üsse ilave olarak, yeni üsler peşinde olması Yunanistan’ı bölgede yeni bir stratejik ortak olarak gördüğüne işaret olarak yorumlanmıştır.

ABD’nin bölgeye yönelik stratejisine etki eden üç husus bulunmaktadır. Bunlar; çözümlenemeyen Kosova sorunu, son dönemde bölgedeki yönetimlerde gözlemlenen demokratikleşmeden uzaklaşma eğilimleri ve diğer küresel aktörlerin (Rusya ve Çin) bölgedeki nüfuzlarını artırma çabalarıdır. ABD, Kosova sorununun AB çatısı altında karşılıklı diyalogla çözümünü

15 Muaz Kazaz, “NATO’nun Balkanlar Üzerindeki Rolü”, Akademik Bakış Dergisi, Temmuz - Ağustos 2019, Sayı 74, 69-89, s. 74.

politikalarının merkezine oturtmuştur. Ancak 2011 yılında başlayan çözüm girişimleri dalgalı seyrini korumuş, Mart 2022’de taraflar AB üyeliğine giden yolda çözümün başlatılması için yeniden diyalog masasına oturmuştur. Donald Trump döneminde sorunun Kosova ile Sırbistan arasında toprak mübadelesiyle çözümüne ilişkin girişimlerde bulunulmuş, ancak yine sonuç alınamamıştır. Dayton Anlaşması sonrası, barış sürecinde etkin rol alan, ABD Başkanı seçilmesiyle umutlar yeniden yeşermiştir. Biden’ın bölgedeki imajı ve ABD’nin girişimleriyle sorunun AB çatısı altında “karşılıklı tanıma” temelinde diyalogla çözümü çabaları devam etmektedir. Kosova’nın tanınmasının, Sırbistan’daki bütün politik grupların nezdinde bir intihar girişimi olduğu göz önüne alındığında, sorunun kısa vadede çözümünün zor olduğu söylenebilir.

Diğer önemli bir husus da bölge ülkelerinin kırılan demokratik rejimleridir. Kuzey Makedonya Başbakanı Nikola Gruveski, 2018 yılında hakkındaki yolsuzluk ve görevi suistimal iddiaları arkasından Macaristan’a kaçmış, Karadağ’da ise 30 yıllık sosyalist parti meclis çoğunluğunu 2020 seçimlerinde kaybetse de parti lideri Dukonoviç cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmeye devam etmiştir. Sırbistan’da da hükümet tarafından COVID-19 pandemisiyle mücadelede uygulanan sert önlemler halk tarafından tepkiyle karşılanmış, 2020’de yapılan parlamento seçimlerini muhalefet boykot etmiştir. Seçimler sonucunda iktidar mecliste üçte iki çoğunluk sağlarken, muhalefet temsilcileri meclise girememiştir. Biden yönetimi bu ve benzeri antidemokratik hareketlere bundan sonra tahammül gösterilmeyeceğini ifade etmiştir. AB Parlamentosu son yayınlanan raporunda Sırbistan’a yönelik özellikle ifade ve medya özgürlüğü, polis şiddeti, organize suçlar ve yolsuzlukla mücadele konularında eleştirilerde bulunmuştur.¹⁶

Bölgede artan Rusya ve Çin etkisi, ABD’nin bölgeye yönelik stratejilerinin karşı karşıya kaldığı diğer bir sorun alanını teşkil etmektedir. Rusya yumuşak gücü, enerji silahı ve etnik soydaşlık temelinde Balkanlarda nüfuzunu idame etmeye ve arttırmaya çalışmaktadır. Özellikle Kosova sorunun da Sırbistan’a sağladığı destek sorunun çözümü yönünde çaba sarf eden ABD politikalarının sekteye uğratılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bölge ülkelerinin ihtiyaç duyduğu doğalgazın da Türk Akımı ile Rusya tarafından sağlanması ve enerji üretimi kapsamında bu gaza olan ihtiyaç bölge ülkelerinin Batı politikaları etkisine girmesine engel teşkil etmektedir. COVID-19 pandemisi döneminde bölge ülkelerinin aşı ihtiyacının da Rusya’dan sağlanan Sputnik-V aşısıyla karşılanması da Rusya’nın yumuşak gücünün bir yansımasıdır. Sputnik-V aşısı; Karadağ, Kuzey Makedonya, Bosna Hersek ve Arnavutluk’ta kullanılmış, hatta Sırbistan’da aşı üretimi için tesis kurulmuştur.¹⁷

¹⁶ Vuk Vuksanovic, “US Foreign Policy In the Balkans: New Chapter”, Belgrade Centre for Security Policy (BCSP), Nisan 2021, s.3., www.bezbednost.org (Erişim Tarihi: 06.11.2022).

¹⁷ Vuk Vuksanovic, a.g.e., ss.4-5.

Çin ise geliştirdiği Avrasya vizyonu kapsamında Balkanlar'ı köprübaşı olarak belirlemiş, bölgeye yaptığı yatırımlarla oluşturduğu etki alanı bağlamında bölgede belirmeye başlamıştır. “Bir Kuşak Bir Yol” girişimi kapsamında Çin firmaları; Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan’a 2,4 milyar dolar yatırım yapmış, altyapı yatırımı kapsamında da bu ülkelere 6,8 milyar dolar borç sağlamıştır.¹⁸ Çin, Yunanistan’daki Pire Limanı’nın yanında Arnavutluk’un Durres ve Hırvatistan’ın Zadar Limanlarını da bu girişim kapsamında satın alarak işletimine başlamıştır. Bunun yanında Çin ile Avrupa arasındaki karayolu bağlantısını sağlayacak “Çin-Avrupa Kara-Deniz Hızlı Hat (China-Europe Land-Sea Express Route)”tın güzergâhı Sırbistan ve Karadağ’dan geçmektedir.¹⁹ Yine bölge ülkelerinden Karadağ’ın toplam borcunun %25’inin Çin tarafından sağlandığı unutulmamalıdır.²⁰ Doğrudan direkt yatırımlar bağlamında Çin, Sırbistan’da; AB (%72,27) ve Rusya (%11,21)’dan sonra % 6,61 ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Bunun yanında Çin Savunma Bakanı’nın Balkanlar bölgesine düzenlediği gezide yaptığı ikili görüşmelerle, askeri bağlarını geliştirme amacında olduğuna yönelik bir emare olarak algılanmıştır.

Bölgedeki Rus ve Çin etkisinin kırılmasına yönelik olarak ABD, AB ile beraber hareket etmiş ve Karadağ’ın 2017’de, Kuzey Makedonya’nın da 2020’de NATO’ya alınmasıyla Rus nüfuzunun etkisi kırılmıştır. Yine Çinli Huawei şirketiyle Sırbistan ve Kosova’daki 5G altyapılarının kurulumuna yönelik işbirliği, Trump yönetiminin Sırbistan ile ticari ilişkilerde normalleşme adımları sonrasında rafa kaldırılmıştır. Her ne kadar NATO ve AB şemsiyeleri kullanılarak bölge ülkeleri Batı etkisine alınmaya çalışılsa da Balkanlar’daki enerji ihtiyacına alternatif yaratılmadan, ekonomik gelişim için ihtiyaç duyulan ucuz altyapı finansmanları sağlanmadan, Rusya ve Çin’in bölgedeki etkilerinin kırılması zor görünmektedir. AB’nin yavaşlayan genişleme süreci ve son dönemde karşı karşıya olduğu problemler, bölge ülkelerinin birliğe entegrasyonunu yavaşlatmakta, Balkan ülkelerinin reform ve sosyal dönüşüm için ihtiyaç duyduğu finansmana erişimini kısıtlamaktadır.

2. Rusya-Ukrayna Çatışmasına ABD ve Müttefiklerinin Tepkileri

Ukrayna’da Volodomir Zelenskiy’nin başkan seçilmesi sonrasında NATO’ya üyelik girişimleri hız kazanmıştır. Ülkenin doğusunda bulunan Donbas bölgesindeki ayrılıkçı gruplar ile yaşanan çatışmaların, Ukrayna lehine çözüme ulaştırılmasında NATO’yu tek çözüm olarak gören Ukrayna, NATO’nun bölgede daha fazla varlık göstermesini talep etmiştir. Ancak Ukrayna’nın üyeliğiyle, NATO’nun Rusya sınırlarına dayanmasını milli

¹⁸ Vuk Vuksanovic, a.g.e., s.5.

¹⁹ Michal Szczerba, “The Western Balkans: Russia’s War on Ukraine and The Region’s Enduring Challenges”, NATO Economics and Security Committee, Mart 2022, s. 7.

²⁰ Vuk Vuksanovic, a.g.e., s.5.

menfaatlerine aykırı bulan Rusya, Donbas bölgesinde bağımsızlıklarını ilan eden Donetsk ve Luhansk cumhuriyetlerinin taleplerini bahane ederek, 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya karşı büyük çaplı bir askeri operasyon başlatmıştır. Rusya, Ukrayna'nın NATO üyeliğinin söz konusu olamayacağını belirtirken, Donbas bölgesinin tarihsel olarak Rusya toprağı olduğunu iddia etmiş, NATO'nun Rusya sınırları yakınlarında silahlanmamasını ve askeri altyapının 1997 yılındaki seviyesine çekilmesini istemiştir.²¹ Harekâtın başlamasını takip eden günlerde, Montrö Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik sorular gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye boğazlardan, Rus gemilerinin geçişine izin vermeyeceğini açıklarken, diğer ülkelerden Karadeniz'e savaş gemisi geçirmeye yönelik taleplerde bulunmamalarını istemiştir.²²

Rusya'nın harekâtı sonrasında ABD, müttefiklerini Rusya'ya karşı yaptırım ve ihracat kontrolleri uygulamaya yönelik çağrıda bulunmuş ve 37 ülkeden oluşan bir "yaptırım koalisyonu" kurulmuştur. Yaptırımlar ve ihracat kontrolleriyle Rusya'nın harekât için ihtiyaç duyduğu mal, teknoloji ve yazılımlardan mahrum bırakılarak, Rus silah endüstrisinin silah üretme ve stoklama kabiliyetinin azaltılması hedeflenmiştir. Özellikle Rus savunma sanayisi ve oligarklarının hedef alındığı yaptırımlar ile Rusya'nın ekonomik büyümesinin engellenmesi ve gelişmiş teknolojiye erişiminin kısıtlanması amaçlanmıştır.²³ Diğer taraftan, ABD ve Avrupa ülkeleri yaptıkları askeri ve ekonomik yardımlar ile Ukrayna'nın Rusya karşısında dayanma gücünü artırmaya çalışmışlardır.

Yaptırımların yanı sıra, Rusya'dan enerji tedarikinde de kısıtlamaya giden Avrupa, Rusya'ya olan büyük ölçekli bağımlılığı nedeniyle, enerji sıkıntısı yaşamaya başlamış ve alternatif tedarik yolları aramaya başlamıştır. Rusya'nın enerji kozuna karşılık, ABD alternatif çözümler üretmeye yönelmiş, doğalgaz krizini sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) yoluyla çözmeye çalışmıştır. Petrole olan ihtiyacı ise Petrol İhraç Eden Ülkeler (OPEC) marifetiyle gidermeyi amaçlayan ABD'nin bu yöndeki talebi ise OPEC ülkeleri tarafından uygun görülmemiştir.

3. Rusya-Ukrayna Çatışmasının ABD Politikalarına Etkisi

Batılı ülkeler, Rusya'yı cezalandırma ile ülkelerinde siyasi sonuçlara neden olacak, büyük ekonomik problemler arasında hassas bir denge kurmaya çalışmaktadırlar. Rusya'nın enerji kaynakları arzını kesmesi veya azaltması,

21 BBC Resmi İnternet Sitesi, "Rusya Neden Ukrayna'yı İşgal Ediyor, Putin Ne İstiyor?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60508022>, (Erişim tarihi: 05.11.2022).

22 BBC Resmi İnternet Sitesi, "Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye'nin Hamlesi Ne Anlama Geliyor, Rusya-Ukrayna Krizinin Seyri Değişebilir Mi?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805>, (Erişim Tarihi:15.12.2022)

23 ABD Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "The Impact of Sanctions and Export Controls on the Russian Federation", <https://www.state.gov/the-impact-of-sanctions-and-export-controls-on-the-russian-federation/>, (Erişim Tarihi:15.12.2022)

en azından kısa vadede, ABD kadar Avrupa'daki ABD dostları için de ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Küresel enerji piyasalarının aksamasının yanı sıra, petrol ve gaz fiyatlarında devam eden artış, zaten yüksek olan enflasyonun daha da yükselmesine neden olmaktadır.²⁴ Oluşan ekonomik kriz nedeniyle halkın tepkisini çekmeye başlayan hükümetler tarafından sesler yükselmeye ve alınan kararlar sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle, Rusya'ya enerji bakımından büyük bağımlılığı olan Macaristan gibi ülkelerin, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye çalışması, çatışmanın başlarında tek vücut olarak hareket eden AB'de dağınık bir görüntü çizmeye başlamıştır. Petrol ve gazda büyük ölçüde kendi kendine yeterli hâle gelen ABD'nin dış politikasında, Orta Doğu'nun azalan önemi²⁵ ise oluşan petrol ve gaz tedariki sıkıntısı nedeniyle tekrar artmaya başlamıştır. Ayrıca ABD, tedarik kaynaklarını artırmak ve çeşitlendirmek amacıyla, OPEC ülkelerinden üretimin artırılması talebinde bulunmuş, yıllardır yaptırım uyguladığı Venezuela ile anlaşma yoluna gitmiştir. Yapılan bu anlaşmayla, ABD'nin Chevron petrol şirketine Venezuela petrolünün çıkartılması kapsamında izin verilmiştir.²⁶

ABD, müttefikleriyle beraber Rusya'ya karşı başlattığı ekonomik ve finansal yaptırımlar ile Rus ekonomisini çökertmeye çalışmaktadır. Rusya'nın harekâtı sürdürme kapasitesini azaltacak yaptırımlar konusunda, Avrupa'daki müttefikleriyle dayanışma hâlinde olan ABD, Avrupa Komisyonu ile ortaklık kurarak Rus fosil yakıtına olan bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. ABD, Ekim 2022'de yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısının yeşil enerjiye geçişe olan acil ihtiyacı açığa çıkardığını ve uzun vadeli enerji güvenliğinin temiz enerjiye bağlı olduğunu belirtmiş, gelecek politikalarında bu konuyu iklim kriziyle beraber öncelikli konular kapsamına alacağını vurgulamıştır.

Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un NATO'nun "beyin ölümünün gerçekleştiğini beyan etmesi sonrasında Rusya-Ukrayna çatışması karşısında ayrışma yaşayan, NATO üyelerinin Rusya'nın saldırganlığına tepkisi aynı olmamış ve çoğu durumda oldukça sınırlı kalmıştır.²⁷ NATO, her bir ülkenin Ukrayna'ya sağlayacağı desteğin düzeyine ülkelerin kendisinin karar vermesine izin vermiştir. AB, Rusya-Ukrayna çatışmasına ilişkin bir eylem sinerjisi oluşturamamış ve bazı ülkeler Rusya ile olan bağları ya da enerji kaynakları

24 Tamunopubo Big-Alabo ve Emmanuel C. MacAlex-Achinulo, "Russia-Ukraine Crisis and Regional Security", International Journal of Political Science (IJPS), 2022, Cilt 8, Sayı 1, 21-35, s. 30-31.

25 Senén Florensa, "The Big Powers, the Mediterranean and the Impact of the War in Ukraine (US, EU, Russia, China)", IEMed Mediterranean Yearbook 2022, 17-31, s. 19.

26 Euronews Resmi İnternet Sitesi, "Venezuela ile ABD Petrol Şirketi Chevron Arasında Anlaşma", <https://tr.euronews.com/2022/11/30/venezuela-ile-abd-petrol-sirketi-chevron-arasinda-anlasma>, (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

27 Mark Meirowitz, "Takeaways from the Russia/Ukraine Conflict", Political Reflections, Temmuz Ağustos Eylül 2022, Cilt 8, Sayı 3, 5-14, s. 6.

bağımlılığı nedeniyle, bu konuda isteksiz ya da pasif davranmışlardır.²⁸ Avrupa'da mevcut kuvvetler ile caydırıcılık sağlamanın ve de NATO bölgesinin savunulmasının mümkün olmadığına anlaşılması üzerine, ABD, Afganistan ve Irak'tan çektiği kuvvetlerini kaydırarak Avrupa'yı takviye etmeye başlamıştır. 2014'ten bu yana Ukrayna'nın topraklarını korumasına yardımcı olmak için eğitim ve ekipman sağlayan ABD, bu sayede Rusya için harekâtın mümkün olduğu kadar maliyetli hâle gelmesini ve Rusya'nın askeri yeteneklerinin zayıflamasını amaçlamaktadır. Diğer taraftan Rusya'yı Afganistan'da olduğu gibi Ukrayna'da da çıkmaza sokmak isteyen ABD, böylelikle Rusya'nın dünya üzerindeki prestijini sarsmayı hedeflemektedir. Ayrıca ABD, NATO'nun savunma yetenekleri ve hazırlığına olan katkılarını artırırken, müttefiklerinin harcamalarını, yeteneklerini ve katkılarını artırarak daha fazla sorumluluk üstlenmelerini beklemektedir.

ABD, hem kendisinin hem de diğer ülkelerin, Ukrayna'ya gönderdikleri silahların yerine yenilerini koyarak, silah sanayisinin çarklarının dönmesini sağlamaktadır. Ukrayna çatışması sırasında ABD'li silah şirketlerinin satışları artmış olup, ABD, bu şirketlerin Rusya'ya karşı savunmalarını güçlendirmeye hevesli olan Doğu NATO kanat ülkelerine (Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya, Bulgaristan) tedarik sağlayarak uzun vadede milyarlarca ABD doları kâr etmeyi beklemektedir.²⁹

Dünya kamuoyunda, Rusya başlattığı askeri harekâta başarısız olmuş gibi görünse de siyasi olarak istediğini almış, Ukrayna'nın; doğusu Rusya'nın kontrolüne geçerken, NATO üyeliği de rafa kalkmıştır. Ekim 2022'de yayınlanan "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde ise NATO'nun genişlemesi hususunda sadece Finlandiya ve İsveç'in ittifaka katılımından bahsedilirken, Ukrayna'nın Rusya ile olan çatışmada desteklenmeye devam edileceği belirtilmiştir.³⁰ Bu belgede, Ukrayna'nın NATO üyeliğinden bahsedilmemesi, ABD'nin Rusya ile Ukrayna aracılığıyla savaşma amacı taşıdığının ve Rusya'yı yıllar sürecek bir vekâlet savaşına sürükleme amacıyla olduğunun bir kanıtı olarak görülmektedir.³¹

Harekâtın başlaması ile tahıl ambarı konumundaki bölgeden sevkiyatın aksamaması nedeniyle, dünyada baş gösteren tahıl krizi ise Türkiye ve Birleşmiş Milletler (BM)'in girişimleriyle oluşturulan "tahıl koridoru" ile çözülmüştür. ABD ise enerji krizi ve ekonomik sorunlar nedeniyle dar boğaza düşmüş

²⁸ Valerian Novac ve Eugen Rusu, a.g.e., s. 91.

²⁹ Awad Slimia ve Mohammad Fuad Othman, "The Russia-Ukraine War and the Hidden Agenda of the United States", Law and Humanities Quarterly Reviews, 2022, Cilt 1, Sayı 2, 48-54, s. 51-52.

³⁰ Beyaz Saray Resmi İnternet Sitesi, "National Security Strategy October 2022", <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.12.2022)

³¹ Mark Meirowitz, a.g.e., s. 9.

ülkelerin, tahıl krizi yaşamaması için meydana getirilen bu oluşumu memnuniyetle karşılamıştır.

Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı başlattığı harekât, ABD'nin bölgeye ilişkin kapsamlı bir strateji ve politikası olmadığını ortaya çıkartmış ve bu kapsamda, 12 Haziran 2022'de ABD Kongre üyeleri Jeanne Shaheen ve Mitt Romney tarafından hazırlanan Karadeniz Güvenlik Yasası-2022 görüşülerek onaylanmıştır. Bu yasa kapsamında yapılan tespitler ve alınan kararlar, ABD'nin Karadeniz politikasına ışık tutması sebebiyle önem arz etmektedir. Yasada özetle; Karadeniz Havzasının ABD ve kıyıdaş ülkelerin ulusal güvenliği için kritik önemi haiz olduğu, Rusya'nın 2008 yılından beri bölgedeki davranışlarıyla istikrarı bozduğu, uyguladığı hibrit yöntemlerle art niyetli algı operasyonları yürüttüğü ifade edilmiştir. 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesiyle başlayan süreçte, Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın kapasitesiyle beraber bölgedeki kıyı ve hava savunma kapasitesini arttırdığı, uluslararası hukuka aykırı olarak ticari deniz trafiğini sekteye uğratacak girişimlerde bulunduğu ve seyir serbestisine tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Kırım'ın ilhakından sonra, NATO'nun düzenli aralıklarla bölgede tatbikatlar icra etmeye devam etmesine rağmen, ABD'nin bölgedeki varlığının azalması eleştirilerek müttefikler nezdinde güvenlik öncelikleri bağlamında oluşan farklılıklar, kaynak ve gemi yetersizliğiyle bölgeye yönelik tanımlanmış açık bir stratejinin bulunmayışı, bölgedeki NATO müttefiklerini tedirgin etmiştir. Bunun yanında; Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümlerinin, Türkiye tarafından uygulanmasına rağmen, sözleşmenin modern gemilerin ağırlığı, kapasiteleri ve yapılarını göz önüne almadığını, ayrıca Rusya'nın kıyıdaş olmayan devletlerle aynı kısıtlamalara tabi olmadığını, Türkiye'nin bölgedeki konumunu korumak maksadıyla Montrö Sözleşmesi'ndeki değişikliklere karşı çıktığı, Rusya'nın NATO üyeleri arasındaki görüş farklılıklarını kendi lehine kullandığı da ifade edilmiştir. Ayrıca küresel rekabet halinde bulunduğu Çin'in de zorlayıcı ekonomik politikalarının da bölgedeki ekonomik istikrarı tehdit ettiği belirtilmiştir.³²

Bu tespitler ışığında, Ulusal Güvenlik Konseyi'nden altı ay içerisinde devletin diğer kurumlarıyla koordineli olarak bölgesel işbirliği girişimleriyle, Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelere yönelik güvenlik, ekonomik, askeri ve yönetim desteğinin sağlanması hususlarını da içerecek bir strateji geliştirilmesi talep edilmiştir. Savunma ve güvenlik temelindeki bu stratejide; bölgedeki ekonomik büyüme, entegrasyon, kaliteli altyapı yatırımları (enerji bağımsızlığı ve entegrasyonunu da dahil edecek şekilde) alanında alınabilecek tedbirler, ABD silahlı kuvvetlerinin gelişmiş seviye ileri konuşlanma ve ikmal

32 ABD Senatosu Resmi İnternet Sayfası , “Black Sea Security Act of 2022”, ss. 2-5. <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/4509/all-info?r=5&s=1> (Erişim Tarihi 25.11.2022)

hususlarını da kapsayacak askeri destek için ihtiyaç duyulan hususların - ödenek dahil- belirtilmesi istenmiştir. Bunun yanında, yapılacak planlamada gıda güvenliği krizine karşı, gerekli ekonomik destek için ihtiyaç duyulan hususların da göz önüne alınması vurgulanmıştır. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz bölgesinde yaptığı dezenformasyon ve propaganda faaliyetlerine karşı koymak için ihtiyaç duyulan hususlar ile Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmak ve yeşil enerjiye geçişin teşvik edilmesi, kaynak çeşitliliğini artırarak bölgesel entegrasyonun sağlanması amacıyla ihtiyaç duyulan hususların ilgili kurumlar nezdinde çalışılması talep edilmiştir. Rus etkisinin azaltılarak, ABD nüfuzunun artırılması maksadıyla; ABD'nin ekonomi araçlarını kullanarak bölgenin AB pazarına entegrasyonunu sağlamak için atılması gereken adımlar ve ihtiyaçların da belirlenerek, kritik altyapı ve yatırımların yapılması için küresel sermayeye erişim sağlanmasına yönelik sağlanabilecek desteklerin ortaya konulması istenmiştir. Savunma alanında da; bölgedeki NATO müttefiklerinin, Rus menşeli ekipmanlarından NATO standartlarına geçişini hızlandıracak bir plan hazırlanması talep edilmiştir. Uluslararası kurallar düzeni ve yolsuzluk karşıtı politikaların bölgede güçlendirilmesiyle, Çin'in bölgedeki ekonomik etkisini kırmaya yönelik atılması gereken adımları da içerecek bu stratejiye yönelik hazırlık yapılarak belirlenen süre içerisinde kongreye sunulması talep edilmiştir.

Kongrede yapılacak görüşmelerden sonraki altı ay içerisinde de; Ulusal Güvenlik Konseyi tarafından komitelerde ve genel kurulda alınan kararlar paralelinde "ABD Karadeniz Bölgesi Güvenlik ve Kalkınma" strateji belgesinin hazırlanması Kongre tarafından talep edilmiştir.³³ Karadeniz Havzası'na yönelik eksikliği gidermesi beklenen bu strateji belgesinde; ABD'nin bölgedeki NATO müttefikleriyle ortak bir girişim başlatarak, yine ABD öncülüğünde NATO'nun Karadeniz'deki görünürlüğü ve kapasitesini artırmasını sağlayacak bir yol haritasının oluşturulması talep edilmiştir. Oluşturulacak bu yol haritasında, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan'a askeri destek sağlanarak bölgedeki müttefiklerin kapasitesinin artırılması ve Rusya'nın Karadeniz'deki faaliyetlerinin izlenerek kısıtlanması öncelikle; istihbarat, keşif ve gözetleme sistemleriyle amaçlanmıştır. Bu kapsamda Karadeniz'deki askeri faaliyetlerin koordinasyonundan (planlama, hazırlık, tatbikat vb.) sorumlu NATO nezdinde kolordu seviyesinde müşterek birleşik bir karargâh kurulmasına yönelik analiz yapılması ve ABD'nin Karadeniz Bölgesi'nde icra ettiği hava devriyesi/polisliği uçuşlarının hava savunma seviyesine yükseltilmesi talep edilmiştir. Ayrıca Türkiye, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan'la beraber seyrüsefer serbestisinin sağlanmasına yönelik atılacak adımların da belirlenmesi istenmiştir.

³³ ABD Senatosu Resmi İnternet Sayfası, a.g.e., ss. 15-18.

Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı başlattığı harekât sonrasında, kullandığı tezlerden biri olan, “bölgedeki soydaşlarımızın korunması” tezinin diğer bölgelerde de kullanabileceği ihtimali belirlemiştir. Bu bölgelerden biri de yoğun Slav nüfusunun bulunduğu Balkanlar bölgesidir. Sırbistan'da özellikle NATO'nun Kosova'ya müdahalesi sonrası oluşan karışıklık ile Rusya'nın, NATO genişlemesine karşı duruşu arasında, ortak zemin oluşturularak Rus etkisi bölgede artırılmaya çalışılmaktadır. Harekât öncesinde kendi vergi, yargı ve askeri sistemini kurmak için girişimlerde bulunan, Bosna-Hersek'in bir parçası olan “Republika Srpska”ın, federal devlet yapısından ayrılma girişimleri çatışmanın başlamasıyla hız kazanmıştır.³⁴ ABD'nin desteğinde Dayton Antlaşması temelinde oluşturulan, etnik orantılı hükümet yapısını öngören anayasanın işlerliğinde sorunlar belirmiş, ABD Başkanı Biden sorunun çözümünde arabuluculuk yapması için özel bir elçi görevlendirmiştir. Rusya'nın, dünya kamuoyunun Ukrayna çatışması üzerindeki ilgisini dağıtmak ve Batı'ya karşı ikinci bir cephe oluşturmak maksadıyla, bölgedeki kırılgan yapıyı suistimal etmesi ihtimali, ABD tarafından yakından takip edilmektedir. Diğer yandan Rusya, Bosna-Hersek'te barışın idamesi ve korunması kapsamında görevlendirilen AB Barışı Koruma Birliği (EUFOR Althea)'nin görev süresinin uzatılmasına ilişkin veto hakkını da saklı tutmaktadır.

Rusya'nın, Ukrayna'ya karşı başlattığı harekât zaten kırılgan olan bölgedeki kutuplaştırmayı daha da artırmıştır. Ancak Rusya'nın harekât sonrasında dünya kamuoyunda oluşan kötü imajı, Balkanlar'daki Batı karşıtı yönetimleri zor duruma sokmuştur. Batı karşıtı liderlerin AB ve ABD ile müzakere ve işbirliklerinde Rusya kartını oynarken daha itidalli davranmaları, sorunların çözümünde olumlu ilerleme beklentisi oluşturmuştur. ABD'nin desteğiyle, AB katılım süreçlerinin bu koşullarda hızlandırılması, bölgenin entegrasyonunda ilerleme kaydedilmesi ve bölgede istikrarın sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Ancak bu politikaya rağmen AB'nin Sırbistan'ın havaalanlarını Rusya'dan gelen uçaklara kapatması talebi reddedilmiştir.³⁵

Kosova ve Bosna Hersek'in NATO'ya katılım süreçlerinin hızlandırılması da beklenen bir diğer sonuçtur. Ancak Kosova her ne kadar ittifaka katılım isteğini savaş başladıktan sonra vurgulasa da teknik olarak ittifaka üye dört ülkenin (İspanya, Yunanistan, Romanya ve Slovakya) henüz Kosova'yı resmen tanımamış olması en önemli sorunu teşkil etmektedir. Bosna-Hersek'in on yılı aşkındır devam eden NATO'ya katılım süreci ise ülkedeki Sırpların karşı çıkması ve Dayton Anlaşması'ndan çekilmesi tehdidi nedeniyle ilerleme kaydedememektedir.³⁶

34 Michal Szczerba, a.g.e, s. 4.

35 Michal Szczerba, a.g.e, s. 16.

36 Michal Szczerba, a.g.e, s. 15.

Sonuç

Rusya-Ukrayna çatışması nedenleri ve sonuçlarıyla, başta enerji konusu olmak üzere ülkelerin politikalarını yeniden gözden geçirmelerini gerektirmiştir. Çatışmaya giden yol ve çatışma süresince yaşananlar, Rusya ile uzun zamandır topraklarında çatışma riski yaşamayan Avrupa ülkelerinin ve müttefiki ABD'nin dünya düzeninin geldiği mevcut durumu daha iyi anlamasını sağlamıştır.

ABD'nin yaptırım çağrısına uyan Avrupalı müttefiklerin yaşadığı enerji krizi, ABD'yi bu konuda çözüm bulmaya zorlamış, OPEC ülkelerinden beklediği neticeyi elde edemeyince yıllardır Venezuela'ya petrol konusunda uyguladığı yaptırımlardan taviz vermek zorunda kalmıştır. ABD kendi stratejik planlarına enerji üretiminde temiz enerjinin payını artırmayı dâhil ederken, Avrupa'yı da yaptığı anlaşmalarla bu doğrultuda yönlendirerek Rusya'nın enerji hegemonyasını kırmayı amaçlamaktadır. Ancak bu konuda atılan adımların uzun süreç alacağı göz önünde bulundurulduğunda, hâlihazırda yaşanmakta olan enerji krizine kısa vadede bir çözüm olabilecek gibi görünmemektedir.

Ukrayna'ya destek veren ABD, Rusya'yı yıpratmayı amaçlamakta ancak, ABD ve Avrupa ekonomileri sendelemeye ve gaz fiyatları yükselmeye devam ederse, çatışmanın sonlandırılmasına yönelik kamuoyu oluşabilir. Bu durumda ABD'nin ve Avrupa'nın Ukrayna üzerinde toprak tavizleri vermesi için baskı oluşturmaları muhtemel görünmektedir.

ABD ve NATO'nun açık kapı politikası kapsamında, müteakip yıllarda ittifaka üyeliğini bekleyen Gürcistan'ın aynı amacı taşıyan Ukrayna'nın başına gelenler sonrasında, NATO'ya üyeliğinin tekrar değerlendirilmesi gerekecektir. ABD'nin açıklanan strateji belgesinde, Gürcistan'ın Avrupalı kurumsal reformlarının desteklemesinden bahsedilirken, NATO üyeliğine değinilmemesi ABD'nin Rusya-Ukrayna çatışmasının neticesini bekleyerek elde edeceği çıkarımlar sonrasında, bu konuyu tekrar gündeme getirebilecektir.

Çatışmanın gelişen sürecinde, AB'nin askeri, siyasi ve ekonomik yönden bir etkinliğinin görülmemesi, ABD'nin NATO'nun önemine yönelik görüşünün itibarını artırmıştır. Müttefiklerden yıllardır NATO'ya daha fazla katkıda bulunmalarını isteyen ABD'nin, çatışmayı dayanak göstererek bu amacına ulaşmak maksadıyla ittifak üyelerine baskısını artırması muhtemel görünmektedir. Ayrıca ABD'nin özellikle Rusya'nın mevcut tavırları karşısında Avrupa'nın güvenliğini bahane ederek, Karadeniz bölgesinde mevcut müttefik ülkelerde kalıcı askeri varlıklarını artırması ihtimal dâhilindedir. Yukarıda bahsedilen Karadeniz Güvenlik Yasası kapsamında oluşturulacak yeni politikaların, bölge üzerinde etkileri olacaktır. NATO şemsiyesi altında bölgede üç yıldızlı bir karargâh kurulması, Karadeniz'de uçuşların hava

devriyesi/polisliğinden hava savunmaya yükseltilmesi, bundan sonra ABD'nin daha sert tutum izleyebileceği izlenimi vermektedir. Ayrıca Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne ilişkin itirazların bu yasada da yer alması, sular durulduğunda Türkiye karşısında konunun yeniden gündeme çıkartılma ihtimali olduğunu göstermektedir.

Balkanlar'da ise her ne kadar Rusya'nın olumsuz imajı, bölgedeki Rus destekçilerinin kısmen baskılanmasına neden olsa da sorunların kısa vadede ABD açısından çözümünün zor olduğu değerlendirilmektedir. ABD'nin harekât sonrası bölgeye yönelik artan ilgisi, ancak bölgesel gelişim için ihtiyaç duyulan finansman ve enerji kaynaklarının sağlanmasıyla realize edilebilir. NATO güvenlik şemsiyesinin önemi, bölge ülkeleri için tekrardan gün yüzüne çıksa da etnik Sırp kimliği nezdindeki ayrılıkçı anlayışın kısa vadede baskılanmasının zor olduğu düşünülmektedir. Sırbistan'ın, AB üyeliği ve geliştirilen ilişkiler ile ekonomik entegrasyonu vasıtasıyla yapılan girişimlere ABD tarafından destek sağlanmaktadır. Çatışmanın getirdiği ortamda Sırbistan'ın veya Bosna Hersek ve Kosova'daki Sırp'ların taraf seçmeye zorlanması yeni bir fay hattını tetikleyerek, krizin Balkanlar'a da sıçramasına sebebiyet vereceği unutulmamalıdır.

Rusya-Ukrayna çatışması sonrasında, Rusya'nın ve kendisinin kazanımları ve kayıplarının değerlendirilmesi neticesinde, dünya düzeninin şekillendirilmesinde rakip olarak gördüğü ülkelerin yıpratılması benzer yıpratma politikalar izlenebilir. Ayrıca görüldüğü gibi dünya üzerinde yaşanan bu tür çatışmalar, sadece savaşan ülkelerin değil diğer ülkelerin de güvenlik endişelerini artırmakta ve silah endüstrisinin canlı kalmasını sağlamaktadır. Şüphesiz silahlanma yarışı ise ekonomisinde silah endüstrisi büyük yer tutan ABD'nin çıkarına olmaktadır.

Kaynakça

Makaleler

BIG-ALABO, Tamunopubo ve MACALEX-ACHÏNULO Emmanuel C., "Russia-Ukraine Crisis and Regional Security", International Journal of Political Science (IJPS), 2022, Cilt 8, Sayı 1, 21-35.

ÇINAR, Sertan ve GÖÇER, İsmet, "Yeni Soğuk Savaşa Doğru: Küresel Enerji Politikaları", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 16-29.

DEMİR, Sertif, "Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Güz 2012, Sayı 35, 19-50.

EŞEL, Gökhan, "Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde: Amerikan Faktörü", Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2015, Cilt 1, Sayı 2, 45-64.

FLORENSA, Senén, "The Big Powers, the Mediterranean and the Impact of the War in Ukraine (US, EU, Russia, China)", IEMed Mediterranean Yearbook 2022, 17-31.

KAZAZ, Muaz, "NATO'nun Balkanlar Üzerindeki Rolü", Akademik Bakış Dergisi, Temmuz - Ağustos 2019, Sayı 74, 69-89.

KODAMAN, Timucin, “Soğuk Savaş Sonrası Rusya’nın Karadeniz Politikası”, Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 2007, Cilt 3, Sayı 3, 141-149.

MEIROWIZ, Mark, “Takeaways from the Russia/Ukraine Conflict”, Political Reflections, Temmuz Ağustos Eylül 2022, Cilt 8, Sayı 3, 5-14.

NOVAC, Valerian ve RUSU, Eugen, “The Actual Security Climate In The Black Sea Basin”, International Conference Knowledge-Based Organization, 2022, Cilt 28, Sayı 1, 83-93.

POLAT, Doğan Şafak, “NATO ve Rusya Federasyonu’nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz”, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Nisan 2017, Cilt 5, 51-66.

SZCZERBA, Michal, “The Western Balkans: Russia’a War on Ukraine and The Region’s Enduring Challenges”, NATO Economics and Security Committee, Mart 2022.

SLIMIA Awad ve OTHMAN Mohammad Fuad, “The Russia-Ukraine War and the Hidden Agenda of the United States”, Law and Humanities Quarterly Reviews, 2022, Cilt 1, Sayı 2, 48-54.

TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Çok Kutupluluk Tartışmaları ve Karadeniz Havzası’nın Bölgesel Görünümü”, Akademik İncelemeler Dergisi, 2013, Cilt 8, Sayı 3, 242-273.

ÜNALMIŞ, Ahmet Nafiz ve OĞUZ Şafak, “Karadeniz’de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi”, Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2019, Cilt 5, Sayı 7, 1-10.

VUKSANOVIC, Vuk, “US Foreign Policy In the Balkans: New Chapter”, Belgrade Centre for Security Policy (BCSP), Nisan 2021.

İnternet Kaynakları

ABD Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “The Impact of Sanctions and Export Controls on the Russian Federation”, <https://www.state.gov/the-impact-of-sanctions-and-export-controls-on-the-russian-federation/>, (Erişim Tarihi:15.12.2022).

ABD Senatosu Resmi İnternet Sayfası , “Black Sea Security Act of 2022”, <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/4509/all-info?r=5&s=1> (Erişim Tarihi 25.11.2022)

BBC Resmi İnternet Sitesi, “Rusya Neden Ukrayna’yı İşgal Ediyor, Putin Ne İstiyor?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60508022>, (Erişim tarihi: 05.11.2022).

BBC Resmi İnternet Sitesi, “Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye’nin Hamlesi Ne Anlama Geliyor, Rusya-Ukrayna Krizinin Seyri Değişebilir Mi?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805>, (Erişim Tarihi:15.12.2022).

Beyaz Saray Resmi İnternet Sitesi, “National Security Strategy October 2022”, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>, (Erişim Tarihi: 17.12.2022).

Euronews Resmi İnternet Sitesi, “Venezuela ile ABD Petrol Şirketi Chevron Arasında Anlaşma”, <https://tr.euronews.com/2022/11/30/venezuela-ile-abd-petrol-sirketi-chevron-arasinda-anlasma>, (Erişim Tarihi: 17.12.2022).

■ Dz.Yb. Kemal VARLI*

KARARLARIMIZA GÖTÜREN YOL: ÖZGÜR İRADEMİZ Mİ? MANİPÜLASYON MU?

* MSÜ Deniz Harp Enstitüsü, 5'inci Dönem Komuta ve Kurmay Eğitimi.

Öz

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Bu çalışmanın amacı; günümüz dünyasında kişilerin karar almalarına etki eden asıl faktörün ne olduğuna bakılarak, bunun aslında hepimizin bir şekilde maruz kaldığı manipülasyon mu yoksa hala bütün dış uyarıcılara rağmen özgür irademiz mi olduğunu açıklamaya çalışmaktır. Çalışma kapsamında, algı, algı yönetimi, manipülasyon ve özgür irade kavramları ile kararlarımıza nasıl yol aldığımıza dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Algı, Algı Yönetimi, Manipülasyon, Özgür İrade, Karar Alma.

Giriş

Günümüzde devletler, kurumlar, topluluklar ve kişiler artan rekabet ortamında sürekliliklerini sağlayabilmek için hedef kitlenin davranışlarını önemsemeye ve bu kitlenin davranışlarına yön vermeye başlamıştır. Gelişen ve değişen teknolojiyle beraber, kişilerin bilgiye olan erişimi hızlanmış ve bu bilgiler yorumlanarak algıya dönüştürülmeye başlanmıştır. Devletler, kurumlar, topluluklar ve kişiler açısından ise hedef kitlede oluşabilecek algıları yönetme faaliyetleri daha çok dikkate alınmıştır.

Gelişen ve değişen teknolojinin getirdikleriyle beraber dış uyarıcıların sunduğu yarar ile verdiği zararlar, çok küçük ayrıntılarla birbirine benzemeye başlamıştır. Bu durum ise hedef kitlenin davranışlarında fark edilmeden farklılıklar yarattığını ortaya koymuştur. Bu noktada, algı yönetimi süreci, hedef kitlenin algılarını pozitif veya negatif yönde etkileyerek, onları bir şekilde yönlendirmekte ve davranışlarını etkilemektedir.

Aslında algı yönetimi, önceden sadece askerî ve siyasi bir operasyon kavramı olup, hedef kitlenin bizi ne şekilde algıladığını araştırılması üzerinde çalışmaktadır. Günümüzde hemen hemen her yerde hedef kitlenin zihninde yer alma ve kararlarını daha fazla etkileme çabasında faaliyetlerini yürütmektedir. Bu süreci istenilen şekilde geliştirmek, sürdürmek ve bunun devamını sağlamak algı faaliyetlerinin nasıl yöneltildiği ile de alakalıdır.

Devletler, kurumlar, topluluklar ve kişiler neredeyse her yeni gün ortaya çıkan rakipler, düşünceler, ürünler ve faaliyetler karşısında hedef kitle algılarını kendi menfaatlerine doğru etkilemek için her türlü yöntemi kullanmaya başlamışlardır. Bunda en fazla kullanılan metot manipülasyondur. Kısacası, zafere giden her yol mübahtır anlayışı ile algı yöntemi her kişiye karşı, her tarafta ve de her zaman kesintisiz sürmektedir.

1. Algı ve Algı Yönetimi

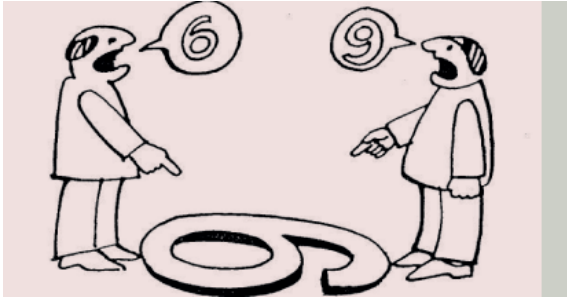
Algının terim olarak birçok farklı tanımlaması bulunmaktadır. Bunlardan Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde belirtilen en kısa tanımında algı; bir şeye dikkati yöneltmek o şeyin bilincine varma, idrak² anlamına gelmektedir.

Ayrıca kavramsal olarak daha geniş açıdan algı, duyu organlarımızca taşınan duyusal verileri örgütleyip yorumlayarak, insanoğlunun çevresindeki nesne ve olaylardan oluşan uyaranlara anlam verme sürecidir. Birbirinden bağımsız şekilde görme, duyma, koklama, tatma gibi değişik duyu organlarından gelen duygusal veriler bu algı süreci aracılığıyla anlamlı bir bütüne dönüşür.³

Algı, insanların çevresindeki uyaranların ya da olayların ayırımında olması ve onları yorumlaması süreci ile kişilerin ilgi alanlarından etkin bir biçimde malzeme seçimi yapması ve bu malzemeyi anlamlandırması manasına gelmektedir.⁴

Son olarak algıyı, kişinin çevresini görebilmesi ve aslında kişinin dünyaya açılan penceresi olarak da tasvir edebiliriz.

Algılama ise sadece beş duyumuzla yaptığımız bir faaliyet değildir. Çünkü insan olarak bizler, beş duyumuza

gelen uyarıları yorumlar, bu Resim-1': "Algı yönetimi, iletişimi yönetmek demektir." bilgilerin üzerine ilaveler veya bu bilgilerden eksiltmeler yapabilir veya bu bilgilerin tümünü görmezden gelebiliriz. Böylece beş duyumuza gelen bilgileri yorumlar, anlamlandırır ve dış dünyayı anlamaya çalışırız. Bizim için önemli olan beş duyumuza gelen dünya değil, beş duyumuzla gelen bilgileri yorumladığımız, yani algıladığımız dünyadır.⁵ Buradan hareketle algının; öncelikle anlama, yorumlama ve harekete geçme gibi zihinsel süreçlerin başlangıcı sayılabildiği görülmektedir.

Algılama, kişinin o anda yaşadığı deneyimi geçmiş deneyimleri ile birlikte değerlendirerek yeni bir bütüne ulaşması sürecidir.⁶ Bundan dolayı algılarımız, geçmiş deneyimlerimizden edindiğimiz ve içinde aynı cinsten birçok öğe

1 Hub Pages İnternet Sitesi, <https://discover.hubpages.com/politics/Overcoming-Personal-Barriers-to-Perception> (Erişim Tarihi: 24.12.2022)

2 TDK Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

3 Sibel Ayşen Arkonaç, Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, s.65-66.

4 Erol Mutlu, İletişim Sözlüğü, Ark Yayınevi, Ankara, 1994, s.3.

5 Erdoğan Koç, Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri: Global ve Yerel Yaklaşım, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007, s.104.

6 Mehmet Akif Özer, Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Bahar 2012, Sayı 33, 147-180, s.149.

ile birbirine az çok aykırı birçok şeyden oluşan; felsefi, psikolojik ve pratik alışılmış düşünce durumları üstüne yerleşmiştir.

Algılama, kişiden kişiye değişmektedir. Algıya yönelik bu gerçek; kişinin inanç, eğitim, kültür ve bilgi düzeyine ilişkin olarak farklı algılama şekillerinin olabileceğini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle, algılamanın gerçek olandan farklı olabileceği ihtimali de her zaman yüksektir. Algı yönetimi açısından önem arz eden ve algı sürecini etkileyen faktörler üç başlıkta toplanabilir. Bunlar;

- Algılayan bireyin özellikleri (bireyin kişiliği, kişisel özellikleri, geçmişte yaşamış olduğu tecrübeler vb.)
- Algılanan nesnenin özellikleri (kişi, eşya, canlı ve cansız varlıklar)
- Algılama ortamıdır (algılama sürecinin yaşandığı fiziksel, sosyal ve örgütsel çevre koşulları).⁷

İnsanlık tarihi içerisinde her türlü gelişim ve bu gelişime yönelik her türlü değişim önemini ve bu alanda hareketliliğini korumuştur. Bu hareketlilik çerçevesinde tüm toplumlar, uluslar ve bunların oluşturduğu devletler ile bireyler bir diğerine karşı üstünlük kurmak ve elde edilen bu üstünlüklerini korumak için kendi çıkarlarına yönelik birçok farklı yönteme başvurmuştur. Bu süreçte, çeşitli alanlarda birçok farklı mücadelede bulunan bu bireyler ve toplumların sonuçta galip gelmek için kullandıkları yöntemlere bakıldığında; etkisi en fazla görülen yöntemin, asıl ulaşılacak istenen hedefe doğru, ikna edilmek istenen kişilerin veya hedef kitlenin kendi istek ve arzularıyla, istenilen şekilde yönlendirilmesi olduğu deneyimlendiği görülmüştür. Buna yönelik, hedefte bulunan kişi veya kitleye ilişkin algı yönetimi uygulamaları yapılmıştır. Günümüzde de bu uygulamaların daha da çeşitlenerek geliştirildiği görülmektedir.

Resim-28: “Algı yönetimi, karşıdakini ikna etme, inandırma ve bir şekilde bir yere/düşünceye yönlendirme çabalarından oluşmaktadır.”

Günümüz modern çağında var olma savaşı öncelikle dünyayı algılamaktan geçmektedir. Bu devrin en başta gelen özelliği dünyanın bir resim haline gelmesidir. 21’inci yüzyılın teknolojisi, neredeyse tüm dünyayı görselleştirerek, resim ve bir nevi görüntü haline dönüştürmüş, bu şekilde görsel kültürün

⁷ Erol Eren, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s.70.

⁸ Arkhe Eğitim Danışmanlık İnternet Sitesi, <https://www.arkheegitim.com/tr/egitimler/kisisel-gelisim/algı-yonetiminde-mucize-yontem-1405/> (Erişim Tarihi: 22.12.2022).

değerini artırmıştır. Artık kitle iletişim araçları insanlık için yeni bir dünya oluşturmaktadır. Dünya bizler için artık olduğu gibi değil, gösterildiği gibi algılanmaktadır.⁹

Resim-3¹²: “Her insan kendi görüş alanının sınırlarını, dünyanın sınırları olarak algılar”Arthur Schopenhauer¹³

2. Algılamamızı Etkileyen Faktörler

Algılarımızı etkileyen birçok farklı unsur bulunmaktadır. İnsanların beklentileri, istek ve arzuları ile ihtiyaçları algıları etkilemektedir. Bu unsurları tetikleyen faktörlere baktığımızda bazı maddelere ulaşılmaktadır.

Bunlardan; Anlaşılmazlık hususu değerlendirildiğinde, herhangi bir konu veya durumdaki belirsizliklerin insanın algılamasını zorlaştırdığı ve bu belirsizliğin artması durumunda, kişinin algılamasının da zorlaştığı tespit edilmiştir. Sosyal Statü ise bir kişinin, toplumda ya da bulunduğu topluluk içerisindeki gerçek algılama durumuna karşılık gelir. Herkes her şeyi aynı seviyede algılayamamaktadır. Kişinin algılaması; tecrübe, okuryazarlık, araştırma gibi faktörlerle ilgili olarak artmakta ya da azalmaktadır. İzlenim yöntemi, başkalarının izlenimini algılama ya da kontrol etme teşebbüsüdür.

9 Metin İnceoğlu, Tutum Algı İletişim, İmaj Yayınevi, Ankara, 2000, s.58.

10 Burada algı yönetiminin tanımlaması şu şekilde yapılmıştır: “İstihbarat sistemlerinin ve liderlerin resmi tahminleri, dış ilişkileri ve resmi eylemlerini etkilemenin yanında, toplumların duygularını, motivasyonlarını etkilemek amacıyla yapılan yayınlar ya da seçilen bilgileri göstergeleri inkâr etme eylemidir”. Department of Defense, Dictionary of Military and Associated Terms (JP 1-02). 2001. s.415. https://web.archive.org/web/20091012193530/http://www.dtic.mil/doctrine/jel/new_pubs/jp1_02.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

11 Ali Saydam, Algılama Yönetimi, Rota Yayınları, İstanbul, 2006,

12 Makaleler İnternet Sitesi, <https://www.makaleler.com/medya-nedir> (Erişim Tarihi: 24.12.2022).

13 Alman filozof, yazar ve eğitmandir. Schopenhauer, Alman felsefe dünyasındaki ilklerdendir. Dünyanın anlaşılmaz, akılsız prensipler üzerine kurulu nedenselliklerinin olduğunu söyleyerek dikkat çekmiştir.

Etkilenme taktikleri ile uyaran ve algılayan arasındaki eşleşme, destekleme, ayak uydurma, olanı olduğu gibi alma, takdir etme algısı yaratılmaktadır.

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

3. Karar Alma Süreci

3.1. Sorunun Belirlenmesi

Kişinin karar alma sürecindeki bu ilk aşama çok önemli bir safhadır. Çünkü kişi, bir ihtiyacı/sorunu olduğunu anlamaz ve buna yönelmez ise karar alma sürecinden bahsetmemiz tabi ki olanaksız olacaktır. Sorunun belirlenmesi aşaması, kişinin direkt anlamlandıracağı bir şekilde olabilir.

3.2. Bilgileri Toplama ve Seçenekleri Arama

Sorunun belirlenmesinden sonra, kişi sorununa çözüm getirecek seçenekleri ve bunlara ilişkin bilgileri toplamaya çalışır. Bahse konu bilgilerin muhakkak ki birçok çeşidi vardır. Bunlar; kişinin tecrübesi, çevresel şartlar/kişiler/toplum, dış uyarıcı olan gösterimler/reklamlar vb. iç ve dış uyarıcılardır. Toplanan bilgi, kişilere birkaç şekilde yardımcı olur. Bu kapsamda;

- Bilgiyi aldıktan sonra daha iyi ve basit karar verilir.
- Toplanan bilgi, seçenekler arasında yapılacak seçimin getireceği düşünülen riski azaltır.
- Bilgilendikten sonra verilecek olan karara kişinin güveni artar.
- Bilgi; istenen seçenekleri göz önüne alıp, istenmeyen seçenekleri ayırtmakta yararlı olur.
- Bilgi; kişinin karar alma davranışını onaylamak için, yani egoyu koruyucu bir rol olarak da kullanılabilir.

Karar alma sürecinin bu aşamasında, kişi kendisi için gerekli olan bilgileri, belirtilen amaçlarla ve kaynaklardan toplamaya çalışır.

3.3. Seçeneklerin Değerlendirilmesi

Kişi, seçenekleri zihninde oluşturduktan sonra, bu seçenekleri fayda/zarar, kolay/zor şeklinde değerlendirir. Bu değerlendirmelerin amacı ise, karar anından önce hangi seçeneğin sorun çözümü ve/veya ihtiyacın giderilmesinde avantaj sağlayacağını belirlemesidir.

Buradaki en zorlayıcı etken, seçilen seçenek veya seçeneklere alternatif olacak diğerlerinin değerlendirilmesidir. Çünkü kişi, kendisini diğer seçeneklere yönlendirecek birçok dış uyarıcı ile karşı karşıya kalacaktır. Alternatif seçeneklerin değerlendirilmesi aşaması karar alma aşamasının hemen öncesindedir. Bu nedenle dış uyarıcılar kendi seçeneklerini seçtirmek için bu oyundaki en büyük ve en son kozlarını ortaya sürerler.

3.4. Karar Alma

Karar almak için şu ana kadar incelenen seçeneklerden bir tanesinin diğerlerine göre açık ara üstünlüklerinin bulunması gerekmektedir. Karar alma aşaması, bu noktaya kadar fark edilen ihtiyacın veya sorunun giderilmesinde ve bunun hitamında elde edilen ve incelenen bilgilerin kullanılarak sonuçta bir karara varılan aşamadır. Burada kişinin kararı almasıyla davranışlar ile duygular meydana gelecektir.

3.5. Karar Alma Sonrası Davranışlar

Karar alma aşamasından sonra, kişi aldığı kararı ve kararın ihtiyacına veya sorununa yönelik beklentilerini karşılayıp karşılamadığını değerlendirir. Sonucunda, kişinin beklentilerinin karşılanıp karşılanmamasının iyi yönde tatmin veya kötü yönde tatminsizlikleri farklı seviyelerde olacaktır.

4. Manipülasyon

Günümüzde algı yönetiminin önemi ciddi bir şekilde artmıştır. Bu durum, algı yönetimi ile ilgili çalışmaların sayısını artırmış, farklı disiplinler tarafından incelenmesi gerekliliğini de birlikte getirmiştir. Bu nedenle, algı yönetimi artık farklı konularla beraber incelenen ve disiplinler arası bir özellik oluşturmaktadır. Algı yönetimini içeren çalışmalar incelendiğinde; algı yönetimi kavramının propaganda, diplomasi, güç, operasyon, manipülasyon gibi kavramlarla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede, özellikle manipülasyon kavramı incelenecektir.

4.1. Manipülasyon Nedir?

Dilimizde manipülasyon; yönlendirme veya seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirme¹⁴ anlamına gelmektedir. Bunun farklı birçok tanımlaması ve açıklaması da bulunmaktadır. Aslında manipülasyon, başkalarını kontrol altına almak amacıyla yapılan bir akıl oyunundan başka bir şey değildir.¹⁵ Bir kişinin diğerini etkisi altına alması, bilinçli olarak yönlendirmesi ve isteği dışında davranmaya zorlaması durumudur.¹⁶

Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen sonuçlarda manipülasyonlar; psikolojik manipülasyon, duygusal manipülasyon, saldırgan manipülasyon, strateji ve kendini gizleme olarak farklı kategorilerde ele alındığı görülmektedir.¹⁷

14 TDK Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:20.12.2022).

15 Nigar Demirtay, Manipülasyon, <https://www.academia.edu/8797712/Manip%C3%BClasyon> (Erişim Tarihi: 16.12.2022).

16 Pascale Chapaux-Morelli ve Pascal Couderc, İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon, (Çev. Işık Ergüden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

17 Seval Erden Çınar, Serenay Yazıcı, Burcu Tekiner, “Beliren Yetişkin İlişkilerindeki Manipülasyonlarda

İnsanoğlu doğar doğmaz manipülasyonun hedefindedir. Manipülasyona uğramış kişilerin davranışlarının oluşmasında pek çok faktörden bahsetmek mümkündür. Aileler, şirketler, idareciler, neyi nasıl düşünmemiz gerektiğini öğretir. Bunların en başında gelenler olarak gözümüzü dünyaya açtığımız anda karşılaştığımız aile ve yakın sosyal çevre sıralanabilir.

Çoğumuz, doğduğumuzdan itibaren kendi kaderimizi kendi elimizde tuttuğumuza, kararlarımızı özgür irademizle aldığımıza inanmaktayız. Fakat elde edilen veriler de, farkında olmadan dış etkilere fazlasıyla açık olduğumuzu göstermektedir. Kanada'daki McGill Üniversitesi'nden araştırmacı Jay Olson, "Psikolojide, çoğu kararımızın farkında bile olmadığımız şeylerin etkisiyle alındığını görüyoruz" demektedir.¹⁸

Manipulatörlerin kişileri ve hedef kitleleri kontrol etmek maksadıyla temel yöntemleri olarak;

- Pozitif sağlamlaştırma
- Negatif sağlamlaştırma
- Aralıklı (Kısmi) sağlamlaştırma
- Ceza (Travmatik)'yı kullandıkları belirlenmiştir.

Ayrıca kullanılan manipülasyon teknikleri kapsamında; "Kavram Bozumu, Eksik/Eksiltilmiş Bilgi Manipülasyonu, Yanlışlanamaz Yanlış Bilgi Manipülasyonu, Gürültü Yöntemi/Dikkati Başka Bir Yere Çekme, Yalan Söyleme, Duygusal Yatırımlarınızdan Avantaj Sağlama, Provakasyon ve Aşağılama Yoluyla Ego Kamçılama, Salt Beyin Yıkama, İncelikli Duygusal Şantaj, Yanlışla Ayartma, Mahrum Bırakma, Ego Okşama, Açık Vererek Yalan Söyleme, İnkâr (Reddetme), Gizleme, Ussallaştırma (Rasyonalizasyon), Küçümseme (Minimizasyon), Seçici Dikkatsizlik ya da Seçici Dikkatlilik, Şaşırtmaca/Konuyu Değiştirme, Kaçma, Üstü Kapalı Sindirme, Duygu Sömürüsü, Utandırma, Kurban Rolü Oynama "Zavallı Ben", Kurban İftira Atma, Hizmetkâr Rolü Oynama, Baştan Çıkarma, Suçu Yansıtma/Başkalarını Suçlama, Sahte Masumiyet, Kafası Karışmış Numarası Yapma, Sinir Saçma"¹⁹ kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere bir çok farklı teknik ve yöntemle manipülasyona maruz kalınma durumu vardır.

Aidiyet Hissinin Gücü", Toplum ve Sosyal Hizmet, 2022, 97-112, s. 98.

¹⁸ David Robson, BBC News Türkçe İnternet Sayfası https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150326_vert_fut_dis_etkili_tercihler, (Erişim Tarihi:23.11.2022).

¹⁹ Murat Sözer, Manipülasyon Teknikleri, http://www.academia.edu/9117380/Manip%C3BClasyon_Teknikleri (Erişim Tarihi:22.12.2022).

4.2. Manipülasyonu Fark Etmek

Kendi isteklerinin karşılanması için manipülasyon yoluna başvuran kişiler, genelde yaptıkları işte en iyiler arasındadır. Amaçlarına ulaşmak için manipüle ettikleri kişiyi öncelikle suçluluk, korku gibi bir çok farklı duygular içinde bırakarak, hedefteki kişiye seçim şansı bırakmazlar.

Manipülasyona maruz kaldığımızı nasıl fark edebiliriz? sorusuna cevap bulmanın ve bunu fark edebilmenin çok kolay olmadığı söylenebilir. Özellikle, psikolojik ve duygusal manipülasyon bu süreç içinde yavaş yavaş olduğundan, yapılan manipülasyonun fark edilmesi çok kolay değildir. Bu noktada, farkındalığımızın olması ve bunun artırılması önem arz etmektedir.

Başkalarının irademizi yönlendirmeye çalıştığına dair veriler çok olsa da aşağıda belirtilen birkaç örnek göz önüne alınabilir.

- Dokunmanın etkisi: Dokunma ve gözlere bakma gibi yollarla insanları etki altına almak daha kolaydır.

- Konuşma hızı: Örnek olarak sihirbazlar genellikle bir seyirciyi gösteri için çağırdıklarında onu aceleye getirmeye çalışır; böylece telaş içerisinde akla ilk gelebilecek şeyi seçmelerini sağlarlar. Tercihlerini yaptıktan sonra ise daha rahat hareket ederler. Hedef kitle ise bu esnada kendi özgür iradesiyle hareket ettiğini düşünür.

- Görüntü alanı: Görüntülenen uyarıcının süresinin artırılmasıyla dikkat ona yönlendirilir ve hedef kitle onları özgür iradesiyle tercih ettiğini sanır ancak aslında kendisine sunulan şeyi tercih etmiştir.

- Fikir oluşturan belli sorular: “Neden bunun iyi bir fikir olduğunu düşünüyorsunuz?” ya da “Bunun avantajları ne olacaktır?” gibi sorularla kişinin kendi kendini ikna etmesi ve uzun vadede daha özgüvenli karar almasını sağlar ve kişilerin bunun kendi kararları olduğunu düşündürülür.

Bakıldığında, hepimiz aslında üzerimizdeki ince etkileme çabalarının yönlendirdiği belki birer kuklayız ancak farkında mıyız? Ama ipleri kimin ve nasıl çektiğini fark edebilirsek en azından bizi oynatmalarına veya yönlendirmelerine karşı koymaya çalışabiliriz.²⁰ Bunun için de farkındalığımızı artırmamız ve bunu uzun soluklu bir şekilde idame etmemiz gerekmektedir.

5. Özgür İrade

Özgür iradeyi, bir kişinin eylemlerini, arzu, niyet ve amaçlarına göre kontrol altında tutabilme ve kendi eylemlerini belirleme gücü olarak ifade edebiliriz. Özgürlük, toplumsal yaşamda insanın seçmiş bulunduğu hedefler doğrultusunda ya da kendi görüş ve düşüncesine göre, diğer insanlardan

²⁰David Robson, BBC News Türkçe İnternet Sayfası https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150326_vert_fut_dis_etkili_tercihler (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

gelebilecek hiç bir engel ve saldırıya uğramaksızın, serbestçe hareket edebilmesi demektir. Oysa iç özgürlük yani özgür irade, iradî kararların gerçekleştirilmesi ile değil, bizzat bu kararların meydana gelmesi ile ilgilidir. İradesinin meydana gelmesinde etkili uyarıcılara uymak zorunda olmayan, bunlar karşısında bir şekilde karar vermek gücünde olan kimse, bu anlamda özgürdür. Buna göre irade özgürlüğü, insan iradesinin şartlanmadığını, nedensellik bağıntısı içerisinde zorunlu bir biçimde oluşmadığını, aksine bizzat kendi kendini belirlediği zaman ortaya çıkar.²¹

Felsefi şekline bakacak olursak ise burada örnek olarak Spinoza, Etik eserinin ilk bölümünün ek kısmında; “İnsanlar şeylerin nedenlerinden bihaber olarak doğarlar, kendi çıkarlarının peşinde koşarlar ve bu arzularının bilincindedirler.”²² şeklinde belirtir. İnsanlar bu arzularının bilincinde olduklarını düşünerek kendilerinin özgür olduklarını varsayarlar. Ancak özgür iradeye sahip olduğumuza inanmak Spinoza’ya göre insani bir hatadır. Bu, dışsal kuvvetle harekete geçirilmiş bir taşın, kendi tercihi ve çabasıyla hareket ettiğini düşünmesinden farklı bir şey değildir.²³

6. Kuşatma Altındaki Özgür İrademiz

Günümüzde tüm insanlığın özgür iradesi bir şekilde mahkûmiyet altındadır. Ancak, bu durumu fark edebilen veya kısmi olarak fark ettiğini zanneden kişi sayısının çok az olduğu da aşîkârdır.

Özgür irademizi etki altında tutan algı yönetimi kavramı son yıllarda özellikle reklamcılıktan finansa, medyadan politikaya, gıdadan ulaşımaya kadar çeşitli alanlarda görülmektedir. Aslında yıllardan beri algı yönetimi, hedefteki kitlelere ilişkin gerçeklik algısı oluşturarak, muhtemel rakiplerin saf dışı edilmesi görevlerini yerine getirmektedir. Bu süreç; reklam ve halkla ilişkilerde kişilerin acıktıklarında ne yiyeceklerini önceden belirlemeyi düşünürken, siyasette bireylerin bilinçaltını hedef almakta ve geçmiş tecrübelerinden soyutlanarak yeni şartlara uygun değişiklikler içeren farklı düşüncelere sahip olmasını öğütlemekte ve zihinlerine bunun tohumlarını ekmektedir.²⁴ Bunlar da her koşulda özgür irademizin bir şekilde kuşatma altında olduğunu göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

21 Vecdi Aral, “Hukukta İrade Özgürlüğü”, İstanbul Hukuk Mecmuası, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, 249-282, s.250.

22 Baruch Spinoza, Ethics, Penguin, London, 1996, s. 25.

23 Zeynep Talay Turner, “Spinoza’da Özgür İrade ve Özgürlük: Tercihmi, Zorunlulukmu?”, https://www.academia.edu/37724320/Spinoza_da_%C3%96zg%C3%BCr_%C4%B0rade_ve_%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCK_Tercih_mi_Zorunluluk_mu (Erişim Tarihi: 21.11.2022).

24 Levent Ersin Orallı, “Propaganda Olgusu ve Algı Yönetimi”, Algı Yönetimi, Bilal Karabulut (ed.), Alfa Yayınları, İstanbul 2017, 227-250, s.245-246.

Günümüz toplumlarında bireyler, ayartıcı ve çekici bir metalar²⁵ dünyasıyla karşı karşıyadır. Kapitalist toplumlarda çok sayıda imaj serileri insanlara bir nevi bombardıman şeklinde gönderilmektedir. Bu imajlarda insanlara kesintisiz biçimde özellikle varlıklarının tatmin olmamış yönleri gösterilmektedir. Buradaki aldatıcı görüntüye sahip imaj, kişiye veya hedef kitleye tatmin ve hoşnutluk vad ederek kendisini beğendirmektedir. Bu bağlamda bu metalar tarafından oluşturulan dünya dışındaki başka bir dünya artık bireyler için anlamsız hale gelme yoluna girmiştir.²⁶

Sadece bunlar tarafından değil ilaveten insanların günlük hayatında başkaları tarafından da etkilenmesi son derece doğal bir durumdur. Bireylerin iletişimde olduğu kişiler, politikacılar, liderler ile karşılaşılan olaylar ve daha birçok faktör farklı şekillerde insanlar üzerinde etki gücüne sahiptir.²⁷ İnsanlar, güvendikleri kaynaklardan gelen mesajlara itibar etmekte ve bu mesajlar doğrultusunda tercih yaparak hayatlarını sürdürmektedirler. Bireylerin ikna olması ve birtakım kararlar alması, gelen mesajlara bağlı olarak değişebilmektedir. İnsanların ikna edilmesi süreci, politikacılar ve pazarlamacılar başta olmak üzere her alanda ve sektörde üzerinde durulan bir konudur.

Teknolojinin insan hayatındaki yeri ve insanların teknolojiyi kullanım şekilleri de teknolojiyi bireylerin hayatlarının vazgeçilmezi haline getirmiştir. Medya, teknolojinin de desteğiyle kitlelere; bazı anlamları, kalıpları ve yaşam tarzlarını usulca dayatırken kendi doğruları çerçevesinde seçmeli bir anlayışla bireylerin karar mekanizmalarını etki altına almayı hedeflemektedir.²⁸ Bir kitle iletişim aracı ve reklam mecrası olarak televizyon, iletişim sürecinde mesajların hedef kitleye iletilmesinde diğer kitle iletişim araçlarına kıyasla büyük önem taşımaktadır.²⁹ Ancak, gün geçtikçe en tehlikeli iletişim aracı olarak herkesin bağımlılık seviyesinde sanki vücudunun bir parçası olarak kabul ettiği cep telefonları, televizyonların yerini almaya başlamıştır. Kullanılan yapay zekâ uygulamaları, kendi aramızda bir konu hakkında konuşurken hemen ekranımızda o konuya ilişkin bir reklamı veya haberi önümüze çıkarmaktadır. Veya bir uygulamada izlediğimiz videolar, başka bir gün yine bize benzer seçenekleri ve alternatifleri ile beraber sunulmaktadır. Aslında bizlere o an sunulan her şey, algı yönetimini çok iyi şekilde kurgulayıp uygulayan grup veya kişilerin varmamızı arzu ettikleri hedeften başka birşey değildir. Bu işaretler bile ne kadar kuvvetli bir şekilde imaj saldırısına maruz kalarak özgür

25 Mal, ticaret malı. TDK Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

26 Fritz Wolfgang Haug, *Meta Estetiğinin Eleştirisi*, (Çev. Ayşe Gül), Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1997, s.60.

27 Oğuz Göksu, "Algı Yönetimi ve Reklam", Seda Çakar Mengü (ed.), *Reklamı Anlamlandırmak*, Der'in Yayınları, İstanbul, 2016, 205-232, s.225.

28 Eser Köker, *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s.109.

29 Oğuz Göksu, a.g.e., s.215.

irademizin ve bunun sonucunda oluşacak algımızın etki altında olduğunun aslında farkında olmadığımız gerçeğinin basit bir örneğidir. Bize sunulan farklı uyarıcılarla manipüle edilen algılarımızın daha sonra bu uyarılar aracılığıyla farklı kararları alması da yapılan muhtelif araştırmalarla ispat edilmektedir.

Sosyal medyanın erişim kolaylığı sağladığına yönelik algı; kişilerin sosyal medya araçları üzerinden istedikleri yere daha kolay ulaşabildiklerini ve bu sayede ihtiyaç duyulan işlemlerini daha hızlı yaptığını, böylece sosyal medya araçlarını kullanmanın zaman tasarrufu sağladığını değerlendirdikleri ve her şeye kolay erişebildikleri bir ortam olması nedeniyle sosyal medyayı kullandıkları tespit edilmiştir.³⁰ Bu sayede, sosyal medya tarafından bize sağlanan bu erişim kolaylığı algı yönetiminin ve manipülasyonun hızlı oyunlarının oynandığı yeni oyun sahasına davetiye çıkarmaktadır.

Medya ayrıca devlete ve özel sektöre hükmeden kişilerin bireysel çıkarlarına hizmet etme ve destek verme işlevlerini de yerine getirmektedir. Medyanın neleri öne çıkarttığı, nelere vurgu yaptığı ya da neleri göstermediği, neleri geri plana attığı medyanın analiz edilmesinde belirleyici etkenlerdir. Ancak toplumdaki demokratik kabullere göre medya bağımsızdır ve asıl görevi gerçeği aramak ve bunu kitlelere yaymaya çalışmaktır. Bu noktada medyanın, dünyada yaşanan gelişmeleri sadece güç kartellerinin istekleri yönünde yayınlaması beklenmemelidir.³¹ Fakat gerçek böyle değildir.

Amerika'nın küresel güç hedefine ulaşmadaki etkili araçlarından biri olan Hollywood filmlerindeki Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency-CIA) destekli algı yönetimi bugün çok daha görünmez hale getirilmektedir. Soğuk Savaş yıllarının basit iyi-kötü odaklı propagandası, günümüzde çok daha örtülü bir şekilde yapılırken, bu değişime ayak uyduran CIA'nın son dönemde, doğruları gizlemeyip izleyiciye neyi göreceğini neyi göz ardı edeceğini bildiren profesyonelce kurgulanmış yapımları desteklediği görülmektedir. Hollywood- CIA ilişkisinden doğan yeni ürünler, geçmişte iyi-kötü ayrımının keskinliğiyle fazla propaganda kokarken, bugün zamanın ruhuna uygun olarak dönüşmüş ve piyasaya sürülmüştür.³²

Medya ayrıca gündelik hayatın içinde olan merak, nefret, heyecan, endişe, üzüntü ve mutluluk duygularından beslenmektedir. Bu anlamda özellikle görsel medyadaki yapımlar genel olarak ölüm, duygu ve aşk konuları üzerine inşa edilmektedir. Yaklaşımların büyük oranda bu şekilde olmasında

30 Nurcan Yücel ve Lokman Kızıkan, "Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Karar Sürecine Etkisi: Elazığ İli Örneği", International Journal of Social Science, 2016, 481-499, s.497.

31 Oğuz Göksu, a.g.e., s.218.

32 Kıymet Sezer Güngör, İstihbarat Aracı Olarak Hollywood, Kriter, 2022, <https://kriterdergi.com/ara/istihbarat-araci-olarak-hollywood> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).

insanların düşüncelerini direkt kontrol etmekten ziyade, tamamıyla insanların duygusal yönlerine ağırlık verilmesidir. Medya, insanların zayıf noktaları olan duygularını yakalayıp düşünce sistemlerini etkilemekte, algılarını yöneterek bireylerin karar süreçlerinde ciddi bir rol oynamaktadır.³³

Son günlerde ülkemizdeki siyasi aktörlerin ve grupların “yerli gemi, yerli araba, yerli uçak, yerli savuma sanayi” gibi seçmene yönelik yerli ve millî ibarelerini öne çıkaran vaatleri Türk insanının millî kimliklerine yönelik örnek verilebilecek faaliyetlerdir. Bu söylemler, öncelikli olarak yabancı menşeli ürünlere karşı “millî” vurgusu yapılarak kişilerin etnosentrik³⁴ eğilimlerine yönelik gerçekleştirilen iletişim çalışmaları olarak görülebilir.³⁵

Tüketimin çok hızlandığı günümüzde çoğu yerde bir anlamlandırma yerine gösteri çabası hakimdir. Hedef kitleye gönderilen uyarıcı içerisinde gösteri olması durumunda mesaj ya da içerik geniş kitleler tarafından kabul edilmektedir. Medya, tam bu noktada görevini yaparak uyarıcı mesajı bir renkli şölen şeklinde kişiye veya hedef kitleye sunarak, bu kitlenin tüm dikkatini bu gösteriye çekmektedir. Bu süreçte gösteriye odaklanan hedef kitleler gönderilen mesajın ne olduğunun farkına bile varamadan mesajı kabul etmektedir. Bu da medyayı kullanan manipulatörlerin tam da arzuladığı bir sonuçtur.

Medyanın kullandığı renkli gösteriler haricinde kullanılan bir diğer olgu suçluluk duygusudur. Negatif duygusal çekicilik kapsamında, sosyal sorumluluk kampanyaları gibi faaliyetlerde yararlanılan, sevdiklerini ve değer verdiklerini yalnız bıraktığı için oluşan üzüntünün betimlendiği uyarıcılardır. Bu uyarıcılar, kişiler veya hedef kitleleri üzerinde duygusal bir baskı oluşturarak tutum ve davranış değişikliği yaratmayı hedeflemektedir.³⁶

Sonuçta günümüzde insanlar her geçen gün daha fazla uyarıcı ile karşılaşmaktadır. Her geçen gün hayatımıza yeni bir sosyal ağ katılmakta ve bu yüzden de kişilerin zihinleri daha fazla karmaşık hâle gelip bu uyarıcılar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Azımsanamayacak bir kitle, davranışlarını internet ortamından aldıkları bilgiler doğrultusunda yönlendirmeye başlamıştır. Aslında kişilerin

33 Nurdoğan Rigel, Medya Ninnileri, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.111.

34 Etnosentrizm kavramı ile bireyin dünyanın merkezi olarak içinde bulunduğu toplumu görmesi, diğer toplumları veya grupları içinde bulunduğu toplum için tehdit olarak görmesi sonucunda her şeyin kendi toplumuna göre olması gerektiği inancı, davranışlarında da referans olarak içinde bulunduğu grubu veya toplumu aldığı anlatılmaktadır.

35 Azra Bayraktar ve Mustafa Ünsalan, Tüketici Etnosentrizminin Tüketici Fiyat Algısına Etkisi, International Journal of Academic Value Studies, İstanbul, 2017, 258-272, s.259.

36 Müge Elden ve Uğur Bakır, Reklam Çekicilikleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.113.

davranışları son dönemde sosyal medya ile çeşitlenerek farklılaşmaya başlamıştır.³⁷ Gençlerin neredeyse hepsi, hiçbir okuma ve araştırma yapmadan, önlerine ne konursa ona inanmakta, davranışlarını ona göre şekillendirmektedir.

Günümüzde popülerliğini sürdüren tüm bu konular, aslında ortak bir bilinmeyene yöneliktir. “Aldığımız kararları neden ve nasıl alıyoruz?” Geleneksel bu yaklaşımlardan farkı ise, tam olarak da şu soruya yanıt aramaları gerekmektedir. “Acaba karar alırken özgür irademizi ne kadar kullanıyoruz?”³⁸

Karar alırken nasıl etkilendiğimize somut örneklerden bir tanesi Facebook–Cambridge Analytica veri skandalıdır.³⁹ Bu skandalın açığa çıkmasından sonra anlaşılan gerçek, çeşitli siyasi örgütlerin kamuoyunu yönlendirmek için veri ihlaliyle elde edilen bilgileri kullanmalıdır. Politikacıların, Cambridge Analytica vasıtası ve veri ihlaliyle elde ettiği bilgileri kullanmak için ödeme yaptıklarına ilişkin olarak, 2016 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri’nde Donald Trump’ın kazandığı başkanlık seçimleri ve Birleşik Krallık’ta yapılan Brexit oylaması örnek verilebilir.⁴⁰ Bu skandaldan sonra bazı ülkelerin kendi siyasi seçimlerinde de bu verilerin kullanılıp kullanılmadığına yönelik gerekli araştırmaların yapılmasını talep ettikleri de bilinmektedir.

7. Manipülasyon’dan Korunma İhtiyacı ve Gerekliliği

Manipülasyondan korunmak günümüzde çok zordur. Çünkü burada verilecek öneriler bile okuyucu tarafından bir süre uygulanmaya çalışacak ancak sürekli olarak maruz kaldığımız imajlardan dolayı korunma kalkanlarımız çok kısa bir süre sonra istemsizce devre dışı kalacaktır.

Ancak yine de manipülasyondan korunmak için gereken en önemli hususlardan olan görseleğe azami ölçüde dikkat edilmelidir. Algılama sürecinde maruz kaldığımız tüm görsel unsurlar üzerinde özenle durularak ve çalışılarak olumsuz bir algının oluşumuna fırsat tanınmamalıdır.⁴¹

Kamufle edilen manipülasyonu saklandığı yerden çıkarmak oldukça zordur; ancak imkânsız değildir. Kendisi için en iyisini isteyen kişiler, gruplar veya topluluklar, diğer kişileri veya hedef kitleyi arzuladıkları yönde ve yöntemle etkileyerek

37 Sena Keskin ve Mehmet Baş, “Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2015, 51-69, s. 53.

38 Dirsehan Taşkın, “Bilinçaltımız, Kararlarımız ve Özgür İrade Çıkmazı”, Harvard Business Review Türkiye, <https://hbrturkiye.com/blog/bilincaltimiz-kararlarimiz-ve-ozgur-irade-cikmazi> (Erişim Tarihi:24.11.2022).

39 Cambridge Analytica’nın 2014 yılında toplamaya başladığı yaklaşık 50 milyon Facebook kullanıcısının kişisel olarak tanımlanabilir bilgilerinin toplandığı bir veri ihlalidir. Elde edilen verilerin, bu kişileri işe alan politikacılar adına seçmenlerin fikrini etkilemek için kullanıldığı iddia edilmiştir. BBC İnternet Sayfası, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48974921> (Erişim Tarihi:24.11.2022).

40 BBC İnternet Sayfası, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48974921> (Erişim Tarihi:24.11.2022).

41 Özlem Çakır, Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.20.

menfaatleri için yönlendirirler. Bu kişileri, grupları veya toplulukları da iyi tanımak, onların neyi, neden ve ne için yapabileceklerini bilmemiz ve bundan kendimizi korumamız için faydalı olacaktır. Bununla beraber, gördüğümüz, dinlediğimiz, kısacası duyu organlarımızla alıp algımızı oluşturan uyarıcıları sakın bir şekilde mantık süzgecinden geçirdiğimiz sürece manipülasyondan temel bir yöntemle korunmaya çalışabileceğimiz gerçeği de unutulmamalıdır.

Sonuç

Özellikle iletişim araçlarıyla kişilerin ve hedef kitlenin algıları; kişi, grup veya birçok çeşitli aktörün istekleri doğrultusunda yönlendirilmektedir. Bu nedenle uyarıcıların, kişilerin algılarını bilinçli bir şekilde etkilediği ve uyarıların mutluluk, tatmin, korku, mizah ve suçluluk gibi duyguları kullanarak insanlar üzerinde hükmetme arzusuyla hareket ettiği belirtilebilir. Algı yönetimi kapsamında kişilerin yumuşak karınları denilebilecek duygusal zayıflıkları üzerinden de tutum ve davranış değişikliğine gidilmesi hedeflenmektedir. Bu süreçte özellikle medya; kişilerin, grupların veya devletin ideolojik bir aygıtı gibi arzulan fikirleri değişik kanalları kullanarak, bu farklı kaynaklar ile belirlenen düzenli ya da düzensiz aralıklar ile fikirlerin aktarılmasını sağlayarak algı oluşturma işlevini görmektedir. Tüm kitle iletişim araçları, kullandıkları mesajlar ve uyarıcılarıyla insan zihnini etkileme ve yönlendirme kabiliyetine bütünüyle sahiptir. Dolayısıyla medyanın, süper bir manipülasyon krallığı olduğu da unutulmamalıdır.

Son zamanlarda yaşanan tüm gelişmelerin algı yöntemi perspektifinden değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü farkında olmadan şahit olunan tüm olaylarda algı yönetimi stratejisinin izleri bulunabilir. Olayların meydana gelişini, sebeplerini, aktörlerini, yerlerini ve de sonuçlarını sade bir düz mantıkla açıklamak mümkün değildir. Nihayetinde hepsinin, algı yönetimi kapsamında, bir sebep sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Bundan dolayı, kişileri çevreleyen düz mantık sarmalından kurtulup, insanlık tarihi boyunca maruz kalınan ve burada savunmasız ve açık bir hedef haline gelinen algı yönetimi konusunda bilincin artırılması gerekmektedir.

Gündelik hayatın koşuşturması esnasında kişileri fark ettirmeden etkileyen tüm uyarıcılara karşı kişiler savunmasız kalmaktadır. Kişilerin tutum ve davranışları dikte edilen şekilde değiştirilerek kararlar alınmaktadır. Bu yüzden manipülasyonun en etkili olduğu an, hızı felaket şekilde artan iletişim ve etkileşim dünyamızda o çok kısa olan karar alma sürecidir. Kişiler; karşılaşılan, görülen, dinlenen ve okunulan birçok şeyden ancak farkındalıklarını artırarak korunabilir. Bu nedenler algı sihribazlarının oyunlarına kanmamak gerekmektedir. Onlara göre, “Dünyadaki en karlı iş, insanları kendileri için bedavaya çalışmaya yönlendirmektir”.

Bilgi çağında, bilgiye ulaşmak çok kolaylaşmış, ancak gerçek bilgiye ulaşmak giderek zorlaşmıştır. Kişiler, gerçek neredeyse onu bulmalıdır. Çünkü gerçek her zaman sürekli; dün ve bugün vardı, gelecekte de var olacaktır. Gerçeğe bağımsız ve etkilenmemiş bir zihinle ulaşıldığı her an, kararları özgür bir biçimde alabilmeye yakınlaşmış olacaktır.

Nihayetinde doğar doğmaz manipülasyonun hedefi olan insanoğlunun etrafındaki aileler, çevre, şirketler, idareciler neyi nasıl düşünülmesi gerektiğini öğretmektedir. Sonra zihinlerde, “Bu benim fikrim” cümlesi tekrarlanır. Ancak, insanlar bundan ne kadar emindir? Kişiler kuşatma altındaki özgür iradesini bir daha düşünmeli ve ona göre hareket etmelidir. Spinoza’ya göre insani bir hata olan “özgür iradeye sahip olduğumuza inanmak” sözünü doğrulamaktadır.

Kaynakça

Kitaplar

- ARKONAÇ, Sibel Ayşen, Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.
- CHAPAUX-MORELLİ, Pascale ve COUDERC, Pascal, İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon, (Çev. Işık Ergüden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- ÇAKIR, Özlem, Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÇINAR, Seval Erden, YAZICI, Serenay, TEKİNER Burcu, “Beliren Yetişkin İlişkilerindeki Manipülasyonlarda Aidiyet Hissinin Gücü”, Toplum ve Sosyal Hizmet, 2022.
- ELDEN, Müge ve BAKIR, Uğur, Reklam Çekicilikleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- EREN, Erol, Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2006.
- GÖKSU, Oğuz, “Algı Yönetimi ve Reklam”, Seda Çakar Mengü (ed.), Reklamı Anlamlandırmak, Der’in Yayınları, İstanbul, 2016.
- HAUG, Fritz Wolfgang, Meta Estetiğinin Eleştirisi, (Çev. Ayşe Gül), Spartaküs Yayınları, İstanbul, 1997.
- İNCEOĞLU, Metin, Tutum Algı İletişim, İmaj Yayınevi, Ankara, 2000.
- KOÇ, Erdoğan, Tüketici Davranışı ve Pazarlama Stratejileri: Global ve Yerel Yaklaşım, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2007.
- KÖKER, Eser, Politikanın İletişimi İletişimin Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007.
- MUTLU, Erol, İletişim Sözlüğü, Ark Yayınevi, Ankara, 1994.
- ÖZER, Mehmet Akif, Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Bahar 2012.
- RİGEL, Nurdoğan, Medya Ninnileri, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- SAYDAM, Ali, Algılama Yönetimi, Rota Yayınları, İstanbul, 2006.
- SPINOZA, Baruch, Ethics, Penguin, London, 1996.

Makale, Tez, Sempozyum ve Forum

- ARAL, Vecdi, “Hukukta İrade Özgürlüğü”, İstanbul Hukuk Mecmuası, İstanbul Üniversitesi

Yayınları, İstanbul, 2011.

BAYRAKTAR, Azra ve ÜNSALAN, Mustafa, Tüketici Etnosentrizminin Tüketici Fiyat Algısına Etkisi, International Journal of Academic Value Studies, İstanbul, 2017, 258-272.

KESKİN, Sena ve BAŞ, Mehmet, “Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2015, 51-69.

ORALLI, Levent Ersin, “Propaganda Olgusu ve Algı Yönetimi”, Algı Yönetimi, Bilal Karabulut (ed.), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017.

YÜCEL, Nurcan ve KIZKAPAN, Lokman, Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Karar Sürecine Etkisi: Elazığ İli Örneği, International Journal of Social Science, 2016, 481-499.

İnternet Kaynakları

Arkhe Eğitim Danışmanlık İnternet Sitesi, <https://www.arkheegitim.com/tr/egitimler/kisisel-gelisim/algı-yonetiminde-mucize-yontem-1405/> (Erişim Tarihi: 22.12.2022).

BBC İnternet Sayfası <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48974921> (Erişim Tarihi: 24.11.2022).

DEMİRTAY, Nigar, Manipülasyon, <https://www.academia.edu/8797712/Manip%C3%BClasyon> (Erişim Tarihi: 16.12.2022).

Department of Defense, Dictionary of Military and Associated Terms (JP 1-02). 2001. s.415. https://web.archive.org/web/20091012193530/http://www.dtic.mil/doctrine/jel/new_pubs/jp1_02.pdf (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

GÜNGÖR, Kıymet Sezer, İstihbarat Aracı Olarak Hollywood, Kriter, 2022, <https://kriterdergi.com/ara/istihbarat-araci-olarak-hollywood> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).

Hub Pages İnternet Sitesi, <https://discover.hubpages.com/politics/Overcoming-Personal-Barriers-to-Perception> (Erişim Tarihi: 24.12.2022).

Makaleler İnternet Sitesi, <https://www.makaleler.com/medya-nedir> (Erişim Tarihi: 24.12.2022).

ROBSON, David, BBC News Türkçe İnternet Sayfası https://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2015/03/150326_vert_fut_dis_etkili_tercihler, (Erişim Tarihi: 23.11.2022).

SÖZER, Murat, Manipülasyon Teknikleri, [http://www.academia.edu/9117380/ Manip%C3%BClasyon_Teknikleri](http://www.academia.edu/9117380/Manip%C3%BClasyon_Teknikleri) (Erişim Tarihi: 22.12.2022).

TAŞKIN, Dirsehan , “Bilinçaltımız, Kararlarımız ve Özgür İrade Çıkmazı”, Harvard Business Review Türkiye, <https://hbrturkiye.com/blog/bilincaltimiz-kararlarimiz-ve-ozgur-irade-cikmazi> (Erişim Tarihi: 24.11.2022).

TDK Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 11.12.2022).

TURNER Zeynep Talay, “Spinoza’da Özgür İrade ve Özgürlük: Tercih mi, Zorunluluk mu?”, https://www.academia.edu/37724320/Spinoza_da_%C3%96zg%C3%BCr_%C4%B0rade_ve_%C3%96zg%C3%BCr_%C3%BCk_Tercih_mi_Zorunluluk_mu (Erişim Tarihi: 21.11.2022).

Univerlist İnternet Sitesi, <https://univerlist.com/tr/blog/manipulasyon-nedir-neden-yapilir/> (Erişim Tarihi: 24.11.2022).

■ Dz.Tğm. Ali Gökhan BORA*

TÜRK DENİZCİ ALİ MACAR REİS'İN ATLASININ İNCELENMESİ

(Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 6b-7a Harita, İstanbul.)

* TCG Gökçeada Komutanlığı.

Öz

Ali Macar Reis, 16. yüzyılda yaşamış Osmanlı denizcilerinden ve dönemin kartografya öncülerinden biridir. Deniz haritacılığında üstün teknik bilgilere sahip çalışmalarıyla tanınan Ali Macar Reis, 1567 yılında yapmış olduğu eseriyle Türk Deniz Atlasını çizen ilk kişi olarak da bilinmektedir. 6 adet bölgesel ve 1 adet dünya toplamda 7 haritadan oluşan atlasın aslı Topkapı Sarayında bulunmaktadır. Ali Macar Reis yetenekli bir kartograf olmasının yanı sıra aynı zamanda iyi bir denizcidir. 7 Ekim 1571 tarihinde İnebahtı Deniz Muharebesine katılan Ali Macar Reis bu savaşta donanmaya bağlı gemilerin birinde kaptanlık görevini icra etmiştir. Bu makale Ali Macar Reis'in Atlasında bulunan haritaların incelenmesi ve kullanmış olduğu harita çizim tekniği hakkında yapılmış bir araştırma çalışmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Harita, Kartografya, Deniz Haritası, Türk Deniz Atlası, Ali Macar Reis.

Giriş

16. yüzyılda yaşamış ünlü Osmanlı denizcilerinden biri olan Ali Macar Reis, savaşçı özelliğinin yanı sıra deniz haritacılığında da üstün teknik ve bilgilere sahip çalışmalarıyla tanınmaktadır. Osmanlı denizciliğinin ve kartografyasının öncülerinden biri olarak bilinen Ali Macar Reis'in doğumu ve ölümü hakkında detaylı ve kesin bir kaynak bulunmamaktadır¹.

Osmanlı donanmasında daha önceden “Macar” unvanını taşıyan bir kimse olmamakla birlikte bir Türk levendinin bu unvanı alması üç farklı şekilde yorumlanmaktadır². Bunlardan ilki aslen Macar asıllı olduğu halde, tıpkı Piyale Paşa ve Kılıç Ali Paşa gibi sonradan Müslümanlığı kabul edip Türkleşerek Osmanlı donanmasına katılması, ikincisi Osmanlı İmparatorluğunun o dönem vilayeti olan Macaristan'da memurluk yapan bir Türk ailenin soyundan gelmesi, üçüncüsü ise Macaristan seferlerine iştirak ederek bu seferlere binaen Macarlarla fazla görüşmesinden kaynaklı bu unvanını almasıdır.

1566 yılında Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatı sonrası tahta çıkan oğlu II.Selim'in çağrısı üzerine donanmaya gönüllü olarak katılan Ali Macar Reis, bu süreç içerisinde de hazırlamış olduğu harita eserlerini saraya sunmuş ve sunduğu bu haritalar beğenilerek savaş meydanlarında ve seyir haritaları olarak kullanılmıştır. 7 Ekim 1571 tarihinde Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemindeki en büyük deniz mağlubiyeti olarak bilinen İnebahtı Deniz Muharebesine katılan Ali Macar, bu savaşta Türk Donanmasının merkez bölgesinde bulunan gemilerin birinde kaptan olarak görev yapmıştır.

¹ <https://www.dzkk.tsk.tr>

² Fevzi Kurtoglu, Türk Süel Alanında Harita ve Krokilerine Verilen Değer ve Ali Macar Reis Atlası, Sebat Yayınları,1935, ss. 18-30.

Ali Macar Reis'in atlası bugün Topkapı Sarayı'nda 1410 katalog ve H.644 envanter numarası ile kayıtlıdır³. 18 sayfalık bir eser olan atlas deri parşömen üzerine çizilen altı bölgesel ve bir dünya haritası ile toplamda 7 deniz haritasından oluşmaktadır. Haritalar 7 çift sayfa üzerinde boyutları 31x43 cm'lik alanı kaplamakta olup ceylan derisi ile ciltlenmiştir. Atlasın görünüşü kitap formu şeklinde olması nedeniyle içerisindeki haritalar katlı ve kapalı kalarak deformasyona uğramadan günümüze kadar korunmuştur. Atlasın ön ve arka kapaklarının ortasında Osmanlı cilt sanatının süsleme ögesi olan “Şemse” bulunmakta olup kapak kenarları altın yaldız ve cetvel ile çevrelenmiştir. Ön cilt kapağının iç yüzünde ise “Bu harita Ali Macar'ındır, gaflet olunmaya” notu yer almaktadır.

Şekil-1: Şemse örneği (temsilli)⁴

Atlasta bulunan haritalar sağ taraftan başlayarak sola doğru biçimde sıralanmıştır. 1 numaralı harita: Marmara Denizi, Kuzey Anadolu Kıyıları, Karadeniz ve Kırım, 2 numaralı harita: Doğu Akdeniz, Ege Denizi, Balkan Yarımadası, 3 numaralı harita: Orta Akdeniz (İtalya, Adriyatik Denizi, Kuzey Afrika Kıyıları), 4 numaralı harita: Batı Akdeniz (Korsika ve Sardunya Adalarının doğusundan, batıda İberik Yarımadasının tümü), 5 numaralı

³ Doğan Uçar ve Necla Uluğtekin, “Ali Macar Reis'in Ege Havzası Haritası”, Harita Dergisi, Ankara, 1987, S.98, 81-91.

⁴ http://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=152, (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

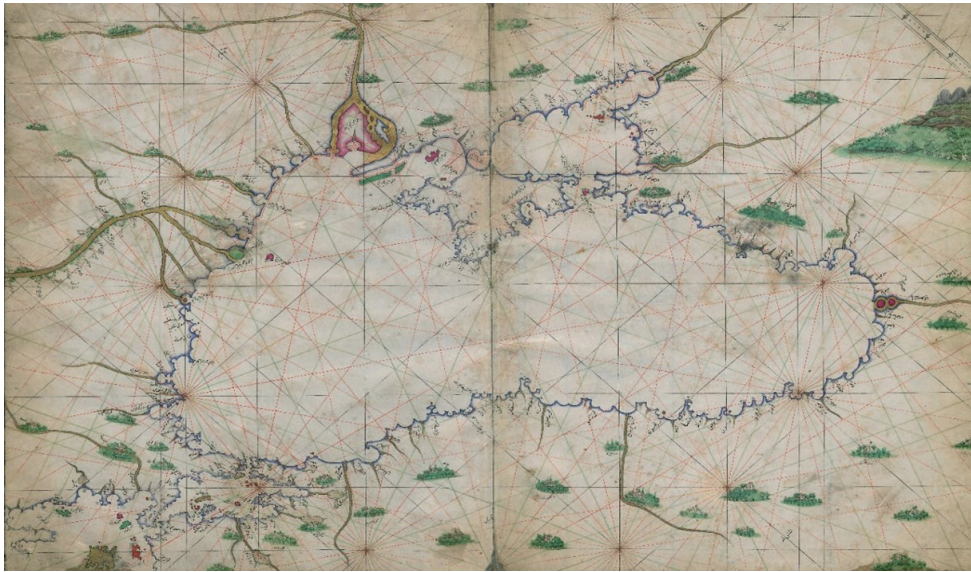
harita: Batı Avrupa Kıyıları ve Britanya Adaları, 6 numaralı harita: Ege Denizi, Marmara Denizi, Balkan Yarımadası ve Batı Anadolu Kıyıları ve 7 numaralı harita ise Dünya haritasından (Kartografya tanımıyla Mappa Mundi) oluşmaktadır⁵.

1. Atlas'ın İçeriği

1.1. Bir Numaralı Harita

Bölgesel olarak Karadeniz ile Marmara bölgesini kapsayan bu harita üzerinde 17 adet rüzgâr gülü bulunmaktadır. Haritada, Yıldız, Kible, Gündoğusu ve Günbatısı rüzgarları ile Poyraz, Lodos, Keşişleme, Karayel rüzgarları siyah renkte gösterilmiştir. Bu rüzgâr güllerinin birbirlerini takip edecek şekilde kerte hatları kırmızı, hattının ortası ise yeşil renkli çizilmiştir.

Haritadaki sahil şeridi üzerinde bulunan liman çizimleri büyük yapılmıştır. Günümüz haritalarıyla mükemmel bir uyum sağlayan bu haritada İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı yaklaşık olarak çizilmiştir. Haritadaki sahil hatları mavi, akarsular ise altın sarı renkle boyanmıştır.

Harita-1: TSMK H.644 1b-2a⁶

1.2. İki Numaralı Harita

Doğu Akdeniz'i içine alan bu haritada Bingazi, Mısır, Filistin, Suriye, Anadolu ve Yunan kıyıları resmedilmiştir. Kıyıları ve bir kısım adalar maviye,

5 Doğan Uçar, "Ali Macar Reis Atlası", II. Uluslararası Türk ve İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Bildiriler, İstanbul, 1986, s. 33-43.

6 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 1b-2a Harita, İstanbul.

adaların diğer kısımları ise altın yeşili, erguvan ve kırmızı renklere boyanmıştır. Haritada on yedi yerde rüzgâr güllü bulunmaktadır. Ege denizinin bir kısmı 6 numaralı haritada gösterilmiş olduğundan bu harita diğer kıyıları tanımak ve özellikle Suriye ile Mısır limanlarına ulaşma konusunda işe yaramaktadır.

Yıldız, Kible, Gündoğusu ve Günbatısı rüzgarları ile Poyraz, Lodos, Keşişleme, Karayel rüzgarları siyah renkte gösterilmiştir. Bu rüzgâr güllerinin birbirlerini takip edecek şekilde kerte hatları kırmızı, kerte hattının ortası ise yeşil renkli çizilmiştir.

Harita-2: TSMK H.644 2b-3a⁷

1.3. Üç Numaralı Harita

Adriyatik denizi ile Tunus ve Trablusgarp kıyılarını içine alan bu harita Ege denizinden Tunus ve Cezayir limanlarına gidip geri dönecek olan Türk Leventleri için özel çizilmiştir. Haritanın Avrupa ve Afrika kıyıları mavi, Sicilya ve Korsika adası yeşil, Sardunya adası erguvani, Malta ve Ayamavra adaları ile akarsular altın yıldız, Kefalonya adası yeşil, diğerleri ise kırmızı renge boyanmıştır. Haritada muhtelif yerlerde yapılan 17 adet rüzgâr gülünün her birinden uzanmış olan otuzikişer renkli çizgi, haritayı birçok bölümlere ayırmaktadır. Yıldız, Kible, Gündoğusu ve Günbatısı rüzgarları ile Poyraz, Lodos, Keşişleme, Karayel rüzgarları siyah renkte gösterilmiştir. Bu rüzgâr güllerinin birbirlerini takip edecek şekilde kerte hatları kırmızı, kerte hattının ortası ise yeşil renkli çizilmiştir.

Haritada ayrıca Türk deniz seferlerine ait hatıralarını da yansıtmaktadır. Cerbe adası önünde; “Turgut Beyin yarıp çıktığı yerdir” ve “Piyale Paşanın gemilerinin olduğu yerdir” ifadeleri yer almaktadır. Yazıların ilki Turgut

⁷ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 2b-3a Harita, İstanbul.

Reis'in Osmanlı'nın hizmetine girmeden önce Mehdiye şehrini İspanyollara kaptırdıktan sonra sığındığı Cerbe adasını, ikinci yazı ise Piyale Paşanın 1560 yılında İspanya ve Papa donanmasına karşı kazandığı Cerbe muharebesini göstermektedir.

Mavi Vatan
Şubat 2023
Sayı 12

Harita-3: TSMK H.644 3b-4a⁸

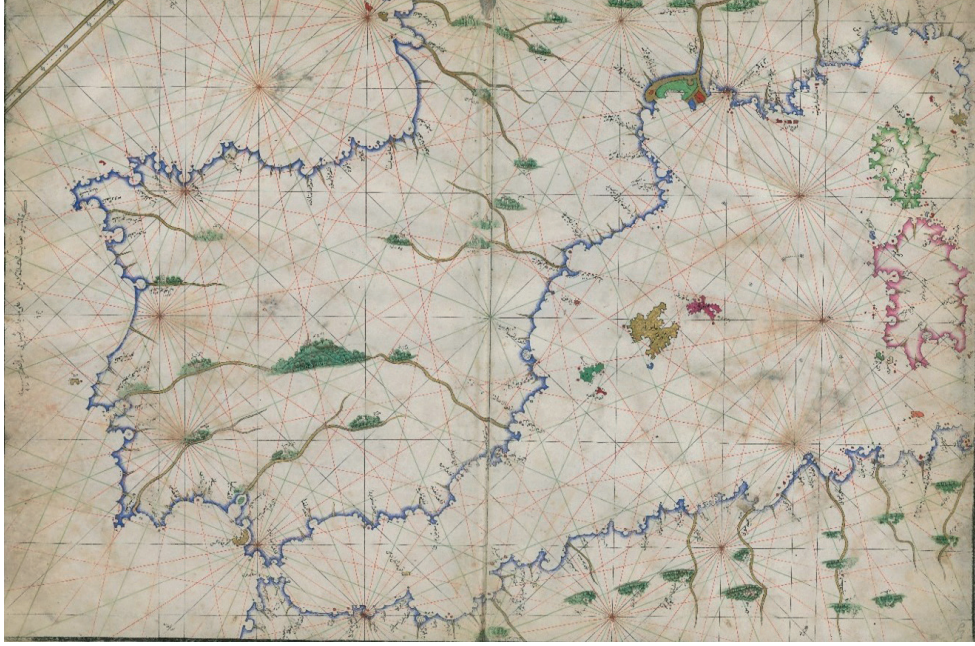
1.4. Dört Numaralı Harita

Korsika ve Sardunya adalarından başlayarak Cebelitarık (Septe) boğazına kadar Batı Akdeniz'i gösteren bu harita da Avrupa ve Afrika kıyıları mavi renge boyanarak deniz beyaz olarak bırakılmıştır. Korsika adası yeşil, Sardunya adası ise erguvani rengindedir. Şehirler yeşil renkte olup nehirler ise altın yıldızla gösterilmiştir. Cezayir ve Tunus kıyıları çok dikkatli çizilmiş ve ayrıntı verilmiştir. Diğer haritalarda da olduğu gibi 17 adet rüzgâr gülünün her birinden uzanmış olan otuzikişer renkli çizgiler bu haritayı da birçok bölümlere ayırmaktadır. Yıldız, Kible, Gündoğusu ve Günbatısı rüzgarları ile Poyraz, Lodos, Keşişleme, Karayel rüzgarları siyah renkte gösterilmiştir. Bu rüzgâr güllerinin birbirlerini takip edecek şekilde kerte hatları kırmızı, kerte hattının ortası ise yeşil renkli çizilmiştir.

Ali Macar Reis'in çizmiş olduğu Atlas'ın 4 numaralı haritasında “Bunu

⁸ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 3b-4a Harita, İstanbul.

975 yılında Sefer ayında malik ve kadir olan Allah'ın inayetiyle Ali Macar Reis yaptı" yazısı bulunmaktadır. 975 Hicri yılı Sefer ayı II.Selim'in hükümdarlığının ikinci yılına, miladi takvime göre ise 1567 yılının Ağustos ayına denk gelmektedir.

Harita-4: TSMK H.644 4b-5a⁹

1.5. Beş Numaralı Harita

İber yarımadasının batı kısmından başlanarak, Büyük Britanya ve İrlanda adalarını da içerisine alınacak şekilde çizilmiş olup İspanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, Britanya ve İrlanda kıyılarından birçok liman gösterilmiştir. Haritada ayrıca İngiltere'nin doğu kesimindeki Thames kıyılarındaki sığıklarla birlikte İrlanda Denizinde bulunan Man adası da resmedilmiştir.

Haritada Avrupa kıyıları mavi, İrlanda kıyıları erguvani, Britanya kıyılarındaki İskoçya kıyıları turuncu, İngiltere kıyıları yeşil, harita da bulunan tüm adalar sarı, yeşil, mavi ve kırmızı, akarsular ise sarı renkte resmedilmiştir. 17 adet rüzgâr gülünün her birinden uzanmış olan otuzikişer renkli çizgiler bu haritayı da birçok bölümlere ayırmaktadır. Yıldız, Kible, Gündoğusu ve Günbatısı rüzgarları ile Poyraz, Lodos, Keşişleme, Karayel rüzgarları siyah renkte gösterilmiştir. Bu rüzgâr güllerinin birbirlerini takip edecek şekilde kerte hatları kırmızı, kerte hattının ortası ise yeşil renkli çizilmiştir.

⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 4b-5a Harita, İstanbul.

Harita-5: TSMK H.644 5b-6a¹⁰

1.6. Altı Numaralı Harita

Ali Macar Reis Atlasının en güzel haritalarından biridir. Türkiye ve Yunanistan kıyıları ile adalar bu haritada resmedilmiştir. Harita üzerinde 17 merkezden resmedilen rüzgâr gülleri bulunmaktadır. Bu rüzgâr güllerinden çizilen otuzikişer rüzgâr hattı birbirlerini keserek haritayı küçük kısımlara ayırmaktadır. Yıldız, Kible, Gündoğusu ve Günbatısı rüzgarları ile Poyraz, Lodos, Keşişleme, Karayel rüzgarları siyah renkte gösterilmiştir. Bu rüzgâr güllerinin birbirlerini takip edecek şekilde kerte hatları kırmızı, kerte hattının ortası ise yeşil renkli çizilmiştir. Ali Macar Reis'in atlasında bulunan diğer haritalardan farklı olarak Türkiye üzerinde bulunan rüzgâr gülünün üzerine rüzgârın ana ve ara yönleri isimleriyle yazılmıştır.

Haritada deniz beyaz renkte bırakılmış, kıyıları mavi, adalar ise muhtelif renklere boyanmışlardır. Bu haritanın en önemli özelliği ise Ege Denizinde bulunan adalar ile Anadolu ve Rumeli kıyılarındaki limanların o asırda taşıdığı Türkçe adlarıyla gösterilmiş olmasıdır.

¹⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 5b-6a Harita, İstanbul.

Harita-6: TSMK H.644 6b-7a¹¹

1.7. Dünya Haritası

Enlem ve boylam daireleri ile bir küreyi andırılarak çizilen bu haritada denizler parşömen renginde bırakılarak, kara parçaları ve adaların tamamı yeşil renge boyanmıştır. Ekvator ve kutup daireleri ile güneşin hareketini gösteren hatlar kırmızı, paraleller, meridyenler, oğlak ve yengeç dönenceleri ise haritada siyah renkte çizilerek belirtilmiştir.

Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika kıtaları doğruya yakın bir gerçeklikle resmedilmesine rağmen 18. yüzyıla kadar keşfedilmemiş ve bilinmeyen kıta olan Avusturalya kıtası haritada yer almamaktadır. Haritada güney kutbunu baştan başa çevreleyen ve üzerinde “Berrü Beyaban¹²” yazan Antarktika diye yorumlayabileceğimiz ama o zamanın şartlarına göre abartılı çizilmiş bir kıta görülmektedir.

Dünya atlası bölgesel olarak incelendiğinde ise;

Avrupa Kıtası; Karadeniz, Akdeniz, Baltık denizi ve Tuna nehri gösterilmiştir. İngiltere, İspanya, Portekiz, Fransa, İrlanda yerli yerinde yazılmıştır. Rusya’nın güney kesimindeki Hazar denizi ile Volga nehri gösterilmiş olsa da nehrin istikameti hatalı çizilmiştir.

Asya Kıtası; Arabistan, Hindistan şekil anlamında iyi olmamakla birlikte Arabistan’ın doğusundaki Kızıldeniz çok geniş çizilmiştir.

Afrika Kıtası; Kuzey’de Tunus, Cezayir; Güney’de Ümit Burnu ve doğu kıyılarında Habeşistan yazıları okunmaktadır. Ayrıca Hint Okyanusu

¹¹ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 6b-7a Harita, İstanbul.

¹² <https://sozluk.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 30.12.2022) Berrü: Kara Beyaban: Çöl, sahra, inşa edilmemiş, eskimiş.

adalarından Maldiv ve Sumatra adaları üzerinde o bölgeye ait sultanlık olan Açe yazısı yer almaktadır.

Amerika kıtası; Kuzey Amerika biraz geniş çizilmiş olup üzerinde Yeni Dünya yazısı ile güney kutbunu baştan başa çevreleyen Berrü Beyaban yazısının burada da karşımıza çıktığı görülmektedir. Meksika körfezi, Florida, Küba, Haiti ve Porto Riko küçük çizimlerle belli edilmesine rağmen üzerine yazı yazılmamıştır. Güney Amerika Kıtasında bulunan Macellan Boğazı haritada isimlendirilerek resmedilmiştir. Ayrıca Ali Macar Reis'in bu haritayı Macella'nın keşfinden (1519) 48 yıl sonra yaptığı da anlaşılmaktadır¹³.

Ali Macar Reis'in Atlasında bulunan dünya haritasının çizim sistemi, 1906 yılında Alman Max Eckert tarafından geliştirilen Eckert III isimli projeksiyon sistemini andırmaktadır. Ayrıca bir Türk denizcisinin benzer bir projeksiyon sisteminin Eckert'den yaklaşık 339 yıl önce kullanmış olması Ali Macar Reis'in yapmış olduğu atlasın da bilimsel değerini gösteren başka bir husus olarak değerlendirilmelidir.

Harita-7: TSMK H.644 7b-8a¹⁴

Atlasında yer alan dünya haritası meridyen ve paralel dairelerden oluşan onbeşer derece aralıklı coğrafi pafta ağına sahiptir. Haritanın orta meridyeni İspanya'nın Kanarya Takım adaları içinde yer alan Ferro (İspanyolca: El Hierro) adasından geçen boylam dairesi baz alınmıştır. Haritanın çizim sistemine göre kullanıldığı projeksiyon alanı tüm küre alanı eşittir. Eş enlem aralıklı paralel

¹³ Fevzi Kurtoğlu, a.g.e., s.22.

¹⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 7b-8a Harita, İstanbul.

daireler ve eş boylam aralıklı meridyenler eşit parçalara ayrılmış olup dünya haritasının ölçek değeri yaklaşık 1: 95 000 000 bulunmuştur¹⁵.

Ali Macar Reis'in dünya haritasının çizimi günümüz dünya haritası ile hemen hemen benzer olduğunu fakat 16. yüzyıl kutup bölgeleri için yeterli bilgiye sahip olmadığı gözükmemektedir. Çünkü Güney kutbu Avusturya Kıtası ile Antartika tek kıta olarak gösterilmiştir. Aynı şekilde Kuzey kutbunda Grönland'ın da yer bilgisinin hatalı olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca Dünya haritası için Osmanlı'nın o dönemki şartlarda Türk Leventlerinin coğrafi keşiflere yabancı kalmadığı ve elinde oldukça mükemmel haritalar bulundurduğu aşîkardır.

Ali Macar Reis Atlasına ait iki tane iddia söz konusudur. Bunlardan birincisi Macar Reis'in atlasının çizim tekniği İtalyan ve Katalan portolan tekniği düzenine uyması dolayısıyla İtalyan portolan haritalarının yer adları ihmâl edilmiş olarak Osmanlılara ulaştığı ve Ali Macar Reis'in ise eksik yazıları tamamladığı ileri sürülmektedir. İkincisi ise Ali Macar Reis'in dünya haritası 1561 yılında İtalyan haritacı Giacomina Gastaldi ve 1565 yılında Venedikli ressam Ferdinando Bertelli çizmiş oldukları dünya haritaları ile benzerliklerinden kaynaklı Macar Reis'in bu iki haritadan esinlenerek dünya haritasını çizdiği iddiasıdır.

İtalyan ve Osmanlı haritaları arasında üslup ve süsleme farklılıkları bulunmaktadır¹⁶. 1567'de Ali Macar Reis Atlasına kaynak olacak birçok harita, İstanbul'daki müzelerde yer alır. Bu haritalardan ikisi hem tarih hem de nitelik bakımından çok önemlidir. Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesindeki, Tunuslu İbrahim Katibi'nin 1413 yılında yaptığı Akdeniz portolan haritası ile İstanbul Deniz Müzesinde bulunan İbrahim Mürsel'in 1460'ta yaptığı portolan, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'i mükemmel bir doğrulukta göstermektedir. Bu haritalar sadece Osmanlı haritacılığının değil, Venedik haritacılığının da ana kaynaklarından biridir.

Buna ek olarak Venedik haritacılıkta Osmanlıya göre daha aktif olmasının sebebi ise matbaayı kullanmalarından ileri gelmektedir. Basılarak çoğaltılan haritalar daha fazla üretilmiş, yayılmış ve kalıcı olmuştur. Osmanlılardan bugüne gelen 15. ve 16. yüzyıla ait haritaların az sayıda olmasının nedenlerinden sayılabilir.

¹⁵ Svat Soucek, The "Ali Macar Reis Atlas" and the Deniz Kitabı: Their Place in the Genre of Portolan Charts and Atlases, 1971, 25, s.17-27.

¹⁶ Mustafa Önder, From Past to Present Illustrated History of Turkish Cartography General Command of Mapping, Ankara, 2022, s.86-93.

Ali Macar Reis'in dünya haritasının, 1561 ve 1565 yılında çizilen diğer dünya haritalarından farklı kılan en önemli özelliği ise, Dünya'nın Güneş çevresinde izlediği yörüngeye göre harita orta meridyeninin, yengeç dönencesi ile oğlak dönencesinin kesişme noktalarının 36 eş parçaya bölünmüş bir düzlem üzerinde olmasıdır. Bölünen her altı bölüm bir ana bölümü oluşturmuş ve Yengeç, Aslan, Başak, Terazî, Akrep, Yay, İkizler, Boğa, Koç, Balık, Kova ve Oğlak burç simgeleri özel işaretlerle kırmızı renkte temsil edilmiştir.

Bir diğer farklılık ise harita üzerindeki yer isimlerinin Batılı haritalardan bağımsız olarak yazılmasıdır. Harita üzerindeki çoğu isim Arap-İslam coğrafyasının terminolojisine dayanan (örneğin Sri Lanka için Serendīb), bazı isimler ise Türkçe'nin günlük konuşma dilinden elde edilmiştir (örneğin Akdeniz ya da "White Sea" for the Mediterranean).

Ayrıca Ali Macar Reis'in dünya atlasında sadece bölgeleri isimlendirme ile kalmayıp bölgeleri tanımlamaya seçtiği yerler de bulunmaktadır. Bunun bir örneği ise atlas üzerinde "On iki bini terk edilmiş on iki bini ekili olan yirmi dört bin ada" olan Maldiv Takım adalarını tasvir eden ifadesidir. Bütün bu olgulardan da yola çıkılarak Türk Denizcilerinin 15. ve 16. yüzyılda gerçekleştirmiş oldukları keşifleri yakından izlemeye çalıştıkları ve bunda da başarılı olduklarının açık bir kanıtıdır¹⁷.

O dönemde sadece Ali Macar Reis'in çalışmaları olmayıp Osmanlı nakkaşhane sisteminin üretmiş olduğu haritalarda mevcuttur. Ali Macar'ın Atlası ile büyük bir benzerlik arz eden Atlas-ı Hümayun¹⁸ (Padişah Atlası) 1570'e tarihlenmektedir. Thomas D. Goodrich tarafından 1984 yılında ortaya çıkarılan Atlas-ı Hümayun eseri dokuz haritadan oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; Karadeniz ve Marmara, Doğu Akdeniz ve Ege Denizi, Orta Akdeniz ve Adriyatik Denizi, Batı Akdeniz ve İspanya, Batı Avrupa'nın Atlantik kıyıları, Adriyatik Denizi, İngiliz adaları, Ege Denizi, Mora ve Güney İtalya, Dünya, Avrupa ve Kuzey Afrika haritalarıdır. Ali Macar'ın Atlası ile büyük bir benzerlik arz eden Atlas-ı Humâyûn 1570'e tarihlenmektedir.

Yine nakkaşhâne ürünü olan ve adını bulunduğu galeriden almış olan Walters Deniz Atlası sırasıyla Karadeniz ve Marmara Denizi, Ege ve Doğu Akdeniz, Orta Akdeniz ve Adriyatik Denizi, Batı Akdeniz ve İspanya, Kuzeybatı Avrupa, Avrupa ve Kuzey Afrika, Güney Asya ve Hint Okyanusu ile dünya haritalarının bulunduğu sekiz parçadan oluşmaktadır. Walters Deniz Atlas, diğer atlaslar gibi saraya sunulmak amacıyla ve benzer tarihlerde (1560-1570)

17 Giancarlo Casale, From Hungray to Southeast Asia: The Ali Macar Reis Atlas in a Global Context, The Journal of Ottoman Studies, 2012, ss.55-62.

18 Thomas D. Goodrich, Atlas-ı Hümayun: A Sixteenth-century Ottoman Maritime Atlas Discovered in 1984, Archivum Ottomanicum, 1985, ss.83-101.

hazırlandığı düşünülmektedir. Atlaslardaki haritaların bir kısmında orijinal bilgilerin bulunduğu ve Osmanlı haritacılığının oldukça ileri bir seviyeye ulaştığının anlaşıldığı araştırmalarla ortaya konulmuştur¹⁹.

Sonuç

Ali Macar Reis'in kendine has çalışma tekniğiyle yapmış olduğu bu eser, 16. yüzyılın Türk kartografyasında coğrafya ve astronomi biliminin, harita teknik bilgisiyle harmanlanmış olduğu en güçlü dönemidir. Harita alanındaki gelişmelere bağlı olarak fethetme arzusu yeni ulaşım yollarına ve buna bağlı olarak yeni haritaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 17. ve 18. yüzyılda gelişen ve ilerleyen teknolojiye karşı ayak uyduramayan Türk kartografyası için büyük bir duraksama dönemi olsa da matbaanın kullanılmaya başlamasından sonra tekrardan bir ivme kazanmaya başlamıştır.

Siyasal, ekonomik, toplumsal ve iklim gibi fiziksel nedenlerle dünyanın hemen hemen her yerine ayak basan Türkler, haritacılık anlamında da ün yapmış diğer uluslar gibi, yurt edindikleri yerlerin yapısal özelliklerini, coğrafyasını o dönemin elverdiği ölçüde teknik olanakları harita biçimindeki çizgilere ifade etmişlerdir.

Deniz haritacılığının öncüsü olan Piri Reis ile başlayan ve Ali Macar Reis ile taçlanan Türk kartografyasına, günümüzde Deniz Kuvvetlerimizizin bağlısı Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı yön vermektedir.

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün "Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve geniş medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." sözünü daima rehber ilke edip, bu ilkenin geleceğimizi de aydınlatacağını unutmamalıyız.

¹⁹ Thomas D. Goodrich, The Earliest Ottoman Maritime Atlas: The Walters Deniz Atlası, Archivum Ottomanicum, 1989, ss.25-50.

Kitaplar

KURTOĞLU, Fevzi, Türk Süel Alanında Harita ve Krokilerine Verilen Değer ve Ali Macar Reis Atlası, Sebat Yayınları, İstanbul, 1935.

ÖNDER, Mustafa, From Past to Present Illustrated History of Turkish Cartography General Command of Mapping, Ankara, 2002.

Makaleler

UÇAR, Doğan, “Ali Macar Reis Atlası”, II. Uluslararası Türk ve İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Bildiriler, Cilt: I, İTÜ Yayını, İstanbul, 1986, ss. 33-43.

UÇAR, Doğan, ve ULUĞTEKİN, Necla, “Ali Macar Reis’in Ege Havzası Haritası”, Harita Dergisi, 1987, S.98, ss. 81-91.

CASALE, Giancarlo, From Hungray to Southeast Asia: The Ali Macar Reis Atlas in a Global Context, The Journal of Ottoman Studies, 2012, ss. 55-62.

SOUCEK, Svat, The “Ali Macar Reis Atlas” and the Deniz Kitabı: Their Place in the Genre of Portolan Charts and Atlases, 1971, 25, ss.17-27.

GOODRICH, Thomas D., Atlas-ı hümayun: A Sixteenth-century Ottoman Maritime Atlas Discovered in 1984, Arhiyum Ottomanicum, 1985, ss. 83-101.

GOODRICH, Thomas D., The Earliest Ottoman Maritime Atlas: The Walters Deniz Atlası, Archivum Ottomanicum, 1989, ss.25-50.

Haritalar

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 1b-2a Harita, İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 2b-3a Harita, İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 3b-4a Harita, İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 4b-5a Harita, İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 5b-6a Harita, İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 6b-7a Harita, İstanbul.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), H.644 Envanter Numaralı Ali Macar Reis Atlası 7b-8a Harita, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İnternet Sitesi, <https://www.dzkk.tsk.tr>, (Erişim Tarihi: 01.01.2023)

Türk Dil Kurumu İnternet Sitesi, <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 05.01.2023)

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı İnternet Sitesi, https://www.yazmanadir.yek.gov.tr/Home/ShowLink?LINK_CODE=152, (Erişim Tarihi: 11.01.2023)

Yazarlar İçin Metin Şekil Esasları

1. Yayın dili Türkçe'dir. Makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında erişilebilen güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Metinler Times New Roman karakteri kullanılarak, 12 puntoda ve 1,5 satır aralığına sahip olacak şekilde yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto ve 1 aralıklı yazılmalıdır.

3. Paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 şeklinde olmalıdır. Sayfa numaraları ise altta verilmelidir.

4. Makalelerde kullanılacak alt başlıklar koyu yazılmalı ve rakam ile numaralandırılmalıdır.

5. Dipnotlarda atıflar aşağıdaki şekillerde verilmelidir.

5.1. Kitaplara yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eser adı, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir.

Tek yazarlı kitap:

Henry Kissinger, Dünya Düzeni, (çev. Sinem Sultan Gül), Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 14-16.

İki yazarlı kitap:

George Friedman ve Meredith Friedman, Savaşın Geleceği-21. Yüzyılda Güç, Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliği, (çev. Enver Günsel), Pegasus Yayınları, İstanbul, 2015, s. 114.

Çok yazarlı kitap:

Pınar Bilgin vd., Türkiye Dünyanın Neresinde?- Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anılar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 19.

Çeviri kitaplar:

Walter Isaacson, Steve Jobs, çev. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 540.

Yazar bilgisi verilmemiş kitap:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, Bilim ve Teknoloji, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 1994, s. 81.

Çok ciltli kitap:

Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (çev. Halil Berktaş), Cilt: 1, Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 100.

5.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, cilt no (Romen)/sayı:, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Tek yazarlı makaleler:

R. Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, Gazi Akademik Bakış, 2008, Cilt: 1, 219-245, s. 220.

İki yazarlı makaleler:

Murat Kağan Kozanhan ve Kemal EKER, “1969 Kuzey Denizi Davaları”, MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Dergisi, Mavi Vatan’ dan Açık Denizlere, Temmuz 2019, S.2, 8-15, s. 13.

İkiden fazla yazarlı makaleler:

Michael Stowe ve diğerleri., “Required Knowledge, Skills and Abilities From Health Care Clinical Manegers Perspectives” Academy of Health Care Management Jurnal, 2011, 55-62, p.60

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/ makale:

Engin Avcı, “Türkiye’de Terörizm ve Terörizmle Mücadele”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), Güvenlik Bilimlerine Giriş, Jandarma Basımevi, Ankara, 2015, 281-310, s. 305.

Yazarı Belli Olmayan Makale:

“Balkanlarda Türk Varlığı” Toplumsal Tarih,

Ankara, 1990, cilt X, sayı 7, 8-10, s. 8.

5.3. Konferanslarda Sunulan Tebliğler:

Dritan Egro, “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, XIII. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler, 4-8 Ekim 1999, Cilt: I, TTK Yayını, Ankara, 2002, s. 14.

5.4. İnternet Dergisinde Makale:

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, The Turkish Online Journal of Distance Education, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

5.5. Tezler

Tezlere yapılan atıflarda yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır Yazar adı ve Soyadı, Tezin Adı, Tezin Yapıldığı Kurum ve Enstitü, Yapıldığı Yer ve Tarih, Sayfa numarası, (yayınlanıp yayınlanmadığı ve tezin akademik derecesi).

5.6. İnternet için

İnternet üzerinden erişilebilen açık kaynaklara yapılan atıflar, aşağıdaki örneğe göre yapılacaktır.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grouph/ikili/11.htm> (Erişim Tarihi: 14.07.2010).

6. Aynı kaynağa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, a.g.e. (adı geçen eser), a.g.m. (adı geçen makale) ve a.g.y. (adı geçen yayın) ifadesi ve sayfa numarası kullanılmalıdır. Aynı yazarın birden fazla eseri kullanılıyorsa yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, eserin yayım tarihi, a.g.e. ifadesi ve sayfa numarası yazılmalı; yazarın aynı tarihli birden fazla eseri kullanılıyorsa, eser tarihinin yayına a, b, c harfleri konularak atıf yapılmalı ve bu durum kaynakçada da belirtilmelidir.

7. Ekler yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer alacaktır. Tablo ve şekiller (grafik dahil), Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo-1:, Şekil-2: gibi) ve gerek bu numara gerekse tablonun/ şeklinin içeriğine

dair tanıtıcı başlık tablonun/ şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

8. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıra ve alıntı türüne (kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.) göre tasniflenmiş kaynakça verilmesi gerekmektedir. Makale içi dipnotlardan farklı olarak soyisim büyük harflerle ve ilk sırada yazılmalıdır. Bu kaynakça makalenin yayımlanması durumunda metinde yer almayacak, makale değerlendirme sürecinin hızla yürütülebilmesi için kullanılacaktır.

KOPKALLI Hasan, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, The Turkish Online Journal of Distance Education, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> (Erişim tarihi: 18.11.2009)

9. Makaleler, makale isminin yazdığı bir klasöre “World Belgesi” halinde konulacaktır.

10. Aynı klasörün içine “Görseller” adı altında bir klasör daha açılacak ve makale içinde geçen resimlerin, fotoğrafların, tabloların vs. orijinal boyutları konulacaktır. (Word içinde görsel kalitesi düştüğü için)

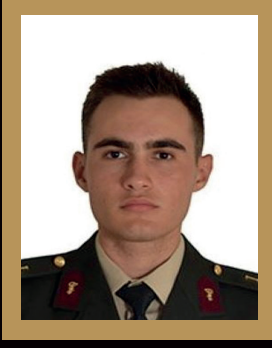
11. Makale içinde kullanılan her görselin altına açıklaması yazılacak ve görsellerin, alındığı sayfa, site (URL), erişim tarihleri dipnot halinde makale içinde kullanıldığı görselin altına yazılacak ve aynı zamanda kaynakça bölümünde de belirtilecektir.

12. Kullanılan görseller, şekiller, tablolar vs. dergide kullanılacak seviyede kaliteli ve anlaşılır olacaktır.

13. Kullanılan kaynakçalar ya da görseller herhangi bir siyasi ve ideolojik düşünceye yakınlık içermeyecektir. Mümkün olduğunca devletin yayın organları tarafından yayımlanan görsellerin seçilmesine özen gösterilecektir.

14. Kullanılan görsellerde yabancı dil olmamasına özen gösterilecek, gerekirse Türkçe’ye çevrilecektir.

06 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremde vefat eden öğrencilerimiz ile vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, asil milletimize ve kederli ailelerine başsağlığı diliyoruz.

Muhammet Enes AKGÜL
MSÜ Kara Harp Okulu Fakülte ve Yüksekokulları
Tıp 5'inci Sınıf Öğrencisi

Muhammet Enes AKGÜL, 2000 yılında Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Kahramanmaraş'ta tamamlayarak 2018 yılında MSB nam ve hesabına Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesine katılmıştır. 5'inci sınıf öğrencisi Tıbbiyeli Muhammet Enes 06 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Kahramanmaraş'ta hayatını kaybetmiştir.

Seymen BİLGİN
MSÜ Kara Harp Okulu
2'nci Sınıf Öğrencisi

Seymen BİLGİN, 2002 yılında Antakya/Hatay'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Hatay'da tamamlayarak 2020 yılında MSÜ Kara Harp Okuluna katılmıştır. 2'nci sınıf öğrencisi Harbiyeli Seymen 06 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde Hatay ilinde hayatını kaybetmiştir.

Mert ÇELİK
MSÜ Hava Harp Okulu
2'nci Sınıf Öğrencisi

Mert ÇELİK, 4 Mayıs 2001 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Orta öğrenimini Düziçi Fen Lisesinde tamamlayarak 11 Ekim 2020 tarihinde Hava Harp Okuluna katılmıştır. Hava Harp Okulu 2. sınıf öğrencisi olan Harbiyeli Mert 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Kahramanmaraş'ta hayatını kaybetmiştir.

Mustafa ŞAN
MSÜ Yabancı Diller Yüksekokulu
Hazırlık Sınıfı Öğrencisi

Mustafa ŞAN, 2003 yılında Hatay'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Altınözü/Hatay'da tamamlayarak 2022 Yılında Kara Harp Okuluna katılmıştır. Yabancı Diller Yüksekokulu Hazırlık sınıfı öğrencisi Harbiyeli Mustafa 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Antakya/Hatay'da hayatını kaybetmiştir.

Duran Oğuz TEMİZKAN
MSÜ Yabancı Diller Yüksekokulu
Hazırlık Sınıfı Öğrencisi

Duran Oğuz TEMİZKAN, 2004 yılında Hatay'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Antakya / Hatay'da tamamlayarak 2022 Yılında Deniz Harp Okuluna katılmıştır. Yabancı Diller Yüksekokulu Hazırlık sınıfı öğrencisi Harbiyeli Duran Oğuz 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Hatay'da hayatını kaybetmiştir.

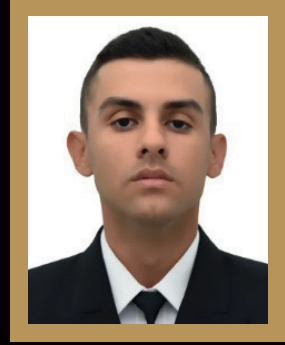
Ferhat Can FİDAN
MSÜ Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu
1'inci Sınıf Öğrencisi

Ferhat Can FİDAN, 2003 yılında Adıyaman'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Adıyaman ilinde tamamlayarak 2022 yılında MSÜ Kara Astsubay Meslek Yüksekokuluna katılmıştır. Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu 1'inci sınıf öğrencisi Ferhat Can 06 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde Adıyaman'da hayatını kaybetmiştir.

Ömer Lütfü TÜRKAN
MSÜ Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu
2'nci Sınıf Öğrencisi

Ömer Lütfü TÜRKAN, 2003 yılında Malatya'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Malatya'da tamamlayarak 2021 Yılında Kara Astsubay Meslek Yüksekokuluna katılmıştır. Kara Astsubay Meslek Yüksekokulu 2'nci sınıf öğrencisi Ömer Lütfü 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Malatya'da hayatını kaybetmiştir.

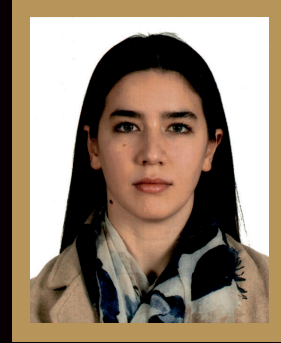
Buğra TÜRKKAN
MSÜ Deniz Astsubay Meslek Yüksekokulu
1.Sınıf Öğrencisi

Buğra TÜRKKAN, 10 Kasım 2002 tarihinde Kahramanmaraş'ta doğmuştur. İlk ve Orta Öğrenimini Kahramanmaraş'ta tamamlayarak 2022 yılında Deniz Astsubay Meslek Yüksekokuluna katılmıştır. 1'inci sınıf öğrencisi Buğra 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Kahramanmaraş'ta hayatını kaybetmiştir.

Alperen Kayra KILINÇ
MSÜ Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu
1'inci Sınıf Öğrencisi

Alperen Kayra KILINÇ, 2003 yılında Manisa'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Antalya ve Hatay'da tamamlayarak 2022 Yılında MSÜ Bando Astsubay Meslek Yüksekokuluna katılmıştır. MSÜ Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu 1. sınıf öğrencisi Alperen Kayra 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Hatay'da hayatını kaybetmiştir.

Merve DÖVME
MSÜ Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik
Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Merve DÖVME, 20 Mayıs 1995 tarihinde Tebuk-Suudi Arabistan'ta doğmuştur. Ankara Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programını tamamlayarak 2022 yılında Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Merve Dövmeye 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremde, Hatay'da hayatını kaybetmiştir.